

המחשב האלקטרוני במלחמה

נ. גבעולי

שנכונים אנו להקציב לכל אחד ממרכיבי הבעיה. ברם, מהי רותו — הגם שהיא גבוהה מאוד — נופלת מזו של מחשב-אנלוג.

במחשב הספרתי יש להציג מראש הן את הבעיה והן את הדרך לפתרונה. בראשונה „מזינים“ אותו בדרך הפתרון, הנקראת „תכנית“, אותה חייב הוא לשמור ב„זכרונו“ — ולאחר מכן מקבל הוא את נתוני הבעיה. רק בגמר ההזנה מתחיל המחשב בפעולה, המתבצעת על-ידי טיפול בספרות (שהן בדרך כלל הספרות הבינאריות 0 או 1).

במחשב האנלוג נפתרת הבעיה על-ידי יצירת מצב שהוא זהה מבחינה מתימטית למצב הנחקר. באמרנו „יצירת-מצב“, מתכוונים אנו לשילוב של מתחים חשמליים, שהיחסים המתימטיים ביניהם זהים ליחסים המתימטיים שבין גורמי הבעיה. נמחיש זאת בדוגמה הבאה:

נתאר לעצמנו טיל הנורה בכיוון מסויים, והוא מצוייד במחשב שתפקידו לשמור על כיוון זה. כדי לחוש בסטיות כלשהן מן המסלול, נעזר המחשב בגירוסקופים הקבועים בטיל. הגיירוסקופ הוא מעין גלגל כבד המסתובב במהירות עצומה, ושומר משום כך על כיוון קבוע בחלל. ברגע בו סוטה הטיל ממסלולו, נוצרת זווית בין כיוון גוף הטיל לכיוון הציר של הגירוסקופ. זווית זו מתורגמת למתח חשמלי — הנמסר למחשב; כתוצאה מכך מפיק המחשב מתחים חשמליים אחרים, הנמסרים למנועי-ההדף המתאימים ומפעילים אותם. אלה פועלים לצדדים ומשנים את כיוון הטיל. הודות לפעולתם, קטנה זווית-הסטיה של הטיל עד לאפס — ואז מפסיק המחשב את הפעלת המנועים.

שיטות הנחיה ובקרה

בדוגמה דלעיל דומה המחשב למוסט אוטומטי פשוט, כגון תרמוסטט. ניטול עתה מקרה מסובך קצת יותר, בו מוטל על המחשב לתקן את התוצאות של סטיה מן המסלול. נניח שמסיבה כלשהי טס הטיל במשך זמן מסויים בכיוון בלתי נכון, ועתה אין די באיפוסה של זווית-הסטיה, אלא יש צורך במתן כיוון-טיסה חדש לטיל. במקרה כזה על המחשב לפתור משוואה מסובכת למדי, מן הסוג המכונה בשם משוואה

חלליות בלתי-מאוישות נשלחות בימינו ליעדים שונים בחלל, מונחות בדרך בהצלחה רבה ומוחזרות אל כדור-הארץ. אין ספק כי המאמצים המושקעים במבצעים אלה יביאו תוך עשרות שנים לכל היותר, אם ייראה הדבר כדאי מן הבחינה הצבאית, לאפשרות של שימוש במפציצים בלתי-מאוישים — אשר יטוסו במהירות ובגובה בהם טסים לויינים, יגיעו אל מטרותיהם. יפציצו אותן ויחזרו לבסיסהם; ומה שנכון באשר למפציץ — יהיה אולי קל ופשוט עוד יותר באשר לצוללת ואף באשר לטנק. התותחים-הנ"מ אמנם זקוקים עדיין לתותחנים, אך כינונם נעשה כבר היום על-ידי מחשב, ואין כל קושי עקרוני להביא לידי כך שכל פעולת התותח, החל מגילוי המטוס, זיהויו כמטוס-אויב (או אי-זיהויו כמטוס שלנו) וכלה בכינון וביריה — תיעשה באורח אוטומטי לגמרי, או לפחות על-ידי הנחיה מרחוק.

מותר המחשב מן האדם

לאוטומט ולמחשב האלקטרוני המפעיל אותו נועד כבר היום מקום חשוב במלחמה, ותפקידו עוד ילכו ויתעצמו. איש לא יוכל להתעלם מן העובדה, שהאדם נופל מן המחשב בשתי תכונות, אשר הן מן הגורמים המכריעים במלחמה: דייקנות ומהירות.

שימושי המחשב במלחמה ניתנים לחלוקה לשלושה דרגים. הדרג הנמוך ביותר הוא גם הנפוץ ביותר, ובו משמש המחשב בשימוש טקטי, כשהוא צמוד לכלי כלשהו ומשרת אותו בלבד. זהו המחשב החד-תפקידי, שהוא בדרך-כלל מן הסוג המכונה מחשב-אנלוג*.

המחשב הרחוק בשימוש מנהלי ומסחרי, וכן גם בשימושים מדעיים רבים, הוא המחשב הספרתי, בו מובעים כל הגדלים-המשתתפים באמצעות ספרות, בדומה למכונת-סיכום משרדית, וזאת — הן בזמן הגשת הבעיה והן בעת הטיפול בה על-ידי המחשב. יתרונו הגדול של מחשב כזה טמון בכך שמידת-הדיקו של בלתי-מוגבלת, ותלויה רק במספר הספרות

* המונח העברי למחשב-אנלוג טרם נקבע סופית. המאפיין אותו הוא שבתוך המחשב נוצר מצב מקביל מבחינה מתימטית למצב אותו רוצים אנו לחקור.

ביצוע ניסויים אחדים בטיל-של-ממש ובמטרה-של-ממש. המחשב-האנלוג אינו עוסק, איפוא, בחישובים „אקדמיים“ כביכול — כי אם משתף עצמו במצב שנוצר ומשפיע עליו. פעולתו מיידית כמעט, ואינה כרוכה בפיגור זמן כלשהו, ולוא אף של חלקי-שניה בלבד. אין הוא צריך לאכסן בתוכו „תכנית“, ולפיכך אינו זקוק ל„זיכרון“. גם מחשב-אנלוג רב-תפקידי אינו פועל לפי תכנית; פעולתו נקבעת על-ידי האיש המפעיל אותו, המחליט על צירוף המרכיבים הדרושים בהתאם לנתוני הבעיה.

מחשב-אנלוג חד-תפקידיים משמשים כבר, בין היתר, להנחת טילים, לכינון תותחים ולניווט ספינות וצוללות. ה„ניוט“ כולל למעשה שתי פעולות: איכונה של הספינה (או המטוס, או הטיל) — ובחירת כיוונה בהתאם לכך. אך פרט לשינוי כיוונה של הספינה, אפשריות גם סטיות ממין אחר: שינוי במהירות או הסטה אל הצד, בלא שינוי בכיוון. הגורמים לסטיות מעין אלה רבים: זרמים, רוחות, קמירותו של כדור-הארץ ועוד. מערכת-הנחיה אינרטית מאפשרת את איכון הכלי וא תכיוונו. המערכת מורכבת מן הגורמים הבאים: מד-תאוצה בכיוון התנועה, המגלה כל שינוי במהירות; מד-תאוצה בכיוון מאונך לזה, שבעזרתו מתגלות סטיות או הסטות לצדדים; שני אלה מזינים את המחשבים באבחנותיהם, והללו עורכים אינטגרציה, דהיינו — סיכום של מידת הסטייה המצטברת במשך הזמן. לצורך זה כלול במערכת גם מד-זמן, שהוא שעון המחובר למחשבים. המחשבים מצדם מוסרים למכשירי-הניווט האוטומטיים את מסקנותיהם לגבי הדרך בה יש לתקן את מסלול הספינה.

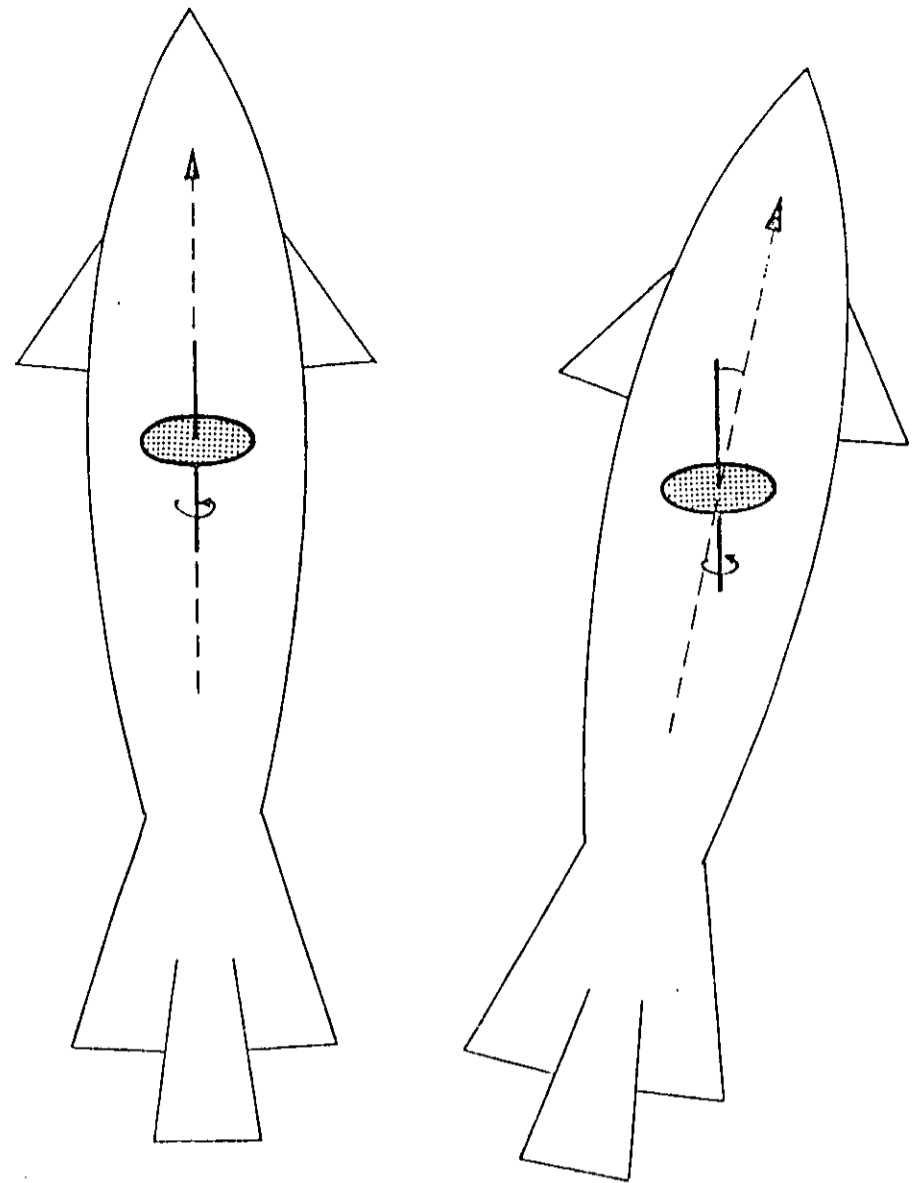
ניוט ארוך-טווח

שיטת-ניווט מפורסמת אחרת היא „לוראן“ (Long Range Navigation), דהיינו — „ניוט ארוך-טווח“. כאן נעזרת הספינה בשידורים בגל קבוע מתחנות המצויות על החוף. טווח השידור מגיע כיום עד ל-1,900 ק"מ, והספינה מסוגלת לאכז את מקומה בעזרתו עד לדיוק של 400 מ'. לאחר שאוכנה הספינה יכול המחשב להחליט על תיקונים במסלול.

הזכרנו לעיל גם כינון תותחים והנחיית טילים. כבר במלחמת-העולם השניה היו תותחים-נ"מ מצויידיים במחשבים, שנקראו „חזאים“ (predictors); תפקידם היה לכוון את התותח לא למקומו הנוכחי של המטוס, כי אם למקום אליו יגיע כחלוף השניות הדרושות למעוף פגז. החיזוי נעשה על-ידי המחשב בהסתמך על הנתונים הבאים: מהירות-הלוע של הפגז, שהיא נתון קבוע; המרחק אל המטוס, אשר נקבע בעזרת מד-טווח המחובר למכשיר ומופעל על-ידי אדם; ומהירות המטוס וכיוונו, אשר נקבעים תוך-כדי עיקוב אחרי המטוס בכונת הצמודה למכשיר. שני הגורמים האחרונים יכולים כמובן להיקבע אוטומטית על-ידי מרכז-מכ"מ או בדרך אחרת.

בקרה מרוחקת וביות

הנחיית טילים יכולה להיעשות בשתי שיטות: על-ידי בקרה מרוחקת (remote control) או על-ידי ביות (homing). בשני המקרים תפקידו של הטיל הוא לרדוף אחרי מטרה נעה ולישנות את מעופו בהתאם לתנועתה-שלה. בשיטה הראשונה

הזווית הנוצרת בין ציר הסיבוב של הגירוסקופ לבין כיוון הטיל, בשעת סטית הטיל ממסלולו

דיפרנציאלית, שבה מופיעים גורמים כגון זווית-הסטייה, המרחק שעבר הטיל, מהירותו, התאוצה שתימסר לו על-ידי סילוני-הצידוד — ועוד. הגורמים הללו הם ברובם פונקציות של זמן. במחשב מתורגמים כל הגדלים למתחים חשמליים, שהם קשר המתמטי ביניהם וזהה לקשר בין אותם גדלים במשוואה, ומשמראה היא על תיקון תוצאת הסטייה — נפסקת הפעלת הסילונים.

בדומה לכך משמש המחשב גם לצורכי מחקר וחישוב מראש של פעולתו של כלי-נשק (כגון טיל) ומידת-יעילותו, בעת היותו בשלב-פיתוח. אם עוסקים אנו בטיל שתפקידו לעקוב אחר מטרה נעה, חשוב לדעת מראש מה יהיו סיכויי הפגיעה שלו בנסיבות שונות, ומהם התנאים הגבוליים — מרחקה של המטרה, כיוון תנועתה ומהירותה — שבהם עדיין קיים סיכוי סביר לפגיעה. כדי לענות על שאלה זו יש צורך, לכאורה, לערוך מספר רב של ניסויים, תוך שיגור טילים למטרות נעות בכל צירופי-הנסיבות האפשריים. במקום זה מזינים את המחשב-האנלוג בנתונים המתאימים לצירופים השונים של מהירויות, מרחקים וכיוונים; במלים אחרות — יוצרים במחשב סימולציה (חיקוי) של צירוף-נסיבות מסויים. בתגובה על כך משנה המחשב, כביכול, את מהירות הטיל או את כיוונו, ויוצר צירוף-נסיבות חדש. החוקרים העוקבים אחר הנתונים אותם פולט המחשב ברציפות, מסוגלים לקבוע אם באותם תנאים יפגע הטיל בסופו של דבר במטרה — אם לאו. פעולה כזאת יכולה להיעשות לגבי מספר רב של תנאים התחלתיים, ואת המסקנות הנובעות מכך אפשר לבקר על-ידי דגימה, תוך

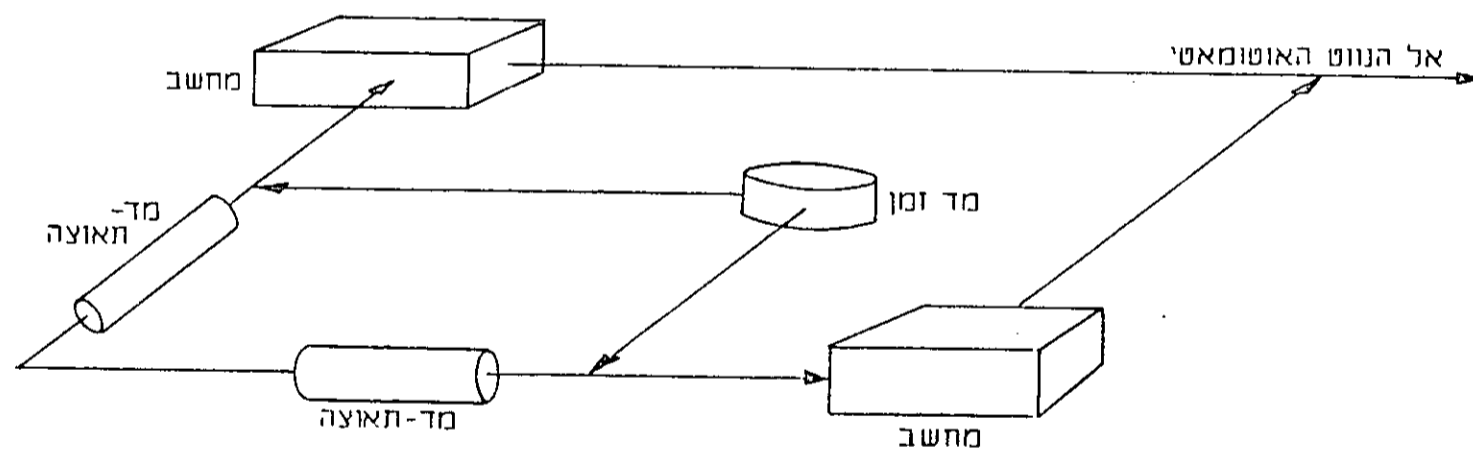
בים במלחמה. ישנן כבר התחלות של שימושים ברמה גבוהה יותר, שאפשר להגדירם כשימוש מדיני, או מדיני-למחצה ואסטרטגי-למחצה, בהם מסייע המחשב לקבוע קור-מדיניות ולהחליט החלטות אסטרטגיות עקרוניות. הכוונה לניהול "משחקי-מלחמה" בעזרת מחשב — עיסוק שהוא שגור למדי בפנטאגון, ולפי ההשערה — גם במטכ"ל הסובייטי. ישנה סברה הטוענת, למשל, כי כתוצאה ממשחקים כאלה הגיעו הסובייטים למסקנה שמוטב להשקיע מאמצים רבים יותר בלוחמה ימית בעזרת צוללות, מאשר לפתח נשאות-מיסוסים.

הבה נשחק במלחמה

נביא כאן דוגמה לשימוש דומה במחשב, אך עם השלכות בתחומים רחבים יותר. כוונתנו למחקר המתנהל עתה מטעם "המוסד הקנדי לחקר השלום", תוך שימוש במחשבים ספר-תיים מטיפוס יב"מ-7090, הנעשה בלידס שבאנגליה ובשטוק-הולם שבשבדיה.

תפקידו של המחקר הוא לגלות ולנתח את ההתפתחויות האפשריות של המצב בויאט-נאם מן הבחינה הצבאית ומן הבחינה המדינית כאחת. המטרה היא הסקת מסקנות לעצם העניין, וכן בדיקת האפשרויות הטמונות בשיטה זו של שימוש במחשב ופיתוחה.

המחקר מבוצע תוך ניהול מלחמה מדומה, "על-גבי הנייר", בהשתתפות צוותי אנשים בעלי תפקידים מוגדרים, המקבילים לתפקידים שונים במציאות. בסימולאציה זו של מלחמת

מערכת הנחיה אינרטיית

ויאט-נאם מיוצגים: ארה"ב, בריה"מ, סין, דרום ויאט-נאם, הויאט-קונג. כל צוות כזה מורכב לפחות מ-4 אנשים: ראש-ממשלה, שר-ביטחון, שר-חוץ ושר-כלכלה. כן מיוצגות מדינות כמו הודו וצרפת, שהקשר ביניהן לזירה זו עקיף יותר. "הצגה" כזאת מורכבת מ"מערכות" בנות שעתיים כל-אחת. ונמשכת 20 עד 30 שעות. בסך-הכל משתתפים בה כ-40 איש, וכן — כמובן — המחשב. בתחילת כל מערכה מקבל כל צוות נתונים מפורטים, כמותיים ואיכותיים על המצב בזירה מבחינה מדינית, חברתית, כלכלית וצבאית, ובכלל זה פרטים על כוחות, משאבים, עתודות, אפשרויות ומגבלות. תפקיד הצוות הוא להגיע, על-סמך נתונים אלה, להחלטות בתחום סמכויותיו. ההחלטות מתורגמות על-ידי החוקרים (שאינם כלולים בצוותים המשתתפים במשחק) לגדלים הניתנים להזנה למחשב, והמחשב מעבד את הנתונים שהוא מקבל בהתאם לתכנית השמורה בתוכו, ומפיק מהם את מסקנותיו; אלו נמסרות מחדש לצוותים — וחוזר חלילה.

נתון הטיל לפיקוח מתמיד של יחידת-בקרה, העוקבת אחרי המטרה ואחרי הטיל כאחת, ומשדרת לו הוראות לשינוי תנועתו על-פי הצורך. בשיטה זו משתמשים גם לגבי חלליות, שמטרתן היא גרם שמימי כגון הירח או המאדים. בשיטה השנייה, הנקראת "ביות", נעשים העיקוב אחרי המטרה ושינוי כיוון הרדיפה על-ידי הטיל עצמו.

העיקוב יכול להיעשות בדרכים אחדות: בעזרת גלי-גול או קרינת אור או חום (גלי תת-אדום) הנפלטים מן המטוס הנרדף ונקלטים על-ידי הטיל הרודף ("ביות סביל"); דרך אחרת — בעזרת גלי-מכ"מ המשודרים על-ידי יחידת-הבקרה ונקלטים על-ידי הטיל ("ביות פעיל-למחצה"); ולבסוף — על-ידי גלי-מכ"מ המשודרים על-ידי הטיל עצמו ("ביות פעיל"). יחידת-הבקרה בשיטת הביות יכולה להימצא בעמדה על הקרקע או במטוס ששיגר את הטיל.

בדוגמה שהבאנו לעיל משמשים מחשבי-אנלוג חד-תפקידיים (לפעמים יחד עם מחשבים ספרתיים) בדרגות-תפעול שונות. במקרים פשוטים יותר אפשר לראותם כמוסותים אוטומאטיים גרידא; אך לאמתר-של-דבר אין הבדל מהותי בטווח המשי-מות בין מווסת אוטומטי לבין מחשב אנלוג חד-תפקידי.

תכנון אסטרטגי ומדיני

שתי אלה הן הצורות השגורות-ביותר של ניצול המחשב במלחמה כיום — אך הולכים ומתרבים גם השימושים בדרג גבוה יותר, שבו דרושים מחשבים רב-תפקידיים, הן ספרתיים

והן מחשבי-אנלוג. תפקיד המחשבים כאן הוא אסטרטגי במהותו: לסייע בתכנונם של מערכי הגנה ו-התקפה, לחשב מראש את מיקומם ונתיביהם של טילים בליסטיים בין יבש-תיים, לקבוע את מיקומם של ביצורים מסוגים שונים וכדומה. אותו מערך-הגנה אמריקאי, הנקרא ב-תרגום מילולי "קו-הטל",*

מעסיק מאות רבות של מחשבים אלקטרוניים מסוגים שונים. קו זה נחנך לפני עשר שנים, והוא משתרע על 4,800 ק"מ לאורך גבולה של קנדה. עיקרו — שרשרת של תחנות-מכ"מ, שתפקידן לגלות מטוסים או טילים עוינים בנתיבי-התקפה ולזהותם. הקו הוצב במרחק רב מן האיזור עליו מיועד הוא להגן, כדי שתינתן האתראה מוקדם ככל-האפשר. ברגע הינתן האתראה, נכנסים לפעולה מחשבים שתפקידם לקבוע את מקור העצם התוקף, מהירותו, יעדו, סוג-ההת-גוננות המתאים ביותר והבסיס או הבסיסים שמהם יש להז-ניק את מטוסי-ההגנה. כן מדריכים המחשבים את מטוסי-ההגנה מרגע ההזנקה עד לרגע בו מופיע הגוף העויין על מסכי-המכ"מ של המטוסים עצמם.

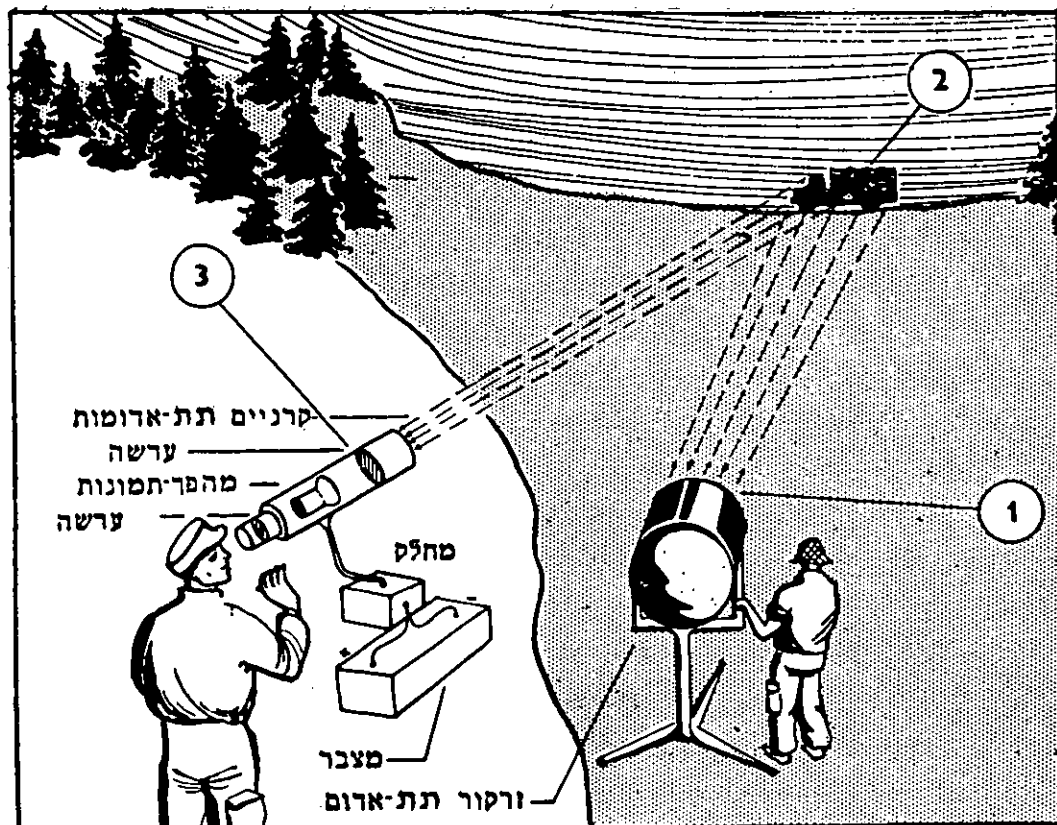
ברם, זה עדיין איננו הדרג הגבוה ביותר של שימוש המחש-

* קו-הטל — מערכת האתראה המוקדמת ממרחק (Dew — Distant Early Warning)

הזרמת כוח-אדם ומשאבים כלכליים יתרים לחזית, יוכל המחשב לקבוע, על-סמך הנוסחות המקדמים המוחסנים בו, אם תרד רמת-המחיה, כתוצאה מכך, באורח קיצוני אל מתחת לרמה הנורמאלי. באותו איזור. במקרה זה, אם הצד שהחליט על כך הוא גוף דמוקרטי אמתי, בו נודע משקל לדעת-הקהל ולפיכך חופש ההחלטה של השלטון איננו בלתי-מוגבל, עלול המחשב להודיע כי תוצאת אותה פעולה תהיה נפילת הממשלה. דוגמה אחרת: אם כוחות צפון ויאט-נאם, למשל, מחליטים לעבור ללוחמה חזיתית בעיקרה ולהמעט בלוחמת-גרילה, תהא התוצאה — עליה מסויימת במספר האבידות. מסקנות אלה אינן נמסרות לצוות כאזהרות מראש, כי אם אך לאחר מעשה — כעובדות מוגמרות. הצוות אינו יכול לדעת מראש מה תהיינה התוצאות המדוייקות של החל-טותיו. גם אילו ידע הצוות את הנוסחות שלפיהן עובד המחשב, לא היה מסוגל להגיע מראש למסקנות המדוייקות, שכן נוסף למקדמים ולנוסחות הנזכרים הוכנס למחשב גם גורם אקראי בעל משקל מסוים, כדי לשוות לדברים צביון מציאותי, שכן גם במציאות נודע למקריית ערך רב; לא תמיד נובעות התוצאות מן הגורמים הידועים לנו לפי נוס-חות מתימטיות מדוייקות.

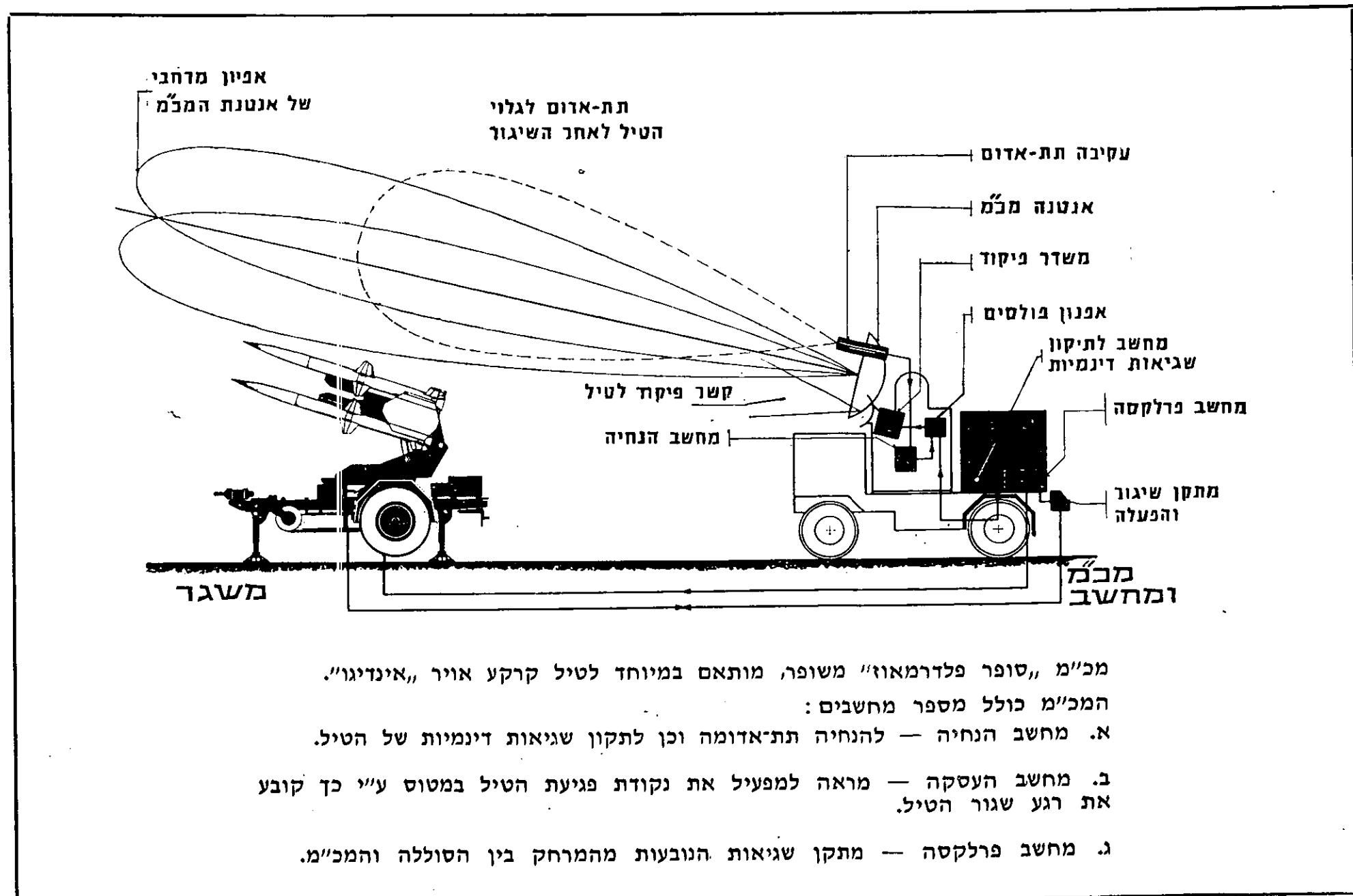
השתלשלות המאורעות, כפי שהיא נקבעת בעזרת המחשב, סבירה ומציאותית ביותר — ודומה במקרים רבים להתרח-שויות שבמציאות.

מתוך „מדע“, גליון י"ב 4

תיאור סכימתי של ראיין, בלינה בעזרת מכשיר ראייה אינפרא-אדום, זרקור אינפרא-אדום (1) מקרין אור בלתי נראה לעין על עץ (2), ממנו מוחזרות קרניים הנקלטות על ידי מהפך (3) אשר הופך אותם לתמונה שעין האדם מסוגלת לראות.

ב„תכנית“ המחשב גלומים גורמים כגון „דעת הקהל“, „חופש ההחלטה“, „רמת-מחיה נורמאלית“ וכדומה. אם, לדוגמה, מחליט אחד הצוותים להגביר את המאמץ המלחמתי על-ידי

מכ"מ „סופר פלדרמאוז“ משופר, מותאם במיוחד לטיל קרקע אויר „אינדיגו“.

המכ"מ כולל מספר מחשבים:

א. מחשב הנחיה — להנחיה תת-אדומה וכן לתקון שגיאות דינמיות של הטיל.

ב. מחשב העסקה — מראה למפעיל את נקודת פגיעת הטיל במטוס ע"י כך קובע את רגע שגור הטיל.

ג. מחשב פרלקסה — מתקן שגיאות הנובעות מהמרחק בין הסוללה והמכ"מ.

הרקע למלחמת ששת הימים בעיני הערבים

על קו חזית-הקרב בצפון ובדרום, כדי להיכנס למלחמה חדשה אשר תשלים את מערכת סואץ משנת 1956...".

במסגרת איומים אלה משתבצת גם קריאתו של שייח' אל-אזהר, הסמכות הדתית העליונה של מצרים, אותה שידר רדיו קהיר ב־22 במאי; הוא קרא למוסלמים „להתלכד כנגד הסכנה הציונית... ולזכור את מעשי-הזוועה שנעשו בפלשתינ; רצח הנשים, הילדים והזקנים, גירוש שני מיליון ערבים מאדמתם וחילול המקומות הקדושים". שייח' אל-אזהר קרא לכל איש ואיש להחזיר לעצמו, ולבני-משפחתו, את תודעת מלחמת-המצוה (הג'האד) למען אלה.

לשם דיוק יש להעיר, כי איומים מעין אלה לא היו בבחינת חידוש; הם נשמעו לעתים קרובות עוד קודם לכן, ובעיקר בשנים האחרונות. אולם אין ספק כי מידת האינטנסיביות בהן הושמעו בפעם זו חרגה מעבר למימדיה בעבר.

לעומת זאת היה, ללא ספק, משום חידוש בנושא נוסף שהור פיע בשידורי רדיו קהיר אותו יום, ואשר יש בו כדי להצביע על שינויים בהלך-הרוח של צמרת-השלטון במצרים; וכך אמר רדיו קהיר בשידורו משעה 1345 ב־22 במאי:

„הננו להבהיר לארה"ב ולישראל, כי הפדאיון הם בעליה של פלשתינ, ואין ישראל זכאית לערער על זכותם לאדמותיה... פעולות הפדאיון בתוך השטח הכבוש של פלשתינ הן לגיטימיות... זו היא מלחמת-השחרור של הפלשתינאים, ובמלחמה זו יסתייעו על-ידי כוחה הצבאי והמדיני של מצרים ועל-ידי הכוחות המהפכניים".

העיתון „אל-גומהוריה", בטאון „האיחוד הסוציאליסטי הערבי" (אס"ע), מפלגתה החוקית האחת של מצרים, הוסיף בגיליונו מיום 21 במאי:

„אין אנו כופים את אפוטרופסותנו על העם הפלשתינאי; אין אנו מתאריכ לעצמנו כי בני העם הפלשתינאי, הניצבים ליד גבולות ארצם... כאשר בטווח ראייתם מצויים רכושם, אדמותיהם וגני-הפרי שלהם, לא יפעלו כדי לזכות בזכותם הטבעית. אין אנו רואים כמסתנן את המבקש לשוב אל ביתו; אין כוח המסוגל למנוע מבעל-הזכות להיאבק, עד אשר ישיג את זכותו השדודה...".
מצרים מתייצבת, איפוא, באורח גלוי וחדר-משמעי לצד פעולות הפדאיון (בגרסתם החדשה — ארגון ה„פתח"), לאחר שהביי עה במשך שנים את התנגדותה הנמרצת לפעולות מעין אלה, בהנמקה כי שחרור פלשתינ מחייב פעולה מאורגנת ומאוחדת של הכוחות המזוינים של כל מדינות ערב — וכי המועד לפעולה כזאת עדיין לא הגיע. בהקשר לכך חשוב לזכור, כי מדיניותה זו של מצרים היתה מקור לסכסוכים ולחילוקי-דעות פומביים עם סוריה, אשר דגלה ב„מלחמת-שחרור עמי מית" נגד ישראל, בה „שמש ה„פתח", חלוץ העובר לפני המחנה". מדינות ערב שונות ניצלה לעתים קרובות עמדה זו של מצרים — כדי לתקפה על מחדליה.

ואולם, בין אם התעוררה לפתע בקרב ההנהגה המצרית התחור שה, כי עברה את הגבול באיומיה ובמתיחות שיצרה ובין אם מקרי הדבר; מכל מקום הופיעה בעיתון „אל-אח'באר" ב־22 במאי, בין השאר, הפיסקה הבאה:

ממרכז האו"מ הגיעה תשובתו של ארתאנט לאיגרתו של שר-החוץ המצרי מיום 17 במאי בה דרש זה האחרון את פינויו המוחלט של כוח-החירום. לדברי רדיו קהיר, בשידורו מיום 19 במאי, כללה תשובתו של ארתאנט את הנקודות הבאות: (א) כוחות האו"מ הגיעו למצרים בהסכמתה של ממשלת מצרים, והמשך שהייתם בה אינו אפשרי בלא שתמשיך מצרים להסכים לכך.

(ב) לאור האיגרת שנתקבלה משר-החוץ המצרי, ייענה המזר כיר הכללי לדרישתה של ממשלת מצרים, והוא עוסק כבר במתן הוראות לנקיטת הצעדים הדרושים להוצאתם של הכוחות ללא דיחוי.

בימים 18—19 במאי פינו כוחות האו"מ את המוצבים בהם החזיקו, ויחידות מצריות תפסו את מקומם לאורך הגבול. כך יכול היה קריין צות-אל-ערב להודיע בשידורו ב־19 במאי בערב:

„כוח-החירום של האו"מ שוב אינו קיים מאז היום, בשעה 1700 לפי שעון קהיר. שעה זו נקבעה לנסיגת כוחות האו"מ ממוצביהם וממרכזי-התצפית שהיו תפוסים על-ידיהם. לאחר מכן ינעו כוחות-החירום לקסרקטיניהם לקראת פינוים".

ואכן, בשעה 1700 נערך במחנות כוח-החירום ברצועת עזה טקס הורדת דגל האו"מ — ובמקומו הונף דגלה של מצרים. כדי לשוות לכל הפרשה אופי מכובד, שיגר שר-החוץ המצרי ב־20 במאי את האיגרת הבאה לארתאנט:

„לרגל פינוים של כוחות האו"מ משטחי מצרים ורצועת עזה, ברצוני להביע לך בשם ממשלתי את תודתנו והערכתנו למאמצים שהשקיעו האו"מ וכוחותיו, ועל שיתוף-הפעולה הנאמן שגילו בעת הימצאותם בשטחי מצרים. אנא, מסור לקצינים ולחיילי האו"מ את מלוא הערכתנו למאמצייהם; כן העברנא את תודתי למדינות אליהן משתייכים כוחות אלה...".

עם פינוי כוח-החירום של האו"מ והתמקמותן של יחידות-צבא מצריות לאורך הגבול עם ישראל, נוצר מצב חדש, אשר טמן בחובו — מנקודת-מבטה של מצרים — אפשרויות-פעולה חדשות. ביטוי לכך נתן המושיר עבד אל-חכים עאמר בראיון לעיתון „אל-אהראם", שפורסם ב־19 במאי:

„הכוחות המצריים תפסו בימים האחרונים עמדות, המאפיינות להם תגובה והרתעה. איש אינו צריך להטיל ספק כי מצרים תהלום בכל כוחה בכל ניסיון לפעולות-איבה...".

נימת שופרות-התעמולה של מצרים לבשה אופי תוקפני ומאיים יותר ויותר ככל שחלפו הימים. אופייניים לכך דבריו של פרשן רדיו קהיר בצהרי 19 במאי:

„ישראל חשה עתה שוב כי כלואה היא בין המלתעות הפעורות — מצרים וסוריה... היוזמה נתונה עתה בידינו, ואנו יודעים את אשר יש לעשות. אנו יודעים, כי נמחץ את ישראל וננצח... נדע כיצד לחסל את ישראל ונרמוס את כל מי שיעמוד בדרכנו... ובשידור נוסף בשעות אחר-הצהריים של אותו יום אמר הפרשן:

„ישראל יצרה בעבורנו את שעתי-הכושר להחזיר בכוח מזויין את אשר גולה לפני 11 שנה... הכוחות הערביים עומדים עתה

מסדר יחידה פלשתינאית לפני היציאה לחזית

בארצו, שכן יהא בכך משום אישור לאיחוד הערבי. כבר ב-21 בחודש — יום לפני כן — נדונו, לדברי העיתון, פרטי העברת הכוחות העיראקיים למצרים.⁹

היתה זו הראשונה מבין ההצעות אותן קיבל נשיא מצרים לסיוע צבאי ממדינות-ערב אחרות, שאינן גובלות עם ישראל. במשך הימים הבאים הצטרפו לעיראק גם כוויית, סודאן, אל-ג'יריה, מרוקו, לזב ותימן.¹⁰

„ברור, כי פינוי כוחות האו"מ אינו משפיע כמלוא הנימה על הגבולות, וכי אין לאקט זה כל קשר עם שינוי הגבולות“.

בינתיים התכנסה בקהיר ב-20 במאי ההנהגה המדינית המשור-תפת של מצרים ושל עיראק, כדי לדון במצב.⁹ לדברי „אל-אהראם“, מיום 22 במאי „הביאו חברי הממשלה העיראקית לעבד אנ-נאצר איגרת, בה הציע נשיא עיראק, עבד אר-רחמן עארף, לשלוח כוחות חי"ר, שריון ואויר עיראקיים למצרים. נאצר הודיע כי יקביל בגאווה את פניהם של כוחות עיראקיים

מזרים	סוריה	ירדן
<p>13 במאי 1967</p> <ul style="list-style-type: none"> ● בידי מצרים ידיעות בדוקות לפיהן עומדת ישראל לערוך ב-17 במאי פעולה בקנה-מידה נרחב כנגד סוריה. ● מכותרות עיתוני מצרים: „ישראל מאיימת לפלוש לסוריה“. ● העיתון „אל-אהראם“ כותב, כי סוריה אינה בודדה בעמידתה בפני התוקפנות הישראלית. 	<ul style="list-style-type: none"> ● שר-החוץ הסורי מבהיר לנציגי המדינות החברות במועצת-הביטחון את חומרת האיומים הישראליים בדבר „חיסול המש-טר המהפכני בסוריה וכיבוש דמשק“, וכי סוריה „מטילה על ישראל ועל העומדים מאחוריה את האחריות לכל העלול להתרחש באיזור“. 	
<p>14 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> ● משלחת חברי מועצת האומה חזרה מביקור בבריה"מ. ● הרמטכ"ל הפריק-אואל מוחמד פאווי, יצא לדמשק. ● המושיר עאמר מכנס את הפיקוד הר-צבאי העליון לדיונים. ● הכרזה על כוננות-לחימה החל משעה 1430, ומתן פקודה לכוחות לנוע לסיני בהתאם לתכנון. ● פקודה לראש מנגנון הגיוס הכללי לגיוס מילואים, ציוד כבד ורכב. 	<ul style="list-style-type: none"> ● סיכום דיונים של ההנהגה המדינית והצבאית עם רמטכ"ל מצרים, שהגיע לדמשק. 	
<p>15 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> ● המושיר עאמר קיים „כינוס חשוב מאוד במפקדה הקדמית של כוחות-האויר“. ● תנועת הפגנות של כוחות-צבא גדולים דרך קהיר לעבר סיני. ● שגריר ברייה"מ אישר גכונות הידיעות בדבר כוננת ישראל לתקוף את סוריה. 		

לעומת זאת דחתה מצרים ב־21 במאי את הצעת ירדן לכי-נוסה הדחוף של מועצת-ההגנה של הליגה הערבית, שכן בשלב זה של המאורעות עדיין שרר האנטגוניזם בין מצרים ועמה המדינות הערביות ה"מהפכניות" — לבין ירדן ויתר המדינות ה"ריאקציוניות".

כאמור, הביעו מרבית מדינות ערב את ברכתיהן הנלהבות לצעדיה של מצרים שהביאו לסילוק כוח-החירום של האו"ם. אך בתוך מקהלה זו נשמעו גם דעות אחרות: פרשן רדיו רבת-עמון, בשידורו מיום 19 במאי, הביע אמנם את סיפוקו מכניסת הכוחות המצריים לסיני, "דבר שהחזיר לערבים את האמון והתקווה", אך הוסיף, כי על מצרים להחזיר את התותחנים למיצרי טיראן ולמנוע את השיט הישראלי בים-סוף — "שאם לא כן תהיה מטרת צעדיה הצבאיים מוטלת בספק". ההעיתון הלבנוני "אל-חיאת" כתב ב־21 במאי: "ההמונים הערביים מקוים כי מטרתה של מצרים בסלקה את כוח-החירום הבין-לאומי היא נקיטת צעד נמרץ, אשר ימחה אחת-ולתמיד את תוצאותיה השליליות של מלחמת סואץ ויחזיר את ישראל למאורתה החסומה על-ידי עקבה — מאורה שבה תיחנק במוות טבעי. שום דבר לא ימנע בעד מצרים מלבצע צעד זה, לאחר שהסכים אורתאנט לדרישתה, כי כוח-החירום יסיים את תפקידו".

ההשתלשלות בתחום הצבאי

בטרם נדון בהמשך התפתחותם של המאורעות, נסקור להלן בקצרה את ההתפתחויות שחלו מאז 14 במאי בתחום הצבאי. כבר ראינו כי היחידות הראשונות חצו בליל 14—15 במאי

את תעלת סואץ, והתקדמו מזרחה לעבר גבול ישראל. זרימת הכוחות לתוך סיני הלכה וגברה, וכפי שלמדים אנו משידורו של רדיו בגדאד בשעות הלילה המאוחרות של יום 16 במאי, "פיקח המושיר עאמר אישית על העברתם של כוחות מקהיר לסיני דרך תעלת סואץ עד שעה מאוחרת בלילה". עיתון בוקר קהירי מסר למחרת לקוראיו: "כוחות-צבא נעו לסיני בהתאם לתכנית הצבאית, ויחידות נוספות של מטוסי-קרב סילוניים הצטרפו אל הכוחות בסיני".

לפני יום 14 במאי נמצאו בסיני כוחות-צבא שלא עלו על דיביזיית-חי"ר¹¹ ועוד כחטיבה משורינת, וכן נמצאו ברצועת עזה שתי חטיבות-חי"ר פלשתינאיות¹². כוחות אלו מנו, יחד עם יחידות-השירותים הנספחות אליהם, כ־30 אלף איש. העוצבת המצריות נערכו במערכים חפורים ומבוצרים היטב באזורי אל-עריש, אוס-כתף וקסיימה. עתה, במשך כשבוע ימים, הוכפלו כוחות אלה, משנוספו אליהם שתי דיביזיות-חי"ר וכן כוחות משורינים. לכהונת המפקד הכללי של הכוחות בסיני מונה, כבר ב־16 במאי, הפריק אואל (גנרל) עבד אל-מוחסן כאמל מורתג'י¹³. מורתג'י הכריז בראיון מוקלט, אשר שודר ברדיו קהיר ב־18 במאי, כי "הכוחות נערכו בגבול בהתאם לתכנית שהוכנו מראש".

במקביל לכוננות שהוכרזה בכוחות המזוינים של מצרים הוכרזה כיננות דומה גם ברצועת עזה. לדברי רדיו קהיר מערב 17 במאי, "הועמד צבא-השחרור הפלשתינאי (להלן צ"ש"פ) בכוננות מלאה מאז שחר יום 16 במאי... אחמד שו" קירי הכריז, כי כל הצעירים שהשלימו את אימוניהם, נקראו לשאת נשק כדי לקדם פני כל התפתחות". ימים אחדים לאחר

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון-אפריקה	לבנון	עיראק
			<p>● שר-החוץ, עדנאן פצ'צ'י, הו"ר דיע כי "עיראק מעמידה את כל משאביה להגנה על האדמה הר ערבית בסוריה נגד התוקפנות הישראלית".</p>

מכן, ב־20 במאי, הודיע רדיו קהיר: „כוחות צש״פ תפסו את המקומות שנקבעו להם; כן תפסו חלק מן המוצבים בהם היו מוצבים כוחות-החירום בעזה“. עתה, משפונה כוח-החירום של האו״מ מעמדותיו לאורך הגבול עם ישראל, לא ראתה מצרים עצמה כבולה עוד בהחלטת עצרת האו״מ, שאסרה הכנסתם של כלי נשק כבד לרצועה. העיתון „אל-אחבאר“ סיפר, אם כן, ב־22 במאי:

„צש״פ — שתפס ליד קוי שביתת-הנשק עמדות, החולשות ברובן על הארץ הכבושה ממרחק של פחות מק״מ אחד — תוגבר בנשק כבד, לרבות טנקים ותותחים...“.

בשבועיים שנותרו עד פרוץ הקרבות קיימו הכוחות הפלש-תינאים פעילות אינטנסיבית של התחפרות, ביצור ומיקוש, וכפי שנראה להלן, פתחו ב־29 במאי באש לעבר חקלאים שעבדו בשדות קיבוץ נחל-עוז.

תפיסת שרם אש-שייח' וחסמת המצרים

ב־18 במאי נכנסה יחידה מחיל-הגבולות המצרי למחנה האו״מ שבשרם אש-שייח' והשתלטה על מתקניו. ב־20 במאי צנח באיזור זה גדוד-צנחנים. בעקבות פעולות אלה, דיווחה סוכנות-הידיעות „רויטר“:

„כוחות מצרים תפסו את מוצב שרם אש-שייח' המבוצר, השו-לט על נתיב הספנות הישראלית שבמיצרי טיראן, ובכך נתהוותה סכנה לספנות הישראלית“.

ב־20 במאי שידר רדיו בגדאד בהבלטה ידיעה זאת, ואילו קהיר התייחסה לנושא זה לראשונה רק בחדשות השעה 1900 ב־21 במאי, בהן בישר קריין הרדיו לשומעיו:

„כוחות-החירום של האו״מ החלו יוצאים מאיזור שרם אש-שייח'. פינויים יושלם ב־22 במאי. כוחות מצבא קע״מ הגיעו היום לשרם אש-שייח' ותפסו עמדות במפרץ עקבה“.

ושוב היתה „רויטר“ סוכנות-הידיעות הראשונה שדיווחה בליל 21—22 במאי:

„מקורות מהימנים בקהיר מסרו כי סיירת, ארבע סירות-טורפדו ושתי צוללות של כוחות-הים המצריים עברו לאחרונה בתעלה לכיוון ים-סוף“.

גם ידיעה זו שודרה על-ידי רדיו בגדאד, ואילו קהיר שמרה על שתיקתה במשך 24 שעות. ב־23 במאי בשעה 0530 שידר רדיו קהיר את ההודעה הבאה:

„עבד אנ-נאצר הכריז אתמול רשמית על חסימת מפרץ עקבה בפני השיט הישראלי, ועל הטלת איסור על מעבר חומרים אס-רטגיים אל ישראל דרך מפרץ זה גם באניות לא-ישראליות. משמע, מצרים מקיימת עתה במפרץ עקבה את אשר קיימה עד מלחמת סואץ ב-1956“.

לאחר הודעה זאת, שודר ברדיו נאום המוקלט של עבד אנ-נאצר, אותו נשא ב־22 במאי בפני סגל המפקדים בבסיס-האוויר ביר-גפגפה שבסיני. נשיא מצרים פתח את נאומו בתיאור השתלשלות המאורעות מאז 13 במאי עד-פינוי כוחות-החירום של האו״מ; לאחר מכן דן בהווה ובמשמעותה האפשרית של פעולת תפיסת המיצרים לגבי העתיד.

„הכוחות המזוינים תפסו אתמול את שרם אש-שייח'... פירושו של מעשה זה הוא המחשת זכויותינו וריבונותנו במפרץ עקבה. מפרץ עקבה נחשב למים הטריטוריאליים שלנו — של מצרים — ולא נרשה בשום פנים ואופן לדגל הישראלי לעבור במפרץ עקבה.“

מזרים	סוריה	ירדן
<p>16 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> רדיו קהיר מודיע „כי הכוחות המזויניים הועמדו בכוננות מקסימלית החל מ־16 בחודש, שעה 0600“. דיוני הפיקוד הצבאי העליון בהשתתפות המושיר עאמר, הרמטכ״ל ושר-המלחמה. המושיר עאמר מינה את מפקד כוחות היבשה לכהונת „מפקד כללי של כוחות החזית המצרי עם ישראל“, ומינויים דורמים הוענקו למפקדי כוחות האוויר והים. על-פי הוראתו של המושיר עאמר, דרש הרמטכ״ל במכתב למפקד כוח-החירוי 	<ul style="list-style-type: none"> רום, את נסיגת כוח-החירום מקו שביתת-הנשק ואת ריכוזו במחנות ברצועת עזה. המושיר עאמר חזה במבצע העברתה של אחת מדיביזיות-השריון לתעלת-סואץ, בדרכה לסיני. ישיבת-החירום של ממשלת מצרים. צבא-השחרור הפלשתינאי ברצועת עזה בכוננות מלאה. 	
<p>17 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> נאצר קיבל לשיחה את שר-החוץ ה-סורי. כוחות מצרים החלו בתפיסת נקודות-התצפית לאורך הגבול עם ישראל שפוזו על-ידי כוח-החירום. כוח-החירום מתרכז במחנות ברצועת עזה. מצב-החירום במנגוני-הג״א ובמוסדות השירות הרפואי. שר-החוץ נפגש עם נציגיהן של שבע המדינות המשתתפות בכוח-החירום ותבע את הוצאת כוחותיהן. באיגרת לאו-תאנט דרש שר-החוץ, מחי מוד דיאד, את פינויים המלא של כוחות-החירום. 	<ul style="list-style-type: none"> רדיו דמשק הודיע, כי הכוחות הסוריים נמצאים בכוננות מלאה. שר-החוץ, איבראהים מאחוס, יצא ל-קהיר. 	<ul style="list-style-type: none"> כוננות מלאה בצבא הירדני.

היהודים מאיימים במלחמה, ואנו אומרים להם, אהלן וסהלן — אנו מוכנים למלחמה". למחרת, ב-24 במאי בשעה 0500, מסר "צות אל-ערב", כי החלטת המצרים בדבר סגירת מפרץ עקבה נכנסה לתוקפה ב-23 במאי בשעה 1200. כן מסר השידור על מיקוש נקודות אחדות בתוך המים הטריטוריאליים המצריים¹⁵. בגיליונו מאותו יום מסר "אל-אהראם" על פרטי ההסגר, ועל ההוראות שנמסרו לכוחות המוצבים בשרם אש-שייח' בדבר הדרך בה עליהם לטפל באניות המגיעות למפרץ:

א. סירות-טורפדו יחסמו את הדרך בפני ספינה ישראלית ויאותרו לה, כי מימי מפרץ עקבה הם מים טריטוריאליים של מצרים וכי אסור לה לעבור בהם; אם לא תענה האניה לאיתות צפויה לאש נגדה.

ב. הטרפדות יחסמו את הדרך בפני כל אניה שמטענה אינו מזהה וזו תידרש להיעצר לשם ביקורת. על סיפונה תעלה קבוצת אנשי-משטרה כדי לבדוק את ניירותיה ואת מטענה, ותוצאות-הביקורת תקבענה אם תורשה לעבור; אם לאו".

עם חסימת המיצרים נכנסו המאורעות לשלבם המכריע. דומה כי הראשון שעמד על משמעותו של צעד זה, מבחינתן של מדינות ערב ומבחינתה של ישראל כאחת, היה העיתון "אל-חיא" שכתב ב-24 בחודש:

"אם תיכנע ישראל למדיניות המצור הערבי נגדה ותשלים עם חדירת פדאיון לאדמותיה מן הצפון, מן המזרח, ומן הדרום — יביא הדבר לחיסולה, ללא קרבנות-של-מש מצד מדינות-ערב. אם תתהדק הטבעת סביב ישראל, עשויה היא להיחנק עם ניתוק קשריה המסחריים והכלכליים עם המדינות המייבאות

את סחורותיה באפריקה ובאסיה, ועם אלה המייצאות אליה נפט וחומרי-גלם שהם חיוניים לתעשייתה". ניתוח מעמיק ויסודי של משמעות הצעד המצרי לגבי עצם קיומה של ישראל ויחסי ישראל-ערב נמצא במאמרו השבועי של מוחמד חסניין הייכל, עורך "אל-אהראם" ויועצו הקרוב של נשיא מצרים, ביום 26 במאי. בגלל ראייתו המפוקחת והמעניינת של הייכל דומה כי יש עניין בהבאת דבריו בהרחבה:

"אין מנוס מהתנגשות מזוינת בין קע"מ לבין האויב הישראלי. התנגשות מזוינת זו עשויה להתרחש בכל עת ובכל מקום לאורך קו-העימות בין הכוחות המצריים לבין האויב הישראלי ביבשה, באוויר ובים; באיזור המשתרע מצפון רצועת עזה עד לקצהו הדרומי של מפרץ עקבה — בשרם אש-שייח'".

בנמקו קביעה חד-משמעית זו אומר הייכל כי לסגירת המיצרים, אמנם, השפעות מרחיקות-לכת על כלכלתה של ישראל בהווה ובעתיד, אולם חשוב מן הגורם הכלכלי הוא "הגורם הפסיכולוגי המחייב את ישראל להשיב על אתגר המלחמה, שכן הוא לגביה כורח של ביטחון או כורח קיום. הסיבה לכך היא אחת וברורה: פירושה של חסימת מפרץ עקבה בפני השיט הישראלי הוא כי האומה הערבית, המיוצגת על-ידי קע"מ, הצליחה — זו הפעם הראשונה ביחסיה עם ישראל — לשנות בכוח עובדה קיימת (השיט הישראלי במפרץ) שנכפתה עליה (על מצרים) בכוח (תוצאות מבצע "קדש")... אין זה איפוא, שאלת מפרץ עקבה אלא שאלה גדולה הימנה — זו של פילוסופיית-הביטחון הישראלית כולה — הפילוסופיה עליה התבסס קיומה

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> • שרי-החוק חוזר על נכונות ארצו להשתתף באורח פעיל במערכה לצד סוריה אם זו תתקף. 	<ul style="list-style-type: none"> • ראש-המשלה, רשיד כרא-מה, מודיע כי לבנון תנקוט בכל הצעדים הדרושים לבלימת כל סכנה מצד ישראל. • שרי-החוק, ג'ורג' חכים, הודיע על סולידריות מלאה של לבנון עם סוריה נגד תוקפנות ישראלית. 	<ul style="list-style-type: none"> • אלג'יריה: משרד-החוק הודיע על סולידריות עם סוריה "נגד הפרוץ בוקציות והאיומים הצבאיים ה"ציוניים". 	
<ul style="list-style-type: none"> • כוחות היבשה והאוויר הודיעו עמדו במצב הכן. • משלחת צבאית נשלחה לסוריה כדי להבטיח תיאום בין שני הצבאות. 	<ul style="list-style-type: none"> • משלחת בת שלושה קצינים יצאה לקהיר. 		

של ישראל מאז לידתה, ואשר עליה יתבסס בעתיד. מכאן, כי אין לישראל מנוס אלא השימוש בנשק והתנגשות מזויינת עם קע"מ". בהמשך דבריו קובע הייכל, כי "האסטרטגיה של שלב זה (שלב סגירת המיצרים) כבר השיגה את מטרתה הראשונה — סיכול המזימה לפלוש לסוריה¹⁶, וכן השיגה מטרה חשובה נוספת — המתבטאת בשובם של הכוחות המצריים לעימות ישיר עם ישראל וחסמתו של מפרץ עקבה בפני ישראל". הייכל טוען כי פרשת העימות עם ישראל לא הסתיימה בסגירת המיצרים — אלא אך החלה בה. בחזרו לראשית דבריו, הוא קובע:

"ישראל אינה יכולה לעבור בשתיקה ולהשלים עם מה שאירע עד כה... הצעד הבא יהיה שלה. יהיה עליה להגיב — ועלינו לצפות למהלומה נגדנו. תפקידנו להפחית במידה רבה ככל האפשר את האפקטיביות של מהלומה זו, ולאחר מכן צריכה לבוא המהלומה השניה מצדנו — מהלומה שתהיה אפקטיבית במידה מקסימלית".

הייכל סיים מאמרו המאלף בשאלה שהוא התייחס אליה ב"וודאי בעת כתיבתה כאל שאלה רטורית; אך כיום יש בה משום משמעות נבואית, אשר ספק אם כותבה התכוון אליה בשעתו:

"האמנם תתחיל ישראל (במלחמה) והאם תהיה המהלומה השניה מצידנו מהלומה ניצחת?"
מנאמו של עבד אנג'נאצ'ר וממאמרו של חסנין הייכל מש"תמע בבירור, כי בהחליטה על חסימתם של המיצרים, ידעה הנהגתה המדינית של מצרים, כי צעד זה טומן בחובו סכנה מוחשית ביותר לעימות צבאי בהיקף מלא עם ישראל¹⁷.

בעוד שעד כה בנו המצרים בסיני מערך שנועד בעיקרו להרתיע את ישראל מתקיפת סוריה, עמדו עתה בפני ההכרח לתגבר את הכוחות המרוכזים בסיני ואף לשנות את היעדר כותם, כדי שיוכלו לקדם את סכנת המלחמה.

זרימתם של הכוחות לסיני גברה אם כן. ב-22 במאי הודיע רדיו בגדאד, בהסתמכו שוב על סוכנות הידיעות "רויטר", כי "האיזור הסמוך לאיסטנאעיליה היה למחנה צבאי עצום, הומה ברבבות חיילים, טנקים, שריוניות ומשאיות הנמצאים בדרכם לסיני". למחרת היום שידר רדיו ביירות ידיעה של סוכנות הידיעות "יונייטד פרס" מפי מקורות מצריים: "למעלה מ-100 אלף חיילים מצרים ערוכים עתה בסיני ודרוכים למלחמה בישראל". בפתיחת רפיח אורגן כוח-משימה, המסתכם בחטיבה משוריינת בקירוב, בפיקודו של הליוא (מיוז-גנרל) סעד אש-שאדלי¹⁸, עליו הוטלה המשימה למנוע כיבוש אפשרי של רצועת עזה על-ידי צה"ל; זאת — בהנחה, כי ישראל עלולה לבצע צעד מעין זה, וכי תהא נכונה לפנות את הרצועה — כדוגמת מה שאירע לאחר "קדש" — רק תמורת הסרת ההסגר מעל המיצרים. כדי להגביר את כושר העמידה של הכוחות בסיני, הוכנסה לסיני ב-25 במאי הדיביזיה המשוריינת הרבי-עית¹⁹ — כוח-המחץ המשוריין העיקרי של מצרים — ורוכזה באיזור ואדי מליו. בעקבות מהלכים אלה יכול היה שאדלי, אשר מונה — בתוקף היותו הקצין הבכיר באיזורו — כמפקד גזרת אל-עריש, להכריז במסיבת-עיתונאים ששודרה ב-26 במאי ברדיו ביירות: "מצרים השלימה את ריכוז הכוח הצבאי הגדול בסיני, וכוח זה נכון לבצע כל פעולת הגנה או התקפה אשר תוטל עליו".

מזרים	פוריה	ירדן
18 במאי	<ul style="list-style-type: none"> • שר-החוזק חזר מביקורו בקהיר. • שר-החינוך יצא לאלג'יריה ועמו אי-גרת לנשיא בומדיין. • תרגיל-הג"א בחלב — ראשון בסדר רת תרגילים שיבוצעו ברחבי סוריה. 	
19 במאי	<ul style="list-style-type: none"> • שר-החינוך הכריז באלג'יריה כי גיוס-המילואים הושלם. • בשעה 1700 נתקיים טקס הורדת דגל האו"ם במחנות כוח-החירום ברצועה. • עוצמת הכוחות המרוכזים בסיני עולה על שלוש דיביזיות. 	<ul style="list-style-type: none"> • פרשן רדיו רבת-עמון קורא למצרים להחזיר את התותחים למיצרי טיראן ו-למנוע שיט ישראלי בים סוף; אם לא תעשה כן תהא מטרת צעדיה הצבאיים מוטלת בספק.
20 במאי	<ul style="list-style-type: none"> • הרמטכ"ל נפגש עם המשלחת הצבאית העיראקית. • סוריה מתגברת את כוחותיה המוצ-בים לאורך הגבול עם ישראל, שמספרם מגיע ל-40 אלף חיילים. • שר-ההגנה הכריז, כי הגיעה השעה לפתוח במלחמת-השחרור. • מועצת האומה קיימה ישיבה סגורה בהשתתפות שר-החוזק מחמוד ריאד. • נאצר נפגש עם המשלחת העיראקית. 	<ul style="list-style-type: none"> • הממשלה והפרלמנט התכנסו כדי ל-ידון בצעדים בהם יש לנקוט לאור חומרת המצב.

ב־26 במאי נאם עבד אנ־נאצר בפני חברי המועצה המרכזית של ההתאחדות הבין־לאומית של איגודי הפועלים הערביים, שערכו כנס־חירום בדמשק בימים 22–24 במאי ובאו לקהיר כדי לברך את נשיא מצרים על חסימת המיצרים. העניין שב־נאום זה כפול: עבד אנ־נאצר מנגח בו את מאשימיו בעולם הערבי, אשר טענו כנגדו, כי אינו נכון להשתתף במערכה לשחרור פגשתין, בהסתתרו מאחורי חומת־המגן של כוח־החירום. הוא לא התעלם בנאומו מטענות אלה — כי אם הציגן אחת לאחת ושללן. תשובתו הכוללת להאשמות קבעה כי בעבר לא היתה מצרים מוכנה להתמודדות עם ישראל ולפיכך — במקום להתרברב בדיבורים בעל־מא — „עדיף היה להקים את צבאנו ולאמנו בעוד כוח־החירום הבין־לאומי מצוי בעמדותיו, עד כי תושלם המלאכה”. אותה סיבה מנעה, לדבר־ריו, את חסימת המיצרים בעבר, שהרי סגירת שרם אש־שייח' פירושה עימות עם ישראל. היה עלינו להתכונן כך, שרק כאשר נהיה מסוגלים להיכנס למלחמה כוללת עם ישראל — נלך לשרם אש־שייח'”²⁰.

ואולם, עתה השתנה הכל:

„לאחרונה חשנו, כי כוחנו מספיק, וכי בהיכנסנו למערכה עם ישראל נוכל, בעזרת האל, לנצח”.

כל אשר היה על מצרים לעשות היה להמתין לזמן המתאים, כדי להעמיד את כוחה במבחן. והזמן המתאים היה האיום בתוקפנות על סוריה. כאן מגיעים אנו לאספקט הנוסף ב־נאומו של עבד אנ־נאצר:

„אם תפתח ישראל בפעולה תוקפנית נגד סוריה או נגד מצרים, תתנהל מערכה כוללת נגד ישראל. לא תהא זו מערכה שתצ־

טמצם לגזרה שמול סוריה או מצרים, כי אם מערכה כוללת — ומטרתה היסודית תהא השמדת ישראל”.

כך ולא אחרת! דברים אלה לא נאמרו על־ידי אחמד סעיד או אחמד שוקיירי, על־ידי נשיא סוריה או נשיא עיראק — מהם הורגלנו במשך שנים לשמוע איומים והצהרות מסוג זה, דברים אלה השמיע נשיא מצרים, שתואר בפי כל כאדם שקול וריאליסטי, שאינו נגרר אחרי סיסמאות־ההסתה של עמיתיו־יריביו. בשובו לנושא העוצמה אמר עבד אנ־נאצר:

„דברים כאלה לא יכולתי לומר לפני חמש שנים או שלוש שנים, שכן לא הייתי מסוגל לבצעם ולכן לא הייתי נכון לאמרם. כיום, אחת־עשרה שנה אחרי סואץ, אומר אני דברים אלה, בידעי את אשר עומד לרשותנו במצרים ואת אשר עומד לרשות סוריה. כן יודע אני את עמדתן של יתר מדינות ערב כיום: עיראק הכניסה כוחות לסוריה, אלג'יריה וכוויית תשלחנה כוחות אלינו... זהו כוח ערבי! זוהי התחיה הערבית האמתית!”

עבד אנ־נאצר סיים את נאומו בדברו על בעיית היחסים עם ירדן:

„הצבא הסורי והצבא המצרי מהוים כיום חזית אחת — ואנו מייחלים ליום בו תהא כל החזית סביב ישראל לחזית אחת. בדרכנו עומדים עדיין מכשולים. מובן מאליו כי וצפי את־תל (ראש־ממשלת ירדן לשעבר) הוא מרגל לטובת האמריקאים והאנגלים, ואין אנו יכולים לשתף פעולה עם מרגלים, שכן זוהי מערכה גורלית”.

לא לזמן רב היה על נשיא מצרים להמשיך ולייחל עד אשר תוגשם שאיפתו לחזית אחת, בפיקוד אחיה, סביב ישראל; ארבעה ימים בלבד לאחר שנשא נאום זה, נחתם בקהיר

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון־אפריקה	לבנון	עיראק
<p>כוויית הודיעה כי העמידה את צבאה במצב הכן ולפקודת המפקדה הערבית המאוחדת.</p> <p>תימן: הנשיא סלאל הודיע, כי ממשלת תימן מעמידה את צבא אה ואת כל אפשרויותיה לצדה של סוריה במאבקה עם ישראל.</p>	<p>אלג'יריה: הנשיא בומדיין הביע, באיגרתו לנאצר ולנשיא סוריה, סולידריות מוחלטת עם מאבקם.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • כוחות־צבא תיגברו את ה־מערך לאורך הגבול עם ישראל. • משלחת צבאית יצאה לדמשק לתיאום התכניות הצבאיות. 	<ul style="list-style-type: none"> • שר־ההגנה הודיע, כי יחידות הצבא נכונות לתזוזה כדי לסייע לסוריה.
<p>סודאן: יו"ר מועצת הריבונות הודיע על תמיכה במאבקה של סוריה.</p>			
<p>סודאן: מנהיג מפלגת־העם ה־דמוקרטי הודיע על תמיכה מלאה בצעדי סוריה ומצרים. טעויה „מתיצבת לצד העם ה־סורי נגד כל תוקפנות המאיימת על ביטחוננו ועל שלומנו”.</p>	<p>לוב: שר החוץ מסר, כי ממ־שלתו רואה בכל תוקפנות נגד מדינה ערבית — תוקפנות נגדה.</p>		<ul style="list-style-type: none"> • משלחת צבאית בראשותו של עוזר הרמטכ"ל יצאה לדמשק. • סגן ראש־ממשלת עיראק בראש המשלחת שיצאה לשיחות בקהיר.

זכויותיה הלגיטימיות של ארצו על-ידי חסימת המיצרים, הגיע לכדי הצהרה ברורה בדבר השאיפה להגשים את המטרה הסופית — השמדתה של מדינת ישראל.

ב-28 במאי ערך עבד אנ-נאצר מסיבת-עיתונאים בקהיר. מסיבה זו שודרה בשידור חי ברדיו קהיר ובתחנות-שידור נוספות. את דבריו של הנשיא בה איפיינה תחושת ביטחון עצמי רב. השובותיו לשאלות העיתונאים היו שחצניות באורח בולט, וכללו פגיעות אישיות בחלק מן העיתונאים הנוכחים, וכן התקפות חריפות כלפי מדינות המערב, ובמיוחד ארה"ב ובריטניה. כמקובל על עבד אנ-נאצר בפגישותיו עם עיתונאים זרים היו דבריו בשאלת היחסים עם ישראל מתונים יותר לכאורה, אך היתה זו מתינות רק בבחירת המלים, ולא בתוכנו או במהותן. הוא לא הזכיר במפורש את השמדת ישראל, אך מטרה זו השתמעה מדבריו באופן שאינו משתמע לשתי פנים. בפתח דבריו קבע נשיא מצרים:

„הבעיה בה מתעניינים כולנו כעת אינה בעיית מיצרי טיראן או הוצאת כוח-החירום של האו"ם, שכן כל אלה אינם אלא ענייני-לוואי שאינם מהותיים לשאלה חשובה וגדולה הרבה יותר — בעיית התוקפנות והאיום המתמיד לגבי אחת מארצות ערב, היא פלשתיין. לא נסכים לצמצם את הבעיה לעניין מיצרי טיראן או פינוי כוח-החירום, שכן לגבי שני אלה אין מקום לוויכוח: כוחותינו נכנסו לסיני כדי לבלום את התוקפנות, ואנו החלנו על מיצרי טיראן את זכויות הריבונות המצרית.“ להלן עבר נאצר לסקירת ההבדל בין יחסי-הכוחות בעת משבר 1956 לאלה שבמשבר הנוכחי:

„ישראל הלכה, למעשה, שולל אחרי ניצחון מזויף. ב-1956

נאצר ועמרו בין הטייסים בביר-גפסה

הסכסוך-ההגנה עם ירדן, וזו פסקה בן-יום מלהיות קרמרגלים למען המערב. אין להתרגש מדברים אלה, שהרי זו היא מהותם של היחסים הבין-ערביים מזה שנים. אולם אל נקדים את המאוחר למוקדם.

חשיבות רבה נודעת לבדיקת תוכן נאומיו של נשיא מצרים, שכן מלבד היותו הדובר המוסמך ביותר בדבר קוי-היסוד של מדיניות ארצו, משקפים נאומיו בעליל את ההתפתחות שחלה בדרישות מצרים ובהקשחת עמדתה. מבט השוואתי רופף בשני הנאומים שכבר נסקרו מורה כיצד — במשך ארבעה ימים בלבד — גדל ביטחוננו העצמי של עבד אנ-נאצר וגברה והלכה קיצוניותו: מקביעה תמימה-לכאורה בדבר החזרת

מצרים	סוריה	ירדן
<p>21 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> פורסם צו לגיוס מלא של כוחות המילואים. רדיו קהיר הודיע על תפיסת שרם אש-שייח'. ישיבת-החירום של הוועד הפועל של האיחוד הסוציאליסטי הערבי בראשותו של נאצר. לדברי סוכנות „רויטר“ עברו כוחות-צבא מצריים את התעלה בכיוון ים-סוף. נדחתה הצעה ירדנית לכינוס מועצת ההגנה של הליגה הערבית. נאצר הודיע על הסכמתו לקבל יחידות מצבא עיראק. 	<ul style="list-style-type: none"> שגריר בריה"מ נפגש עם ראש-ממשלת סוריה. 	<ul style="list-style-type: none"> ממשלת ירדן החליטה על שליחת הרמטכ"ל לקהיר. המלך חוסיין ביקר במפקדת החזית המזרחית; כן ביקר בבסיסי כוחות-האוויר. שירותי-התעמולה של ירדן ממשיכים לתבוע ממצרים לסגור את המיצרים.
<p>22 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> בנאום בבסיס כוחות-האוויר בסיני הודיע נאצר על חסימת המיצרים בפני שיט אניות ישראליות וכן בפני אניות זרות המובילות חומרים אסטרטגיים לישראל. „רוז אל-יוסף“ מודיע, כי ברשות מצרים כל-ינישק יבשתיים ואויריים, אשר טרם השתמשו בהם עד כה. „שייח' אל-אזהר“ קרא להחדרתה של תודעת מלחמת-המצוה (ג/האד) למען אלה. נאצר נפגש עם שגריר בריה"מ וקיבל איגרת-תמיכה מממשלת בריה"מ. ברצועה הוחל בהקמת גדודי-הג"א. 	<ul style="list-style-type: none"> איחוד הפועלים הערבים החליט, בישיבת-החירום שהתכנסה בדמשק, לפוצץ את צינורות-הנפט במקרה של תוקפנות נגד מדינה ערבית כלשהי. נשיא סוריה הכריז על תמיכה מלאה בצעדיה של מצרים בשאלת סילוק כוח-החירום. 	<ul style="list-style-type: none"> הרמטכ"ל חזר מביקורו בקהיר, שם נפגש עם מפקד המפקדה הערבית המאויזת ועם ראש-מטהו.

רכושם (ומצב זה יש לשנות). מכל מקום, עניין זה של „השלכת הכפפה” לישראל נראה כה חשוב לעבד אנג'נאצ'ר, עד שחזר אליו בשניה:

„...החזרנו את הזכויות, שהיו לנו בשנת 1956, למקומן הטבעי. אנו משאירים, כפי שאמרתי לכם, את היוזמה לישראל. אם היא רוצה להשיב בכוח, או ללא כוח, על כך שאנו משתמשים בזכויותינו. (אזי) אנו — צבאנו, האומה הערבית — מוכנים.”

במסיבת העיתונאים עסק עבד אנג'נאצ'ר בנושא נוסף — תעלת סואץ — והיה בדבריו יותר מאשר איום מוסנה כאשר הצהיר, בתשובה לשאלה, כי „אם תפרוץ המלחמה עם ישראל לא ישתנו התנאים בתעלת סואץ; אך אם תתערבנה מדינות אחרות בסכסוך — לא תהיה עוד תעלת סואץ”. כיום, לאחר מעשה, יודעים אנו כי אכן הגשים את איומו זה — אם כי שום מדינות אחרות לא התערבו בסכסוך.

בימים שעברו מאז הכריז עבד אנג'נאצ'ר ב־22 במאי על חסימת המיצרים, נוצרה בקהיר בהדרגה אורה של ערב־מלחמה — זו, על־כל־פנים, התמונה שהצליחו ליצור שופרות התעמולה של מצרים. כבר ב־21 במאי, יום לפני חסימת המיצרים, הודיע רדיו קהיר בחדשות־הצהריים כי המושיר עאמר פירסם צו לגיוס־המילואים. תרגילי התקפות־אוויר והפעלת שירותי־הג"א ברחבי מצרים הפכו, מאז 24 במאי, לתופעה יום־יומית. ב־27 במאי התפרסמה ברדיו קהיר קריאה פומבית לסטודנטים — להתנדב לשירותי־הג"א ולשירותים הרפואיים, ולאוכלוסיה — לתרום דם. ב־29 במאי הודיע רדיו קהיר כי „מועצת־האומה אישרה חוק לפיו מוסמך ג'נרל ג'נרל

לא לחמנו בישראל כי אם בתוקפנות הבריטית־צרפתית. אנו הוצאנו את כוחותינו מסיני, כדי לעמוד בפני בריטניה ובפני צרפת. כיום עומדים אנו לבדנו מול ישראל, ואם רוצים הם במלחמה — ברוך הבא! היום חזר צבאנו לעמדותיו הטבעיות בסיני: כיום נמצאים אנו בשנת 1967. כמובן, אנו נקבע את הזמן ואת המקום בהם נאמר ברוך הבא... כל מה שהשיגה ישראל ב־1956 בפעולה התוקפנית הבלתי מקורבלת — הוחזר כבר לקדמותו. אם תהא לאחר זאת תוקפנות — תהא זו תוקפנות מצד ישראל, ואנו נראה בה מלחמה כוללת בינינו לבניה.”

עבד אנג'נאצ'ר הבהיר באורח חד־משמעי כי לדידו יכול המצב להישאר כפי שהוא: כוחות מצרים יישארו, או לא יישארו, מרוכזים בסיני, אבל המיצרים יישארו חסומים ו„בשום תנאים לא יעברו אניות ישראליות במים הטרי־טוריאליים של מצרים; זוהי עמדה שלא אזור ממנה כמלוא הנימה!” — תפיסתו של ג'נרל ג'נרל העולה מדבריו היא, כי עד כה לא עשתה מצרים מעשה־תוקפנות כלשהו, אלא פעלה בהתאם לזכויותיה ותיקנה מציאות שנוצרה על־ידי תוקפנות ישראלית. כמובן, אם מצב־עניינים זה אינו מוצא חן בעיני ישראל — חייבת היא לנקוט ביוזמה כדי לשנותו. עבד אנג'נאצ'ר אך יברך על התפתחות כזאת, כך אמר, באשר היא תספק לו את ההודמנות לחסל אחת־ולתמיד את החשבון הנושן עם ישראל, שהרי „אנו לא נסכים לשום דוקיום עם ישראל.”

מה שהיה ב־1948 היה תוקפנות על העם הפלשתינאי — ישראל גירשה את הפלשתינאים מעל אדמתם, גזלה את

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון־אפריקה	לבנון	עיראק
כויית: ראש־הממשלה הודיע על מגעים עם עיראק, במגמה ל־אפשר לכויית להעביר כוחותיה דרך עיראק, לחזית הישראלית.		<ul style="list-style-type: none"> שיתוף־פעולה וחילופי־ידיעות עם מפקדת הכוחות הסורי־ריים, בעיקר בכל הקשור בתיאום פעולות אוויריות. העיתון „אל־חיאת” קורא למצרים לחסום את המיצרים בפני שיט ישראלי. 	<ul style="list-style-type: none"> ג'נרל ג'נרל הציע לג'נרל ג'נרל לקבל כוחות חי"ר, שריון ואוויר למצרים. ג'נרל ג'נרל קיבל את ההצעה.
לוב: שרה־החוק מסר, כי ממ־שלתו רואה בכל תוקפנות נגד מדינה ערבית — תוקפנות נגדה. סודאן: ראש־הממשלה הכריז על תמיכה בהחלטת מצרים לפנות כוחות האו"ם משטחה. טעודיה: המלך פייצל הודיע בלונדון, כי יופסק ייצוא הנפט, אם תתערבנה מדינות המערב במלחמה. תימן: גיוס כללי של הכוחות המזוינים.	אלג'יריה: 500 אזרחים אלג'יריים ראים ו־500 פלשתינאים המתגוררים באלג'יריה, כבר התנדבו למלחמה בישראל.	<ul style="list-style-type: none"> נשלחו נציגים לקהיר ול־דמשק לתיאום העמדה הצבאית. גיוס חלקי של המילואים. התעוררות דעת־הקהל הלאומית והפגנות בדרום־המדינה. העיתון „אז־זמאן” קובע כי המלחמה בלתי־נמנעת, ומשתפרין — תהא מלחמת־קודש לשחרור פלשתיין. 	<ul style="list-style-type: none"> הוחל ברישום פליטים פלשתינאים „המתנדבים לשחרור ה־מולדת הגדולה”. הרמטכ"ל הודיע, כי הושלמו ההכנות לתזוזת יחידות־צבא לסוריה.

המדינה לפרסם החלטות בעלות תוקף חוקי בתקופת-החירום הנוכחית... ככל שימצא לנחוץ, ופירושו-של-דבר הוא כי לנאצר הוענקו סמכויות-חירום דיקטטוריות מלאות. באותו יום, 29 במאי, הוקמה מועצה עליונה להתגוננות עממית²¹, בראשותו של סגן הנשיא זכריא מוחי אד-דין.

בישיבתה הראשונה של המועצה, שנערכה באותו יום, הכריז מוחי אד-דין: „החזית הפנימית זקוקה לכל מי שמסוגל לשאת נשק... חובה עלינו לארגן את כל משאבינו האנושיים ליטול חלק בפעולה הלאומית, ולהשתתף בהגנה על המטרות החיוניות והאסטרטגיות בעריה וכפריה של מצרים — נגד כל ניסיון של חבלה, הרס והטרדה מצד כוחות-האויב או סוכני הציונות והאימפריאליזם“. ב-1 ביוני שודרה ברדיו קהיר קריאה פומבית לאוכלוסייה בגיל 18—50 שנה להתנדב לארגון ההתנגדות העממית, אשר אורגן בגדודים ובחטיבות מחוזיות ואזוריות. יומיים לאחר מכן פורסם צו להנהגת האפלה מלאה ברחבי מצרים.

דברי העיתונות, הטלביזיה והרדיו המצריים לבשו אופי תוקף פני ומאיים, שהלך וגבר מדי יום ביומו. ב-25 במאי, לראשונה מאז פרוץ המשבר, החל רדיו קהיר משדר לסירוגין, שלא במסגרת שידורי החדשות והפרשנויות, סיסמאות מלהיבות, מנגינות-לכת צבאיות, קטעים מנאומי נאצר ותיאורים בדבר עוצמתה הצבאית הרבה של מצרים²². גוייסו גם אמניה הידור-עים של מצרים, ביניהם הזמרת הנודעת אום כלת'ום, שהחלה משדרת בכל יום סיסמאות לאומיות לחיילים בחזית — דבר חסרת-תקדים במצרים. להלן דוגמאות אחדות לשידורים מ-סוג זה:

● „אזרח חופשי! הנשק הונף על צוואר האויב; המוות וההרס הם מנת-חלקו של צבא ישראל“ (רדיו קהיר — 25 במאי);

● „במסגרת ההכנות לפעולות הצבאיות, הוכנו כלי-נשק יבשתיים ואוויריים, שפעולתם תהא בבחינת הפתעה לאויב הציוני. כוחות-האוויר, המצויידים במטוסי-הקרב ובמפציצים החזקים ביותר בעולם כולו — המסוגלים לבצע את פעולתם ולשוב לבסיסהם בלא שייזקקו לתדלוק — נקטו הכנות התקפיות לרוב“ (רוז אל-יוסף — 22 במאי);

● „בקרב יתנוססו דגלי הערבים מעל תל-אביב“ (צות אל-ערב — 21 במאי);

● „שעת-האפס הולכת וקרבה; העם הערבי מחכה לה מזה 19 שנה, והוא לא ייסוג ממסע השחרור... אלה החיים בארצנו (קרי: פלשתיין) הם קבוצה של אנשי-צבא וכנופיות משטרניות מיונאות ממדינות האימפריאליזם השונות. קש-ריהם היחידים עם ארצנו הם קשרי התוקפנות, ההרג וה-פשע. על אלה לחזור למקומות מהם באו. באשר ליהודים שהתגוררו בפלשתיין — הרי הללו חיו עמנו בעבר בשלום, ורשאים הם להישאר ולחיות עמנו בשלום לאחר השחרור“ (אחמד שוקיירי במסיבת-עיתונאים — 28 במאי).

✱

במישור הפעילות הדיפלומטית, נדמה היה כי קהיר הפכה לפתע למרכז העולם. ב-23 במאי הגיע המזכיר הכללי של האו"ם, או תאנט, וניהל במשך 36 השעות הבאות שיחות עם עבד אנ-נאצר ועם שר-החוץ של מצרים, בניסיון נואש למצוא מוצא מן המשבר (שהוא עצמו סייע לא במעט להיווצרותו) — אך לשווא. ב-25 במאי עזב ארתאנט את קהיר ושב לניו-יורק; לא נותר לו אלא לדווח למועצת-הביטחון על כישלון שליחותו, אף שבדו"ח אותו הגיש למועצה הוסיף כי העמיד

ממצרים	פוריה	ירדן
<p>23 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> ● רדיו קהיר שידר את נאומו של נאצר, בו הכריז על חסימת המיצרים. ● מנהל משרד-החוץ המצרי ביקש מ-נציגי ירדן וסעודיה בקהיר, כי ממשלו-תיהם תבקשנה מפרס להפסיק את הזרמת הנפט לישראל. ● המזכיר הכללי של האו"ם הגיע ל-קהיר. ● נאצר נפגש עם ראש-המשלת סוריה ועם הרמטכ"ל הסורי. ● שר-החוץ הכוייתי הגיע לקהיר, ונפגש עם שר-החוץ המצרי ועם נאצר. 	<ul style="list-style-type: none"> ● שגריר ארה"ב מסר לראש-הממשלה איגרת, שבעקבותיה יצאו ראש-הממשלה והרמטכ"ל לשיחות בקהיר. ● שגריר ארה"ב העביר לנאצר איגרת אישית מן הנשיא ג'ונסון. ● שר-החוץ נפגש עם שגריר ארה"ב בקהיר, אשר מחה בפניו על סגירת ה-מיצרים. 	<ul style="list-style-type: none"> ● ישיבת-החירום של הממשלה בראשות המלך חוסיין. ● גיוס מלא של הרופאים ועובדי השי-רותים הרפואיים, המהנדסים ועובדי מע"ץ. ● הוראה לכוננות הג"א ברחבי ירדן.
<p>24 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> ● לדעת „אל-אהראם“ צפויה מלחמה ב-כל עת, בעקבות חסימת המיצרים בפני שיט ישראלי. ● הרמטכ"ל האלג'ירי הגיע לקהיר ונפגש עם נאצר. ● „צות אל-ערב“ מודיע על מיקוש מבואות מפרץ עקבה. ● שר-הסברה הסובייטי הגיע לקהיר. ● תרגילי התקפות אויר והג"א ברחבי מצרים. ● „אל-אהראם“ פירסם את פרטי ההס-גר במפרץ עקבה, הכוללים פתיחה באש על אניות המסרבות להיעצר לביקורת. ● ארתאנט נפגש עם שר-החוץ המצרי ועם נאצר. 	<ul style="list-style-type: none"> ● ראש-הממשלה והרמטכ"ל חזרו מקהיר. ● עיתון בעתי קורא למחות את ישראל מעל פני האדמה. ● עוזר הרמטכ"ל הלבנוני הגיע לקהיר, לשיחות עם מפקד המפקדה הערבית הר-מאוחדת. ● נציג אישי מטעם מלך מרוקו הגיע לקהיר, כשהוא נושא איגרת אל נאצר. ● גיוס-מילואים ברצועת עזה. ● שגריר צרפת מסר לנאצר איגרת מן הנשיא דה-גול. ● שגריר יוגוסלביה מסר לנאצר איגרת מן הנשיא טיטו. ● שר-החוץ של תימן הגיע לקהיר. 	<ul style="list-style-type: none"> ● תרגילי הג"א ברבת-עמון. ● הושלם הגיוס הכללי; כוחות הצבא הירדני נפרסו בעמדותיהם בגדה המער-בית. ● המלך חוסיין נפגש עם שגריר מצרים. ● רדיו ביירות הודיע, כי ירדן התירה כניסת כוחות סעודיים ועיראקיים לשטחה. ● ראש-הממשלה הודיע על תמיכה מל-אה בסגירת המיצרים על-ידי מצרים.

את נשיא מצרים על העובדה „שבשל העמדות המנוגדות של ישראל ושל מצרים, מהנה בעיית מיצרי טיראן סכנה גדולה לשלום. סגירת המיצרים עלולה לגרום להתלקחות בין שתי המדינות, וזו עלולה להביא, בתנאים הקיימים, לתבערה כל-לית במזרח-התיכון“. בזו אחר זו הגיעו לקהיר איגרות-עידוד והזדהות ממרבית מדינות הגוש האפרו-אסייתי, וכן, כמובן — מכל מדינות הגוש-המזרחי. ב-26 במאי העביר שגריר בריט-המועצות בקהיר איגרת מראש-ממשלת ברה"מ, קוסיגין, בה הביע תמיכה מלאה במדיניות מצרים בשאלת המיצרים. בבוקר 27 במאי שידר רדיו קהיר, כי במסיבה שנערכה במוסקבה לכבוד שר-המלחמה המצרי, שמס בדראן, אשר יצא לברית-המועצות, ב-25 במאי, בראש משלחת קצינים בכירים, הביע קוסיגין בפומבי את תמיכתו במדיניות מצרים. שגרירי מדינות-המערב נתקבלו בזה אחר זה על-ידי עבד אנ-נאצר ועל-ידי שר-החוץ שלו — אולם לא הביעו את תמיכתם במדיניותו, כי אם ניסו לפעול להשגת הסדר כלשהו. כך העביר שגריר ארה"ב לנאצר ב-23 במאי איגרת אישית מן הנשיא ג'ונסון — אולם זו נענתה רק כ-10 ימים לאחר מכן. יועץ מיוחד של משרד-החוץ האמריקאי הגיע לקהיר ב-30 במאי, אך נתקבל על-ידי נשיא מצרים רק ב-3 ביוני. כל המאמצים הללו לנסות להפיג את המתיחות בדרך כלשהי, נדחו כולם על-ידי מצרים — והפכו נושא ללעג בפי שופרות-התעמולה. המאמצים הדיפלומטיים של מצרים לרכוש תמיכה בעמדת-השלה התבטאו בשליחת נציגים אישיים מטעם עבד אנ-נאצר: חוסיין אל-פקאר צברי — יועצו של נאצר לענייני-חוץ — עזב את קהיר ב-31 במאי, ובו בלילה נפגש בפריז

עם הנשיא דה-גול; משם המשיך לארצות אמריקה הלטינית. שליח אחר נשלח להודו ולמדינות נוספות בדרום-מזרח אסיה — במטרה דומה.

במישור הבין-ערבי היו אותם ימים ימיהוזהר של עבד אנ-נאצר; העולם הערבי כולו ציפה למוצא פיו, ודומה כי איש לא עירער עוד על מנהיגותו. בזה אחר זה הגיעו לקהיר מנהיגיהן המדיניים והצבאיים של מדינות ערב השונות: ב-23 במאי הגיעו ראש ממשלת סוריה ורמטכ"ל צבאה; ב-24 במאי הגיעו רמטכ"ל צבא אלג'יריה; נציגו האישי של מלך מרוקו; שר-החוץ של תימן ועוזר הרמטכ"ל של צבא לבנון; ב-27 במאי הגיע רמטכ"ל צבא כוויית — וכן באו רבים אחרים²³. כל אלה הביעו את תמיכתם המלאה במדיניותה של מצרים, דנו בשיתוף-פעולה עמה ובתיאום המאמצים המדיניים והצבאיים — וחלקם אף הציעו, כנזכר, סיוע צבאי ישיר. בגיליונו מיום 25 במאי כותב „אל-אהראם“: „הנשיא נאצר הודיע כי מצרים תקדם בברכה כוחות מזוינים מכל מדינה ערבית שהיא“. ב-30 במאי כותב אותו עיתון: „הוחלט שיחיי דות-הצבא של המדינות הערביות, העומדות להגיע למצרים, תוצבנה דווקא בשרם אש-שייח, דבר שישמש סמל לאחדות ההחלטה הערבית“²⁴. תמיכה בלתי-מסוייגת באה לא רק ממדינות ערב הרואות עצמן „מהפכניות“, כי אם אף מאלה ה„ריאקציוניות“. כבר ב-23 במאי הודיע פייצל מלך סעודיה, שביקר באותה עת בלונדון: „חילוקי-הדעות לא יעמדו למכשול בקידום פני הסכנה הישראלית“; ושמו שמים: אפילו תוניסיה של הנשיא בורגיבה, „הכבשה השחורה“ בעולם הערבי בשאלת ישראל, הודיעה ב-29 במאי על החלטתה

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> • שר-ההגנה הכריז, כי בקרוב יגיעו כוחות עיראקיים למצרים. • המשלחת העיראקית שבה משיחותיה בקהיר. • המשלחת הצבאית העיראקית שבה משיחותיה בדמשק. 	<ul style="list-style-type: none"> • בית-הנבחרים הביע תמיכתו המלאה במצרים ובסוריה, והודיע על נכונותה של לבנון להצטרף למערכה בכל כוחה ומשאביה. 	<p>אלג'יריה: הרמטכ"ל יצא לשיחות בקהיר ובדמשק.</p> <p>אלג'יריה: שר-החוץ הודיע, כי ארצו תתערב אם תותקפה מצרים או סוריה.</p>	<p>סעודיה: המלך פייצל הודיע על תמיכה מלאה במצרים.</p> <p>כוויית: שר-החוץ יצא לשיחות בקהיר, והכריז על נכונות ארצו להפסיק את הפקת הנפט במקרה של תוקפנות כנגד אחת מ-ארצות-ערב.</p> <p>עדן: נערכה הפגנה נגד ישראל.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • הממשלה החליטה על שיגור כוחות יבשה ואויר למצרים ולסוריה. • לדברי רדיו ארגון השחרור הפלשתינאי הודיע עוזר הרמטכ"ל על תחילת תנועתו של צבא עיראק. • הנשיא עארף נועד עם שגריר ברה"מ. • העיתון „אל-פג'ר אל-ג'דיד“ קובע, כי חסימת המיצרים היא ראשית הדרך לשחרור פלשתיין. 	<ul style="list-style-type: none"> • גדוד בן 500 חברי פלנגות הועמד לרשות הצבא להגנת לבנון. • פורסמה הודעה על גיוס-מי-לואים. 	<p>מרוקו: נציג אישי של המלך יצא בשליחות לקהיר.</p>	<p>סעודיה: הוכרז על גיוס כללי.</p> <p>תימן: שר-החוץ יצא לקהיר, ועמו איגרת מסלאל אל נאצר.</p> <p>כוויית: שר-החוץ חזר משיחותיו בקהיר, בהן דן על ההסדרים להעברת כוחות כווייתיים למצרים.</p>

„להפסיק באורח זמני את החרמת ישיבותיה של הליגה הערבית, ולהשתתף בוועידות של מדינות ערב בהן יידון המשבר הנוכחי במזרח-התיכון“. שר-ההגנה של תוניסיה הודיע „כי אם ידרדר המצב או אם תיפתחנה פעולות צבאיות נגד ישראל — יתפוס צבא תוניסיה את מקומו ליד הצבאות הערביים“. הנשיא בורגיבה עצמו הכריז ב־30 במאי „על סולידריות עם כל עמי ערב להחזרת פלשתיין“. ואילו שר-החוץ של תוניסיה, חביב בורגיבה הבן, הודיע ב־2 ביוני „כי ארצו רואה במפרץ עקבה רכוש ערבי, וכי ניתן לסגור את מיצרי טיראן בפני כל הספנות, כאשר מחייב זאת הביטחון הערבי“.

השלב האחרון: הסכם-ההגנה מצרים-ירדן

ב־24 במאי שידר רדיו רבת-עמון את הצהרתו הבאה של ראש-ממשלת ירדן, סעד ג'ומעה: „ממשלת ירדן תומכת תמיכה מלאה בעמדת מצרים, כפי שהתבטאה בהחזרת ריבונותה על המים הטריטוריאליים של מפרץ עקבה ומניעת מעברן של ספינות ישראליות במפרץ זה. פירוש הדבר הוא השבת הזכויות הלאומיות הטבעיות של מצרים ושל האומה הערבית... הממשלה חפצה להדגיש, כי בעיית הספנות במפרץ עקבה אינה עומדת בפני עצמה, כי אם מהנה חלק מן הבעיה הכוללת של הציונות, שהיא בבחינת איום לאומה הערבית כולה“. למעשה, היתה תגובה זו מחוייבת-המציאות; שכן היה זה, כזכור, רדיו רבת-עמון, אשר דרש כבר ב־10 במאי את חסימת המיצרים, אחרת — כך טען — „תהא מטרת צעדיה הצבאיים של מצרים מוטלת בספק“.

מאמצייה של ירדן להשתלב בהתעוררות הכללית של מדינות ערב נתקלו בקשיים. לא רק סוריה המשיכה להוקיעה כסוכנת האימפריאליזם ולהזכירה בנשימה אחת עם ישראל, כי אם אף מצרים לא גילתה „אהדה“ רבה יותר אליה; ב־21 במאי נשלח הרמטכ"ל הירדני לקהיר, כדי לקבל „הכשר“ מן המצרים, אולם נאלץ לחזור כעבור יום אחד בידיים ריקות. וכא־מור, אף עבד אנ-נאצר, בנאומו ב־26 במאי, טען כי אין בקהל המדינות המהפכניות מקום למדינה בה שורצים מרגלים אמריקאים ובריטים. ואז, ב־30 במאי בשעות הבוקר, נחת מטוס קטן בשדה התעופה אל-מאט'יה שליד קהיר, וממנו יצא המלך חוסיין, אשר החליט, כנראה, כי הגיעה השעה לעלות ל„קאנוסה“. בשעה 1530 באותו יום, שידר רדיו קהיר את פרטי הסכם-ההגנה המשותף, שנחתם בין חוסיין לבין עבד אנ-נאצר, וסעיפיו החשובים היו כלהלן:

סעיף 1: שתי המדינות החתומות תראינה כל התקפה מזויינת על אחת משניהן, או על כוחותיהן, כהתקפה על שתיהן כאחת... שתי המדינות מתחייבות לחוש לעזרת המדינה המותקפת... כדי להדוף את התוקפנות.

סעיף 3: אם תיערך התקפת-פתע על אחת משתי המדינות החתומות, תחלטנה שתי המדינות החתומות מייד — בנוסף לצעדים הצבאיים שיינקטו כדי לעמוד בפני תוקפנות זו — על הצעדים האחרים, אשר נועדו להוציא לפועל הסכם זה.

סעיף 7: במקרה של פתיחה בפעולות צבאיות יקבל ראש מטה הכוחות המזויינים של קע"מ את הפיקוד על המבצעים בשתי המדינות.

ירדן	סוריה	מצרים	
<ul style="list-style-type: none"> • לדברי רדיו ארגון השחרור הפלשתינאי התמקמו 20 אלף חיילים, סעודים בר־קרבת עקבה. 	<ul style="list-style-type: none"> • רמטכ"ל צבא אלג'יריה הגיע לדמשק בסיום שיחותיו בקהיר, ונפגש עם הנשיא ועם הרמטכ"ל. • חלוקת נשק ותחמושת לאנשי הצבא העממי ברחבי סוריה. • ראש-הממשלה נפגש עש שגריר בר־ה"מ. • תרגילי הג"א בערי סוריה. • משלחת קצינים הגיעה מעיראק כדי לפקח על כניסת כוחות-צבא עיראקיים לסוריה. • חכמי-הדת קראו למלחמת-מצוה (ג'האד) נגד ישראל והאימפריאליזם. • חיל-המשלוח העיראקי החל עובר לסוריה. 	<ul style="list-style-type: none"> • שר המלחמה יצא בראש משלחת לשיחות מוסקבה. • אורתאנט עזב את קהיר, לאחר שנסתיימו שיחותיו בכישלון. • פרשן רדיו קהיר הודיע, כי מצרים תלא תפתח ראשונה במלחמה. • נתקיימה ישיבת המפקדה העליונה של הכוחות המזויינים בהשתתפות נאצר. • רדיו קהיר קובע כי „גחושה החלטתו של העם הערבי למחוק את ישראל מן המפה ולהחזיר לפלשתיין את הכבוד הערבי“. • דליזיה משופיינת מס' 4 נכנסת לסיני. 	25 במאי
<ul style="list-style-type: none"> • המלך חוסיין סייר בכוחות המוצבים בגדה המערבית. • המטיפים במסגדים קראו למלחמת קודש (ג'האד) בישראל. 	<ul style="list-style-type: none"> • ראש-הממשלה נפגש עם רמטכ"ל צבא אלג'יריה. • נאצר נפגש עם שר-החוץ של תימן. • הליוא סעד שאד'לי הכריז בפני עיתון נאים מאל-עריש, כי הושלם דיכות הכוח בסיני. • שגריר ברה"מ בקהיר מסר לנאצר על תמיכת ברה"מ במצרים בנושא הר־מיצרים. 	<ul style="list-style-type: none"> • נאצר מכריז בנאומו, כי תפיסת שרם אש-שייח' פירושה עימות עם ישראל, ואם התקוף ישראל, תהא זו מערכה כוללת, שמטרתה הסופית השמדת ישראל. • במאמרו השבועי קובע הייכל, כי לאחר סגירת המיצרים אין לישראל ברירה אלא לפתוח במלחמה — וזו עלולה לפרוץ בכל יום. • הרמטכ"ל נפגש עם המשלחת הצבאית מלבנון, ודן עמה בתיאום שיחוף-הפעולה. 	26 במאי

המעגל נסגר; וכבר ב-1 ביוני כתב „אל-אהראם“ כי ברבת-עמון הוקמה מפקדה ירדנית-עיראקית-מצרית משותפת, אשר בראשה יעמוד הפריק (לויט-גנרל) עבד אל-מונעם ריאד²⁵. היה אמנם, שחלקו על ברית בלתי-קדושה זו בין מנהיגי הלאר-מיות הערבית, הנשיא נאצר, לבין „סמל הריאקציה ושליח האימפריאליזם, המלך חוסיין“ — ולהרגעתם של אלה יצא ב-31 במאי סגן-נשיא מצרים, זכריא מוחי אד-דין, לדמשק וקיים שיחות עם נשיא סוריה, נור אד-דין אל-אתאסי; לאחר מכן יצא, ב-2 ביוני, לאלג'יריה, וקיים שיחות עם הנשיא בומדיין. ב-4 ביוני הגיעה לקהיר משלחת עיראקית, בראשותו של סגן ראש-הממשלה, טאהר יחיא, וזו חתמה עוד באותו יום על הסכם-הגנה עם מצרים; בכך הפך ההסכם המשותף שבין מצרים לירדן להסכם משולש.

לאחר חתימת הסכם-ההגנה, הגיעה השתוללותה של ההתלה-בות הלאומנית במדינות ערב — לשיא חדש. כבר ב-30 במאי בערב הצהיר קריין רדיו קהיר כי „נוכח סגירת מפרץ עקבה ניצבות בפני ישראל שתי אפשרויות, שכל אחת מהן תהא טבולה בדמה: מיתה בחנק מן המצור הערבי — או מוות בר-יריות הכוחות הערביים, המכתרים אותה מדרום, מצפון ומי-מזרח“. ב-2 ביוני הרחיק קריין רדיו קהיר לכת בהכרזו כי „על-ידי חתימת הסכם-ההגנה המשותף בין קהיר לבין רבת-עמון הושלמה טבעת ההסגר הערבי סביב ישראל — ולא נותר לה מוצא מלבד הים“.

רדיו רבת-עמון לא פיגר אחרי רדיו קהיר, ושידר בערב חתימת ההסכם את הדברים דלהלן:

„הגיבורים נפגשו; הכנופיה הציונית איבדה את עצביה;

השודדים ברחו מפחד. הם מחפשים בחשיכה חורים כדי להסתתר בהם מפני הסערות הנאות עליהם; הם בורחים מהרי-הגעש היוקדים. אך לשווא יחפשו; הם לא ימצאו דבר, זולת חיצי ניצחוננו ואש כוחותינו המנצחים“.

דומה, כי נערכה מעין תחרות סמויה בין מדינות ערב השור-בות — מי מהן תצליח לעלות על חברתה במתן פורקן לשנאה ולרגשות הלאומניים; תחרות דומה שררה בין העיתונאים והשדרנים השונים במדינות עצמן. כך למשל, קוראים אנו בעיתון-החצר הירדני „אד-דוסתור“ (שכל המתפרסם בו עו-בר צנזורה קפדנית מוקדמת) בבוקר 1 ביוני:

„את ההזדמנות הראשונה, שניתנה להם ב-1948, איבדו הערבים — אך אל להם לאבד את השניה. המצור סביב ישראל שלם, והזעם כלפיה מצד הערבים גדול עתה יותר מאשר בעבר... הגיעה העת לחסל את ישראל“.

נשיא עיראק, עבד אר-רחמן עארף, הכריז בנאום אותו נשא ב-1 ביוני בטקס-הפרידה מן הטייסים שיצאו משדה-התעופה חבאניה לחזית:

„קיומה של ישראל הוא משגה שיש לתקנו... מדינות ערב נמצאות כיום במצב טוב, שכן במישור הפנים קיימת בכולן המטרה הברורה למחוק את ישראל מן המפה... אני שואל באיזו זכות באו לכאן הפיראטים לגזול חלק ממולדתנו... כלום אין להם מקום באוסטרליה או בקנדה?... אנו סבלנו חרפה זו 20 שנה, ועתה עלינו לפעול יחד לחסל אותה... יום זה הוא יום המערכה והנקם לאחייכם שנפלו ב-1948 — ויום היסול החרפה. בעזרת השם ניפגש יחדיו בתל-אביב ובחיפה“.

ועיתון „את-ת'ורה“ — ביטאונה של ממשלת סוריה — כתב ב-4 ביוני:

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון-אפריקה	לבנון	עיראק
<p>סודאן: הפגנת-אהדה המונית לפעולתן של מדינות ערב נער-כה בח'רטום.</p> <p>סעודיה: כוננות מקסימלית ל-מלחמה הוכרזה בצבא.</p> <p>עדן: בהפגנות-תמיכה במצריה ובסוריה נהרגו שני יהודים.</p>	<p>תוניסיה: במברק למזכיר הכל-לי של הליגה הודיע שר-החוץ על תמיכת ארצו בכל מדינה ערבית שתהא נתונה לסכנת-התקפה מצד ישראל.</p> <p>אלג'יריה: הרמטכ"ל הודיע בר-קהיר כי בקרוב יגיע למצרים חיל-משלוח אלג'ירי.</p>		<p>● חיל-המשלוח העיראקי החל עובר לסוריה.</p>
	<p>אלג'יריה: הוכרז על כוננות כללית.</p>	<p>● הפגנות סטודנטים בביירות נגד ישראל וארה"ב.</p>	<p>● עיראק הודיעה על הסכמתה למעבר כוחות כווייתיים בשטחה בדרכם לחזית.</p> <p>● שר-המדינה בממשלה הודיע, כי עיראק תנתק את קשריה הדיפלומטיים והכלכליים עם כל מדינה שתתמוך בישראל במשבר הנוכחי.</p> <p>● הוחל ברישום מתנדבים פ-לשת'נאים.</p>

בסיום חלק זה בסקירתנו דומה כי יש מן העניין במובאה הבאה, שנכתבה בידי משקיף זר:

„הסכם-ההגנה המצרי-ירדני מיום 30 במאי היה, ללא ספק, המפנה משלום למלחמה. מבחינה אסטרטגית לא יכלה ישראל לשאת את עובדת קיומה של ברית מצרית-ירדנית... על-פי הסכם הגנה זה אמור היה הרמטכ"ל המצרי לפקד, במקרה של מלחמה, על כוחות ירדן וקע"מ כאחת — וכך נוצרים מלקחיים, אשר יופעלו על-ידי קהיר”²⁶.

השקפה כזאת משותפת למשקיפים זרים רבים, אשר ניסו לנתח את הגורמים למלחמת ששת הימים²⁷. דומה כי משקיפים אלה לא עמדו על המשמעות הרבה של אקט חסימת המיצרים, עליה עמד בבהירות רבה חסניין הייכל — כפי שראינו לעיל. לנו נראה, על כן, כי נקודת-המפנה חלה עוד שמונה ימים לפני שנחתם הסכם-ההגנה בין המלך חוסיין לבין עבד אנ-נאצר. הערכה דומה מצאנו גם בדברי העיתון הלבנוני הפרו-מצרי „אל-אנואר”, אשר כתב ב-28 במאי — יומיים לפני שנחתם הסכם-ההגנה — את המשפט הבא:

„השבוע יהא המכריע באשר למלחמה בין ישראל לערב; בים; המלחמה אינה יכולה להיחלף ליותר משבוע אחד; ישראל אינה יכולה להשלים עם חסימת מפרץ עקבה ועם המשך הפעולות הפיזאיוניות”.

כתב ולא ידע את אשר ניבא!

ההתפתחויות הצבאיות עד פרוץ המלחמה

כבר עמדנו על כך, כי עיקר בניינו של הכוח המצרי בסניני נעשה עד 26 במאי. למרות זאת שידר רדיו רבת-עמון בשעות

„הציונות אינה אך ורק בבחינת סיוט, הקיים על אדמתנו הכבושה, כי אם מין תמנון, הפושט את זרועותיו הנסתרות ומנסה לפגוע בכוחות המתקדמים באירופה ובשאר המקומות. דווקא משום כך אין מלחמתנו בציונות אך ורק מערכה לשחרור, ומערכה כל-ערבית לאומית — כי אם אף מערכה הומניסטית, שכן מפנה היא את המהלומה הניצחת לעבר הציונות... אנו יכולים לעמוד בפני הציונות ולכוון לעברה מהלומה אחר מהלומה, עד אשר נעקור את שורשיה ממולדתנו — ומן העולם”.

עבד אנ-נאצר אף הוא חזר, באורח מעודן יותר, על אותם דברים — בנאומו בפני מועצת האומה ב-29 במאי: „אם הצלחתי להחזיר את המצב כפי שהיה לפני 1956, הרי אין ספק שאלהים יעזור לנו ויניע אותנו להחזיר את המצב כפי שהיה לפני 1948”.

בינתיים, „עוד אלה מדברים”, עלתה ב-27 במאי מכונית-סיוור של צה"ל על מוקש ליד רצועת עזה — ושבעה מחייליה נפצעו; ב-29 במאי פתחו כוחות פלשתינאים, שהיו מוצבים ברצועה, באש לעבר עובדים בשדות נחל-עוז; ורדיו קהיר, בשידורו בעברית ב-30 במאי, מסר כי יום קודם לכן פתחו יחידות של צי-המלחמה המצרי באש לעבר מיכלית-נפט מגיפה דגל ליבריה, אשר ניסתה להיכנס למפרץ עקבה מבלי להיעצר לביקורת — למרות שנדרשה לעשות כן. לדברי הקריין, שינתה המיכלית את כיוונה לאחר שנורתה לעברה אש — ושבה דרומה. אכן, נדמה היה כי צדק עבד אנ-נאצר, והמצב לאורך הגבול עם ישראל ובאיזור המיצרים שב להיות כפי שהיה לפני 1956!!

מזרים	פוריה	ירדן
27 במאי	<ul style="list-style-type: none"> נאצר קיבל איגרות מקוסיגין ומן הנשיא דה-גול. התכנסה מועצת האומה והביעה תמיכה במדיניותו של נאצר. רמטכ"ל צבא כווי... הגיע לקהיר. קריאה לסטודנטים להתנדב לשירותי הג"א ועזרה ראשונה. מכונית-סיוור ישראלית עלתה על מוקש ליד רצועת עזה; נפצעו שבעה. מצרים ביקשה לכלול בסדר-היום של מועצת-הבטחון דיון במדיניות-האיבה של ישראל. 	<ul style="list-style-type: none"> מתוגברים הכוחות המוצבים בגדה המערבית. ראש-המשלה תקף את ארה"ב על תמיכתה בישראל. ירדן הפסיקה תעמולתה נגד מדינות ערב, ובמיוחד נגד סוריה.
28 במאי	<ul style="list-style-type: none"> נאצר ערך מסיבת-עיתונאים משודרת, בה איים — בין השאר — בחסימת התעלה. לדברי סוכנויות-הידיעות תוגברו הכוחות במרחב אל-עריש. שודרה ברדיו קהיר קריאה לאזרחים לתרום דם. בסביבות ניצנה נתפס ג'יפ ובו חמישה קצינים וחיילים מצרים, שעברו בטעות את הגבול. סגן-הנשיא, זכריא מוחי אד-דין, מונה כמפקד ההתנגדות העממית. שר המלחמה, שמס בדראן, חזר מביקורו במוסקבה, בה נפגש עם ראש-המשלה, שר-החוק, שר-ההגנה והרמטכ"ל הסובייטים. 	<ul style="list-style-type: none"> הוחל בחימוש תושבי הכפרים הנמצאים בקרבת הגבול עם ישראל. השירותים הרפואיים הועמדו תחת פיקוחה של מפקדת הכוחות המזוינים. רדיו רמאללה החל בשידור סיסמאות לאומיות, הקוראות למלחמה.

אחר-הצהריים של יום 28 במאי את הידיעה הבאה, שהתבססה על דיווח סוכנות-הידיעות „אסושיאייטד פרס“: „מצרים שיגרה במשך הלילה והבוקר שיירות ארוכות של כוחות חדשים למוצבים באיזור אל-עריש... מאופיים של הכוחות המרוכזים בסיני ניתן להבין, כי מצרים תתקוף את ישראל, אם תנסה זו להפר את המצור, אשר הוטל על מיצרי טיראן“.

בינתיים הגיע הפיקוד הצבאי העליון של מצרים למסקנה, כי הכוחות העומדים לרשותו במצרים אינם מספיקים כדי לבצע בהצלחה את המשימות שתוטלנה עליהם — ולכן הוחל בהחזרת כוחות מתימן. לדברי רדיו לונדון ב-29 במאי, מסר רדיו עין מפי כתבו בתימן, כי „חיילים מצרים הועברו במטו-סים לארצם; כן הועברו תותחים כבדים מנמל חודיידה למצרים“²⁸.

בדיעבד התברר, כי לקראת סוף חודש מאי חלו שינויים בהיערכות הכוחות בסיני, ולפחות חלק מהם עתידים היו להתגלות — עם פרוץ הקרבות — כבעלי השפעה גורלית על תוצאות המלחמה. החשובים שבהם היו:

● כוח-המשימה המשוריין של הליוא שאדלי הורד מאיזור ריכוזו שבין רפיח לבין שייח'זוויד לעבר פתחת ואדי קוריה. במקומו הוצבה בשיח'זוויד מפקדת דיביזיית-חי"ר 7, אשר קיבלה את הפיקוד על הכוחות הערוכים מפתחת רפיח עד למבואותיה המערביים של אל-עריש ועד ביר-לחפן דרומית לאל-עריש.

● מפקדת דיביזיית חי"ר 6 התמקמה בתמד, ועוצבותיה — שתוגברו בחטיבת טנקים בינוניים — תפסו מערכים לאורך הציר הדרומי מכונתילה עד לנחל.

● במרכז מישורי הקוריה הוקם מערך-בלימה, שהתבסס על ג'בל חרים מצפון ועל ג'בל מטלה מדרום; מערך זה כלל שתי חטיבות-חי"ר, גדוד-טנקים מוגבר וכחטיבת-ארטילריה בסיוע²⁹.

בדיעבד התברר, כי היערכות הכוחות בסיני ב-5 ביוני היתה כלהלן:

א. רצועת עזה: שתי חטיבות-חי"ר פלשתינאיות ועוד כ-30 טנקים;

ב. איזור רפיח — אל-עריש — ביר-לחפן: מפקדת דיביזיית-חי"ר מס' 7, שתחת פיקודה שלוש חטיבות-חי"ר ועוד כ-80 טנקים;

ג. מתחם אום-כתף: חטיבת-חי"ר מוגברת ועוד כ-80 טנקים; ד. איזור ג'בל-ליבני: שתי חטיבות-חי"ר ועוד כחטיבת טנקים בינוניים, בסך-הכל כ-60 טנקים;

ה. מתחם קסיימה: מפקדת דיביזיית-חי"ר מס' 2, חטיבת-חי"ר מוגברת ועוד כ-70 טנקים;

ו. ציר קסיימה — איזור חסנה: מפקדת דיביזיית-חי"ר מס' 3, שתי חטיבות-חי"ר ועוד חטיבת טנקים בינוניים — בסך-הכל כ-100 טנקים;

ז. איזור הקוריה: כוח-המשימה המשוריין — שני גדודי חי"ר/קומנדו מוסעים על-גבי נושאות-גייסות משורינות, ועוד שני גדודי-טנקים וכוחות נוספים — בסך-הכל 50—60 טנקים.

ח. איזור ג'בל חרים: כוח-משימה של שתי חטיבות-חי"ר ועוד כ-50 טנקים;

ט. איזור הציר הדרומי כונתילה — נחל: מפקדת דיביזיית-חי"ר מס' 6, שתחת פיקודה שלוש חטיבות-חי"ר, ובסיוע

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון-אפריקה	לבנון	עיראק
<ul style="list-style-type: none"> כויית תרמה מיליון דולר לכו-חותיה המזוינים של מצרים. הרמטכ"ל יצא לקהיר. טודאן: שר-הפנים הודיע, כי סור-דאן תתקוף את ישראל מייד עם תחילת המערכה בינה לבין הר-ערבים. הוכרו על גיוס כללי. סעודיה: שר-הפנים הודיע, כי כוחות סעודיים תפסו עמדות ל-אורכו של מפרץ עקבה. 		<ul style="list-style-type: none"> רמטכ"ל אלג'יריה הגיע ל-לבנון. הפגנות בביירות בזכות נא-צר ובגנות ארה"ב. חומרי-נפץ התפוצץ ליד שג-רירות ארה"ב בביירות. ראש-המשלה הודיע על פתיחת משרד-הרשמה למתנד-בים. שר-החוץ הודיע על תמיכה מלאה במדיניות מצרים בשאלת המיצרים. 	<ul style="list-style-type: none"> מדמשק נמסר על משלוח כוחות-יצבא עיראקיים לרצועת-עזה. העיתון „אל-ג'ומהוריה קורא לחיסולה של ישראל, באשר עצם קיומה מפריע לאיחוד העולם הערבי.
<ul style="list-style-type: none"> כויית: חטיבת ה„ירמוך“ יצאה למצרים. תימן: הפגנה המונית בצנעא לתמיכה במדיניות מצרים. סעודיה: השגריר בביירות הצי-היר, כי סעודיה תפסיק את אס-פקת-הנפט לארה"ב ולבריטניה אם יתגלע הצורך בכך. 	<ul style="list-style-type: none"> אלג'יריה: הרמטכ"ל שב בתום ביקורו במצרים, סוריה ולבנון. 	<ul style="list-style-type: none"> הנשיא וצמרת השלטון ביק-רו בקויהחזית הקדמיים. העיתון הפרו-מצרי „אל-אנו-אר“ מתנבא כי תוך שבוע ימים תפרוץ מלחמה. 	

איזור התעלה בבוקר 5 ביוני היתה כלהלן³¹.

- אל-עריש — 7 מטוסי „מיג-17“;
- ג'בל-ליבני — 2-3 מטוסי „מיג-17“;
- בירגפגפה — טייסת מטוסי „מיג-21“, מסוגי „מ-6“ אחדים;
- ביר-תמאדה — 4 מטוסי „מיג-17“, מסוקי „מ-6“ ו„מ-4“ אחדים;
- פאיד — טייסת „מיג-19“, טייסת „מיג-21“ וטייסת „סו-7“;
- כברית — שתי טייסות „מיג-15“ וטייסת „מיג-17“;
- אבו-סוויר — שתי טייסות „מיג-21“ ולמעלה מטייסת מפציצים קלים „איל-28“.

לכאורה עלולה פריסת הכוחות בסיני, כפי שנסקרה לעיל, ליצור את הרושם שלפנינו מערך-הגנה גרידא; אולם הת-רשמות כזאת מוטעית ביסודה. עצם ריכוזו של כוח צבאי בעל עוצמה כזאת בקרבה רבה כל-כך לגבול, היה בו משום איום ישיר לביטחונה של ישראל — איום שלא נשא אופי אקדמי גרידא. יש לזכור את הצהרתו של עבד אננאצר מיום 29 במאי, בה קבע כמטרה „להחזיר את המצב לקד-מותו, כפי שהיה ב-1948“. המערך שנבנה בסיני נועד, אם כן, לספק את הכיסוי האופרטיבי-הצבאי למטרותיו המדיניות של נשיא מצרים.

לסיום פרק זה נביא קטע מפקודת-יום אותה פירסם מפקד החזית המזרחית, הפריק-אול מורתג'י, ב-3 ביוני:

„אתם נכנסים למערכה המקודשת ביותר נגד התוקפנות הישראלית והאימפריאליסטית... העולם מצפה לסיום

עבד אננאצר וחוסייין לאחר חתימת החוזה

חטיבת טנקים — בסך-הכל כ-130 טנקים;
 י. איזור ואדי עקבה: חטיבת טנקים בינוניים (מהדיביזיה המשוריינת מס' 4) — כ-70 טנקים;
 יא. איזור תמאדה: מפקדת הדיביזיה המשוריינת מס' 4 ועוד חטיבת טנקים בינוניים וחטיבה ממוכנת — בסך-הכל כ-90 טנקים.
 בשחר 5 ביוני נערכו בסיני כ-20 חטיבות-חי"ר וחטיבות משוריינות, שהיו מאורגנות בארבע דיביזיות-חי"ר, דיביזיה משוריינת ועוד שני כוחות משימתיים על-חטיבתיים. כוח זה מוערך בכ-100 אלף חיילים, שלרשותם עמדו כ-900 טנקים ומספר דומה של קנים ארטילריים³⁰.
 פריסת כוחות-האוויר של מצרים בשדות-התעופה בסיני ובי-

יָרֵדן	סוּרְיָה	מִצְרַיִם	
<ul style="list-style-type: none"> ● הממשלה החליטה לשלוח לקהיר את שר-הפנים ואת הרמטכ"ל. 	<ul style="list-style-type: none"> ● הנשיא ושר-החוץ יצאו למוסקבה. ● שגריר ברה"מ מסר איגרת לראש-הממשלה. 	<ul style="list-style-type: none"> ● בנאום בפני חברי מועצת-האומה קבע נאצר כי המטרה היא להשיב את המצב לכפי שהיה לפני 1948. ● מועצת-האומה העניקה לנאצר סמכויות-חירום מלאות. ● שר המלחמה, שמש בדראן, דיווח לנאצר על המגעים שקיים בברה"מ. ● חלוץ חיל-המשלוח הכוייתי הגיע למצרים. ● הכוחות הפלשתינאים ברצועה פתחו באש לעבר פועלים בשדות נחל-עוז. ● הוקמה מועצה עליונה להתגוננות עמי מית, בראשותו של זכריא מוחי אד-דין. ● כוחות-צבא מצריים מוחזרים מתימן. ● יחידות-צי פתחו באש לעבר מיכלית נושאת דגל ליבריה, שניסתה להיכנס למפרץ אילת ללא ביקורת. ● נאצר הודיע על גכונותו לקבל כוחות-צבא מסודאן. 	<p>29 במאי</p>

מאבקכם המקודש להשבת הגזילה הגדולה (לבעליה). אתם תשיגו זאת, אם ירצה האל, בכוח הצדק, בכוח הנשק ובכוח האמונה."

שלב יסוד

האירועים וההתפתחויות בעולם הערבי בשלושה השבועות שקדמו למלחמת ששת הימים, נחלקים — באורח ברור וחד משמעי — לשני שלבי יסוד אסטרטגיים (ושלבים אלה עצמם מתחלקים חלוקה משנית לשלבי ביניים אופרטיביים ו/או טקטיים):

(א) שלב ההרתעה: 14—20 במאי 1967.

(ב) שלב הנכונות למלחמה: מאז קבלת ההחלטה לחסום את המיצרים ואילך.

הרקע והנסיבות המיידיות שונים משלב אחד למשנהו: בעוד שאת הרקע לשלב הראשון יש לראות בראש-וראשונה במערכת שיקולים הקשורים במעמדה הבין-ערבי של מצרים, הרי שבשלב השני היתה לגורם הבין-ערבי השפעה משנית בלבד. עצם נכונותו של עבד א-נאצר למלחמה בישראל, אותה ביטא במשפט שזכה לפירסום מאז אפריל 22 במאי, כאשר הודיע על חסימתם של המיצרים בפני השיט הישראלי: "הם מאיימים במלחמה, היהודים, ואנו אומרים להם, אהלן וסהלן" — אנו מוכנים למלחמה" — נכונותו זאת עומדת, לכאורה, בסתירה למדיניות הזהירה שאיפיינה את נשיא מצרים במערכת יחסיו עם מדינת ישראל, בעשר השנים שחלפו מאז מבצע

"קדש". כדי להבין את אשר אירע במאי 1967, עלינו לבחון מאורעות אלה על רקע התפיסה הביטחונית-האסטרטגית של מצרים כלפי ישראל, כפי שהתגבשה בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים. חשוב לבחון תפיסה זו גם כדי לבדוק, בהמשך הדברים, את משקלם של השיקולים הכרוכים במעמדה הבין-ערבי של מצרים בהחלטות שנתקבלו בקהיר מאז אמצע מאי 1967 ואילך.

התפיסה הביטחונית-האסטרטגית של מצרים

עוד בנאום שנשא ב-26 ביוני 1962 בפני חברי המועצה המחוקקת של רצועת עזה, נתן נשיא מצרים ביטוי פומבי תמציתי ביותר להשקפתה של הנהגת מצרים בשאלת האפשרות להתמודד עם ישראל:

"כל הרוצה להילחם חייב, לפני כן, להתכונן — ולא להמר על חשבון גורלה של ארצו וגורלם של אחרים... המפקד שאינו בוטח בניצחון ומשלה את אנשיו כי הניצחון קרוב — הריהו בוגד... אם אומר שיש לי תכנית לשחרור פלשתיין — אשקר בכך ואלעג לכם... אני רוצה להתכונן לעניין זה בכל הכוח החומרי והמוסרי. בשנת 1952 היה התקציב הצבאי של מצרים — 50 מיליון לירות מצריות; בשנת 1962 מסתכם התקציב הצבאי ב-130 מיליון לירות מצריות. מדוע הגידול הזה בתקציב? ראית — כדי להגן על עצמנו וכדי שלא ישנה מה שאירע ב-1948, ושנית — כדי להתעצם ולחכות לרגע המתאים... ואולם הכנות צבאיות כשלעצמן, אינן מספיקות, שכן כיום, כאשר קיים הפיצול יכולים הם (ישראל והאימפריאליזם) להשתמש... בפיצול ובריאקציה ולהפיק מהם תור

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון אפריקה	לבנון	עיראק
<p>סודאן: משלחת שרים, הכוללת את הרמטכ"ל, יצאה לקהיר. כוויית: הרמטכ"ל סיים ביקורו בקהיר. לוב: ראש-המשלה הודיע, כי לא יורשה השימוש בבסיסים בלוב נגד הערבים. צבא לוב הועמד בכוננות.</p>	<p>מרוקו: נציגו האישי של המלך הכריז בחזרו מקהיר, כי הסכסוך המזוין עם ישראל הוא בלתי-נמנע. תוניסיה הודיעה כי תפסיק ב-אופן זמני את החרמת הליגה הערבית ומוסדותיה. אלג'יריה: הממשלה החליטה על משלוח כוחות צבא לעזרת מדינת ערב.</p>	<p>● שרי-החוזן יצא לניו-יורק, לרגל כינוס מועצת-הביטחון.</p>	<p>● המשלחת הצבאית חזרה מ-דמשק. ● שרי-החוזן יצא לניו-יורק כדי להשתתף בדיוני מועצת-הביטחון. ● שרי-הנפט הודיע על הפסקת ייצוא הנפט לכל מדינה אשר תיטול חלק בתוקפנות נגד הערבים.</p>

עלת. דרכנו היחידה היא דרך האיחוד, בה נגן על לאו-מיותנו ובה נתכונן להחזיר את זכויותינו..."³²

* * *

היה צורך במידה לא מבוטלת של אומץ-לב אישי כדי לצאת בפומבי בתיאוריה מעין זו, אשר הריאליזם שבה עומד בניגוד מוחלט לסיסמאות הלאומניות ולקריאות-הקרב המזויפות, בהן הולעטו מדינות ערב במשך השנים על-ידי מנהיגיהן. קרוב לוודאי כי נאצר בחר במתכוון בפורום זה, שכלל גם נציגים של הפליטים הפלשתינאים, כדי להבליט כי אכן מתכוון הוא לדברים אותם השמיע. כאן באים לידי ביטוי חלק מן היסודות המאפיינים את התפיסה הביטחונית של מצרים כלפי ישראל, ואשר הוגשמו על-ידיה הלכה למעשה במשך השנים האחרונות: בניית כוח-הגנה — כצעד ראשון; התעצמות נורספת, לשם השגת העליונות ביחסי-הכוחות עם ישראל; וב-עיקר — איחוד ערבי, בהנהגתה של מצרים, כתנאי בסיסי ראשון והכרחי, שבלעדיו לא יתכן לעבור משלב המגננה לשלב המתקפה.

הבסיס התיאורטי שהונח בנאום זה בשנת 1962, נשאר איתן ובלתי מעורער במרוצת השנים — אף כי נוספו לו הדגשים חדשים בהתאם למצב הבין-ערבי הכללי, שהשתנה מדי פעם בפעם מנקודת-מבטה של מצרים.

בנאום ב-31 במאי 1965, בפני ועידה של נציגים מטעם "ארגון השחרור הפלשתינאי" שנערכה בקהיר, אמר נשיא מצרים, בין השאר:

"דרך השיבה לפלשתינאי אינה סוגה בשושנים — כי אם עקובה בדם וקשה, שכן ישראל אינה לבדה; עמה יחד

עומדים אלה אשר הקימוה. ישראל אינה מתקשה בהשגת נשק, אנו משיגים נשק והיא משיגה נשק — אך לנו יש רעיונות מהפכניים ומשאבי כוח-אדם; אנו יכולים לגייס 2—3 מיליון איש, כיוון שמונים אנו מאה מיליון ערבים...³³ אנו עם שגורש מעל אדמתו ומטרטנו היא לשוב לאדמתנו. האם נוכל להילחם בצורה ספונטנית? לא ולא! עלינו להיערך, להצטייד ולהתכונן כדי לעמוד מול ישראל ומול אלה העומדים מאחוריה..."³⁴

ובהמשך נאום אמר:

"עלינו להיות גלוי-לב ולקבוע, כי קודם כל יש להבטיח הגנה ערבית, ובעת-זו בעונה-אחת — להתכונן להשגת מטרתנו העיקרית. מטרה זו לא תושג אלא באמצעות הפעילות המהפכנית הערבית, ועל-ידי קביעת תכנית ההתקפה נגד האימפריאליזם ונגד הציונות... ואכן פורסם בוועידת הפסגה השנייה, כי יש לנו שתי מטרות: המטרה הראשונה — תגבור ההגנה הערבית במדינות בהן נערכות הפעולות להטיית הירדן (דהיינו — בלבנון, בסוריה ובירדן); המטרה השנייה — חיסול האימפריאליזם הישראלי ושובו של העם הפלשתינאי (לארצו). אומרים לנו: סלקו את המשטרה הבין-לאומית (דהיינו — את כוח-החירום הבין-לאומי של האו"ם)! טוב, נסלק את המשטרה הבין-לאומית; אך מה נעשה לאחר מכן? האם יש לנו תכנית כלשהי לביצוע? אם, למשל, תותקף סוריה — אתקוף אנוכי את ישראל, ואז יצא כי ישראל היא אשר תקבע לי את מועד ההתקפה... אנו נקבע את מועד המערכה לפי מצבנו ואנו יכולים להעריך את מצבנו. אומרים לנו כי יכולתנו בלתי-מוגבלת ולכן — הילחמו! מדוע חייבים אנו להילחם בישראל היום — הלא יתכן כי ישראל מקוה שנילחם בה היום..."

בעת ביקור בברית-המועצות בחודש אוגוסט 1965, נשא עבד

מצרים	פוריה	ירדן
<p>30 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> המלך חוסיין הגיע במפתיע לקהיר, נפגש עם נאצר וחתם על הסכם-ההגנה משותף עם מצרים. יועץ משרד-החוץ האמריקאי לענייני המזרח-התיכון הגיע לקהיר. "אל-אהראם" מודיע, כי הכוחות מן מדינות ערב יוצבו בשרם אש-שייח'. 	<ul style="list-style-type: none"> אנשי צבא ומשטרה בדימוס נקראו להתגייס. הנשיא שב מביקורו במוסקבה. 	<ul style="list-style-type: none"> הוכרו על גיוס מתנדבים ילידי 1940 ומעלה לצבא. המלך חוסיין שב מקהיר לאחר ש-חתם על הסכם-ההגנה המשותף. גלותו אליו לרבת-עמון אחמד שוקיירי. המלך חוסיין הזמין כוחות-צבא עיראקיים להיכנס לירדן. הפגנות ברחבי ירדן כתמיכה בהסכם חוסיין-נאצר.
<p>31 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> זכריא מוחי אדי-דין יצא לבגדאד ולי-דמשק כדי לדווח על הסכם חוסיין-נאצר. בערב שב לקהיר. אחמד שוקיירי הכריז על פתיחת "שבוע למען שחרור פלשתינ'". יחידות-חלוץ של חיל-משלוח עיראקי הגיעו למצרים. ראש-מטה המפקדה הערבית המאוחדת יצא לבגדאד. שליח מיוחד מטעם נאצר נפגש עם דה-גול. נאצר נפגש עם שגריר בריה"מ. כוחות נוספים מכוויית הגיעו למצרים. בדבריי-פרשנות ששודרו בטלביזיה נא-מר, כי לאחר חתימת הסכם-ההגנה עם ירדן לא נותר לישראל מפלט אלא הים. 	<ul style="list-style-type: none"> שר-החוץ יצא לפריז להיוועד עם דה-גול. קריאה לאוכלוסייה לתרום דם. הגיעה משלחת רשמית מסודאן. זכריא מוחי אדי-דין הגיע לדמשק, לאחר שסיים את שיחותיו בבגדאד, ונפגש עם הנשיא. 	<ul style="list-style-type: none"> רדיו רבת-עמון קורא לחיסול ישראל ולהשמדת תושביה. תרגילי-הג"א, כולל תרגילים ליליים, נערכו ברבת-עמון. חברי הוועדה המבצעת של ארגון השחרור הפלשתינאי מתכנסים בירושלים. הרמטכ"ל יצא לבגדאד, לתאם כניסת כוחות עיראקיים לירדן. שוקיירי מסייר בקוים הקדמיים. מועצת האומה אישרה את ההסכם חוסיין-נאצר.

אנצ'נאצ'ר ב' 29 באוגוסט נאום במועדון הסטודנטים הערביים במוסקבה, אותו הקדיש רובו ככולו לשאלת המאבק בישראל. בנאום זה חזר פעם נוספת לעניין המטרות או השלבים בשחרור פלשתיין וכך אמר:

„בעמדנו מול ישראל חייבים אנו לפעול בשלבים: השלב הראשון הוא לחזק את כוח ההגנה שלנו כך שישראל לא תוכל לתקוף שום ארץ ערבית ובו בזמן יהיה לנו כוח ערבי מרתייע... זוהי המטרה המיידית... השלב השני הוא המטרה הלאומית — שחרור פלשתיין לקראתה עלינו להתכונן באופן מושלם — לשם כך חייבות להיווצר נסיבות בין-לאומיות מתאימות“.

בבואנו לסכם את יסודותיה של התפיסה הביטחונית-האסטרטגית של מצרים, כפי שמצאה את ביטויה בדבריו של נשיא מצרים בהודמנויות השונות, ניווכח כי תפיסה זו נשענת על הנחות יסוד אחרות:

- המלחמה בישראל, העתידה לשחרר את פלשתיין, טעונה תכנון מפורט ומדוקדק, מלווה בהכנות ממושכות להתעצמות צבאית; זו תביא לידי ביטוי את העדיפות המכרעת של הערבים על ישראל בכוח-אדם.
- המלחמה בישראל אינה מלחמה בה בלבד, כי אם בעיקר במדינות המערב העומדות מאחוריה, והדואגות להמשך קיומו של מאזן הכוחות בינה לבין מדינות ערב.
- המלחמה הסופית אפשרית רק במצב של איחוד מלא בין מדינות ערב, בהנהגתה של מצרים.
- מצרים ומדינות ערב הן אשר תקבענה את המועד ואת המקום בו תפרוץ המלחמה לשחרור פלשתיין.

● ביחסיה הכוחות הקיימים אין למצרים לבדה, ואף לא למדינות ערב יחד, הכוח לצאת להתקפה יזומה על ישראל.

● למצרים אמצעים מספיקים להגנתה; אך מדינות ערב האחרות, הגובלות בישראל, זקוקות לתוספת כוח כדי שתגיענה לרמת כוונות הגנתית מספקת — שהיא חיונית להבטחת עורפה של מצרים.

● במצב הביניים משמשת עוצמתו של צבא מצרים ערוכה לביטחונן של יתר מדינות ערב, בשמשה כוח-הרתעה נגד התקפה ישראלית כללית עליהן.³⁶

המסקנה הנובעת מהנחות-יסוד אלה היא כי יש למנוע בכל מחיר התנגשות מזוינת בקנה-מידה מלא עם ישראל, בטרם נוצרו התנאים המוקדמים הנחוצים לכך, שהם, כפי שנוסחו על-ידי המצרים עצמם:

- (א) נסיבות בין-לאומיות מתאימות, אשר תבאנה לבידודה של ישראל בזירה הבין-לאומית, כולל ניטרולה מקבלת סיוע צבאי ממדינות המערב.
- (ב) השגת עדיפות כלל-ערבית מכרעת על ישראל, על-ידי חיזוק צבאות ערב וארגונם תחת מפקדה ערבית מאוחדת — בעלת סמכויות מבצעיות מלאות — בהנהגתה ובשליטתה של מצרים.³⁷
- קודם שיווצר אותו צירוף-נסיבות נחוץ, על מדינות ערב להתעצם ולהתכונן — אך לא לתקוף. כל פעולה פוזיבה ומוקדמת אך תדחה את המועד בו תוכלנה לצאת למלחמה הטוטאלית לשחרור פלשתיין. על רקע זה יש להבין את התנגדותה של מצרים לפעולות ארגון ה"פתח", או לתיזה של „מלחמת שחרור עממית“ — בה דגלה סוריה, בניגוד לתפי-

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> ● פורסמה קריאה לטייפים בה דימוס להתנדב לשירות. ● הנשיא הודיע לשוקירי על הסכמתו לאמן פלשתינים בלבנון. 	<ul style="list-style-type: none"> ● נפתחו מרכזים לרישום מתנדבים שגילם 18-30 שנה לצבא. ● הנשיא הודיע לשוקירי על הסכמתו לאמן פלשתינים בלבנון. 	<ul style="list-style-type: none"> מרוקו: הודיעה על העמדת כורחות-צבא לרשות מצרים. ● המלך חסן הציע לערוך ועידת-פסגה ערבית לדין במצב. תוניסיה: הנשיא בורגיבה הצהיר על סולידריות עם מדינות ערב, למרות הניגודים הקיימים ביניהן. אלג'יריה: מועצת-ההגנה דנה בפרטי המשלוח של כוחות צבא לעזרת מדינות ערב. 	<ul style="list-style-type: none"> סודאן: יו"ר מועצת הריבונות בירך את נאצר על הסכם ההגנה עליו חתם עם המלך חוסיין. עדן: התקפות של יהודים ופגיעה ברכושם. תימן: הוחלט על משלוח יחידות-צבא למצרים. לוב: שר-החוץ יצא לשיחות בקהיר, רבת-עמון ודמשק. ● הממשלה מודיעה לארה"ב ולבריטניה על איסור השימוש בבסיסהן.
<ul style="list-style-type: none"> ● יחידות-צבא עיראקיות נמצאות בדרך למצרים. ● פורסם צו לגיוס-מילואים. ● הנשיא עארף נפגש עם זכריא מוחי אד-דין. ● כנס בהשתתפות ראש-מטה המפקדה הערבית המאוחדת ורמטכ"ל צבא ירדן נפתח בבידאד. ● הנשיא עארף הכריז כי כורחות-צבא עיראקיים יוצאים מייד לירדן. 	<ul style="list-style-type: none"> ● תרגוליהג"א נערכו בבירת לבנון. 	<ul style="list-style-type: none"> אלג'יריה: הרמטכ"ל הודיע על יציאת כוחות למזרח התיכון. 	

סה הביטחוניות של מצרים כפי שבאה לידי ביטוי בשלוש השנים שקדמו למלחמת ששת הימים.

שלב ההרתעה

במשך עשר שנים הקפיד עבד אנ-נאצר על קיום המסקנות העולות מן התפיסה הביטחונית-האסטרטגית אותה פיתח; הוא הפעיל את כל השפעתו כדי לקיים במקביל את עקרון ההכנות הצבאיות ובחירת העיתוי לקראת המלחמה ה"בלתי-נמנעת", לא רק ביחסיה של מצרים עם ישראל כי אם גם ביחסים בין העולם הערבי כולו לישראל. אולם דבקו בעקרונות אלה יצרה את "עקב אכילס" של מדיניותה הבין-ערבית של מצרים. מתנגדיה של מצרים לא החמיצו שום הזדמנות לנגח את עבד אנ-נאצר ואת תביעותיו לכתר המנהיגות הערבית, בהצביעם על מחדליו בתחום היחסים עם ישראל. כדי להתגונן בפני טענות אלה, יצרו המצרים "אידיאולוגיה" סביב אופיה של ההתמודדות העתידה עם ישראל, בהדגישם את עוצמתו ואת עליונותו של הצבא המצרי על צה"ל, ואת תרומתו לביטחון הכלל-ערבי, ככוח-הרתעה עיקרי במקרה של ניסיון-התקפה ישראלי כלשהו נגד מדינות ערב (כאישור בפועל ליכולתם לממש את כוח-ההרתעה שברשותם, חזרו המצרים והציגו את מאורעות פברואר-מרס 1960).

ואולם, גם התיאוריה בכללותה וגם הנכונות המצרית לממש הלכה למעשה את כוחה המרתיע של מצרים, הועמדו במבחן חנים חוזרים-ונשנים. במשך השנים שקדמו למלחמת ששת הימים, מנהיגי הבעת' בסוריה דרשו עוד ב-1963 לצאת למלחמה נגד ישראל לאלתר. כאמצעי-סחיטה נגד מצרים —

בהשתמשם בנימוק של פעולה ערבית למניעת פעולות-ההטיה הישראליות. מטרתם העיקרית היתה לזכות בהכרה מצרית במשטר הבעת' העצמאי בסוריה. הרצון לנטרל את דרישותיו המלחמתיות של נשיא סוריה, הגנרל אמין אל-חאפז, היה אחד השיקולים שעמדו בפני נאצר שעה שקרא, בדצמבר 1963, לכינוס ועידת-הפסגה הראשונה של שליטי מדינות ערב. זו היתה ועידת-הפסגה בה הסכימו מנהיגי ערב במשותף, "להמיר" את המלחמה המיידית בהכנות מאורגנות ובתכניות הטייתם של מקורות-הירדן. אולם, כאשר במהלך ביצועה של תכנית-ההטיה הפעילה ישראל כוח נגד הסורים, נאלץ נאצר להכריז, במאי 1965, כי "בגלל טרקטור אחד או שניים בגבול הסורי, אין מצרים מוכנה לפתוח במלחמה".

אותה תפיסה ביטחונית של מצרים שקבעה כי יש להימנע מכל התנגשות עם ישראל עד אשר תיווצרנה הנסיבות המתאימות, עוררה מאז המחצית השניה של שנת 1966 ביקורת גדלה-והולכת בקרב מדינות-ערב האחרות, שכן חוסר-המעש של מצרים בעניין זה החל מעמיד בסימן שאלה את הלגיטימיות שבתביעתה לכתר המנהיגות של העולם הערבי. ההתקפות על מצרים החריפו לאחר פעולת-התגמול שערך צה"ל כלפי הכפר הירדני סמוע בנובמבר 1966 ובעקבות ההתנגשויות בין סוריה לבין ישראל, שהגיעו לשיאן בקרב האירי ב-7 באפריל 1967 — בו איבדו הסורים שישה מטוסי-קרב. כבר קודם לכן הועלו ספקות באשר לאמינות כוח-ההרתעה אותו מקיימת, לפי דבריה, מצרים; ואילו אחרי 7 באפריל הועמד בספק עצם תוחה-ההגנה המצרית-סורי, שנח-תם באוקטובר 1966.

מזרים	סוריה	ירדן
<p>1 ביוני</p> <ul style="list-style-type: none"> ● שרי-החוץ של לוב הגיע לקהיר. ● בקהיר הוחלפו מסמכי-האישור של הסכם-ההגנה נאצר-חוסייין. ● קריאה פומבית לגברים בגיל 18-50 להתנדב לארגוני ההתנגדות העממית החל מיום 3 ביוני. ● שליח מיוחד מטעם נאצר הגיע להודו, ויסביר למנהיגיה את המתרחש באיזור. ● מצרים הציעה בדיוני מועצת-הביטחון, כי ישראל תחזור לוועדת שביתת-הנשק. ● פקיד בכיר מטעם ממשלת ארה"ב הגיע לקהיר לשיחות עם נאצר. 	<ul style="list-style-type: none"> ● שרי-החוץ הגיע לאלג'יריה. ● 300 אלף מגוייסי הצבא העממי נקראו להתיצב בבסיסהם. ● ראש-הממשלה נפגש עם שגריר בר-ה"מ. 	<ul style="list-style-type: none"> ● "אל-אהראם" הודיע, כי ברבת-עמון הוקמה מפקדה משותפת מצרית-ירדנית-עיראקית בראשותו של ראש-מטה המפקד הערבית המאוחדת. ● עיתון החצר "אד-דסתור" קורא לחי-סול ישראל. ● המלך חוסייין מסר בראיון עם "אל-חיאת" כי מצפה הוא לשיתוף-פעולה נור-סף עם מדינות ערב, להסרת הקלון ול-שחרור פלשתיין. ● מפקד צבא השחרור הפלשתינאי הגיע לרבת-עמון.
<p>2 ביוני</p> <ul style="list-style-type: none"> ● מתגלעים חילוקי-דעות עם סוריה ואל-ג'יריה באשר להסכם ההגנה שנחתם עם ירדן. זכריא מוחי אד-דין יצא למסע-שכנוע לאלג'יריה, ונפגש עם הנשיא בומדיין. ● ישיבת הפיקוד הצבאי העליון בראשו-תו של נאצר. 	<ul style="list-style-type: none"> ● המלך חוסייין תומך בהצעת מלך מרוקו לכינוס ועידת-פסגה ערבית. ● הפגנות המוניות בירושלים בעת ביקורו של שוקיירי בעיר. 	

חוסר-תגובה מצד מצרים גם עתה, במאי 1967, עלול היה להוכיח לעולם הערבי — ובמיוחד למתנגדיו של נשיא מצרים — כי אמרתו של צלאח שבל לפיה עלולה מדיניות אי-התגובה להפוך את מצרים ל"נמר-של-נייר" — היא יותר מאשר אזהרה אקדמית גרידא. לא היה לעבד אנ-נאצר ספק, כי דימוי כזה — באם ימשיך להתקיים — יכביד בצורה חמורה על המשך מאבקו לרכישת הגמוניה בעולם הערבי. מעמדה של מצרים בעולם הערבי בתקופה שקדמה למלחמה טעון ליבון נוסף, שכן לשאלה זו נודע משקל רב במערכת השיקולים של נשיא מצרים בהכרעתו באמצע מאי 1967. הצלחותיהן הראשונות של ועידות-הפסגה — ובמיוחד בכל הכרוך ביצירת חזית אחת נגד ישראל — החזירו למצרים, לכאורה, את המנהיגות הערבית. אולם, עד מהרה גילה עבד אנ-נאצר, כי שיתוף-הפעולה הערבי נוצל על-ידי יריביו לא רק לחיזוק מעמדם בתוך ארצותיהם (כך, למשל, עלתה קרנו של המלך חוסיין בירדן, כאשר הוצגה עצם ישיבתו בצוותא עם נאצר כאילו קיבל "הכשר" מנשיא מצרים, מנהיגה של הר-לאומיות הערבית), אלא אף להתארגנות גלויה, שנועדה לבלום את השאיפות הנאצריות בחלקים שונים של האיזור. כן נכשלה מצרים בניסיונה לפתור באמצעות ועידות-הפסגה את בעיית תימן בדרך שיהא בה כדי להבטיח את האינטרסים שלה במדינה זאת. במצב זה לא ראו עוד המצרים הצדקה בהמשך קיומה של מסגרת הפסגה, אשר חייבת גם לבלום את ההתקפות על יריביהם, ומשום כך הודיע עבד אנ-נאצר ב-25 ביולי 1966, בנאום המסורתי אותו נשא באלכסנדריה, בחגיגות לציון גירושו של המלך פארוק ממצרים, על נטי-

שתו את הפסגה — על כל המשתמע מכך. אולם, בעקבות פירוק מסגרת הפסגה, מצא עבד אנ-נאצר את עצמו נתון במערך המפוקפק של המדינות "המהפכניות" האחרות (סוריה, אלג'יריה, עיראק ותימן הרפובליקנית) שהשכילו להבין את מידת היוקקותה של מצרים לתמיכתן, והחלו לדרוש לעצמן מעמד שנה לזה של מצרים. הסורים שוב היו אלה אשר יצאו בראש סחטנות זו.

בחדשים הראשונים של 1967, אם כן, נוצר בעולם הערבי המצב הבא:

● הוקם והופעל הציר רבת-עמון—ריאד כחזית אנטי-מצרית מוגדרת ופעילה.

● חזית זו נתמכה — פעמים בגלוי ופעמים בסתר — על-ידי משטריהן האנטי-מצריים של מרוקו ושל תוניסיה.

● כתוצאה ממצב זה זכתה קבוצה שלישית של מדינות — לבנון, כויית, סודאן ולוב — בהקלה ניכרת מן הלחץ המצרי עליהן, ויכולתה של מצרים לאלצן לנקוט במדיניות הנוחה לה פחתה במידה ניכרת.

● במחנה ה"מהפכני", בלטו, כאמור, הניסיונות למעט בעל-יונות המצרית.

משום כך, כאשר נמסר לקהיר מדמשק על ריכוזי כוחות צה"ל בגבול ועל כוונות ישראל לתקוף את סוריה במועד כלשהו אחרי 17 במאי — ולאחר שאושרה ידיעה זו, כאמור, גם ממקור רות סובייטיים, וסבירותה חוזקה לכאורה על-ידי "הכרזותיהם המלחמתיות" של מנהיגי ישראל — הועמד נאצר בפני סכנה חמורה לערעור נוסף של מעמדו בעולם הערבי, אם לא יפעל הפעם. אין להתפלא, על כן, כי הוא החליט להעדיף את הרוו-

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון-אפריקה	לבנון	עיראק
סודאן: סגן ראש-הממשלה הודיע כי יחידות-החלוץ של חיל-המשלוח תגענה למצרים בשבוע הבא.		● העיתון "אל-ג'רידה" קובע, כי תוקפנות כלשהי מצד ישראל תתפתח לכדי מלחמה כוללת, שתסתיים בתל-אביב.	● הנשיא עארף קרא למחיקתה של ישראל מן המפה.
עודן: שביתה כללית בנמל, כאות הזדהות עם מדינות ערב. לוב: הפגנות לתמיכה במצרים נגד ארה"ב ובריטניה נערכו ב-עיר טריפולי. סודאן: ראש-הממשלה הכריז על גיוס מתנדבים לחיל-משלוח ל-עזרת מדינות ערב, וכן על משי-לוח יחידות-צבא למצרים. ● מפקד צבא סודאן חזר מבי-קורו במצרים ובסוריה. סעודיה: המלך פייצל נפגש עם הנשיא דהיגול לדיון במצב ב-מזרח התיכון.	תוניסיה: שר-החוץ הכריז, כי מפרץ עקבה הוא רכוש ערבי. ● הותר מעברם של כוחות אל-ג'יריים הנמצאים בדרכם ל-מצרים. אלג'יריה: הנשיא בומדיין נפגש עם זכריא מוחי אד-דין.	● ראש-הממשלה נפגש עם שג'ריר ארה"ב.	● כוחות מן הדיביזיה הראשו-נה נעו מארבייל לחזית. ● יחידות-החלוץ של הכוחות ה-מיועדים לירדן עזבו את עיראק.

חיים הצפויים מן הפעולה הנועזת, אך המחושבת, של ריכוז כוחות בסיני להרתעת ישראל — על ההפסדים הוודאיים של מחדלו, אם ימומש האיום הישראלי נגד סוריה — והוא לא יפעל מראש לביטולו. כפי שראינו לעיל, קבעה התפיסה הביטחונית כי עצם ריכוז כוחות מצריים גדולים בסיני יחייב את ישראל לרכז עוצמה מתאימה בנגב כדי לקדם איום פוטנציאלי. הנתונים שהתפרסמו לגבי עוצמתו של צה"ל — כפי שנראה להלן — הביאו את עבד אנאצור למסקנה, כי אין צה"ל מסוגל לפצל את מאמציו בין שתי חזיתות. מכאן שהי צורך בבניית מערך הגנה נגדי לריכוז כוחות מצריים בסיני שולל מראש את יכולתה של ישראל לפעול בחזית הסורית, גם לוא היתה לה כוונה כזאת.

בפעלו, כך הניח עבד אנאצור, כי יוכיח „קבל עם ועדה" את נכונותו לחוש לעזרתה של מדינה ערבית הנמצאת בסכנת איום מצד ישראל; וכן יוכיח את אמינותו של כוח ההרתעה של צבא מצרים כלפי ישראל, זאת — מבלי שיעמוד בפני הצורך לממש את נכונותו המלחמתית הלכה למעשה. על-אחת-כמה וכמה נראתה לו דרך פעולה זו כרצויה, הואיל והיה לו יסוד רב להניח כי האזעקות הנשמעות מצד סוריה אינן אלא אזעקות-שווא, כפי שכבר אירע יותר מפעם אחת בעבר³⁸. מכל מקום כדי לתת משנה תוקף להחלטה להתייצב לצד ה„אחות" הערבית, הנתונה בסכנה, הפנתה מצרים למפקד כוח-החירום של האו"מ את הדרישה, כי על חיילי האו"מ לפנות את העמדות אותן הם מחזיקים בקרבת הגבול עם ישראל.

ב-14 במאי לא הביאה קהיר בחשבון את האפשרות, כי ריכוז

הכוחות בסיני יגרור בעקבותיו פינוי מלא של כוחות האו"מ — ובכך ייווצרו באיזור מצב חדש, שונה לחלוטין. קרוב לוודאי כי עבד אנאצור הניח — על יסוד היכרותו האישית עם האו"מ — תאנט והיחסים המסורתיים הטובים בין מצרים לבין האו"מ — כי דרישתו לפינוי חלקי וזמני, בעל אופי סמלי בלבד, תיענה בחיוב על-ידי המזכיר הכללי. הפירסום המידי ברדיו קהיר של הדרישה לריכוז כוח האו"מ במחנות שברצועת עזה נבע גם הוא, כנראה, מן ההערכה המוטעית באשר לתגובתו הצפויה של ארתאנט.

עמדתו הנוקשה של המזכיר הכללי היוותה הפתעה מוחלטת למצרים: היא הובנה על-ידי עבד אנאצור כהצגת אולטימטום, שיש בו משום פגיעה ביוקרתה של מצרים ובריבונותה. עתה הסתבר לו, כי הפירסום המוקדם של הדרישות שהופנו לאו"מ לא הותיר לו מרחב-בסיסה כלשהו. עמדה בפניו עתה הברירה להיכנע לארתאנט ולבטל את הדרישה, דבר שפיר רושו הוכחה חותכת לחוסר-נכונותה של מצרים ליטול על עצמה אחריות צבאית כלפי ישראל — או להסתכן ולדרוש את פינוי הסופי של כוח-החירום. למעשה, עמדה בפניו דרך אחת בלבד, ולכן נשלחה ב-17 במאי האיגרת לאו"מ, ובה הדרישה לפינוי מוחלט של כוח-החירום בהקדם האפשרי.

הנכונות למלחמה — חסימת המיצרים

סילוק כוח-החירום של האו"מ יצר מצב חדש, לא רק משני עבוייו של גבול סיני אלא אף באיזור המיצרים. חיל האו"מ — הערובה הסמלית לחופש השיט במפרץ אילת — סולק, זאת מקומו תפסו יחידות של חיל-הגבולות המצרי.

מזרים	סוריה	ירדן
<ul style="list-style-type: none"> זכריא מוחי אד-דין חזר מפגישתו עם נשיא אלג'יריה. נאצר נפגש עם שר-החוץ של לוב. הפגנות בפורט-סעיד בעת מעברה של משחתת אמריקאית בתעלה. יחידות הנמנות על חסיבת-ח"ר 1 העיראקית נמצאות במצרים. האפלה ברחבי מצרים. שר-החוץ נפגש עם שגריר ברה"מ. ישיבת הפיקוד הצבאי העליון בראשות נאצר. נאצר נפגש עם יועץ משרד-החוץ האמריקאי ועם שגריר ארה"ב, ומעביר אנגרת לנשיא ג'ונסון, כתשובה לאיגרתו מיום 23 במאי. 	<ul style="list-style-type: none"> לדעת מפקד איזור המרכז מסוגלות מצרים וסוריה לחסל את ישראל תוך 4 ימים. שר-החוץ חזר מביקורו באלג'יריה. הושלמו הסדרי הג"א בדמשק. ראש-הממשלה נפגש עם שגריר בר-ה"מ. 	<ul style="list-style-type: none"> לדברי כתב „אל-חיא" שודרת אוי-רת-מלחמה ברחבי ירדן. ראש-הממשלה נפגש עם אחמד שר-קיידי. כוננות-הג"א ברחבי המדינה. השגריר בבון נקרא לשוב לירדן, כמחאה על עמדת גרמניה בסכסוך. שני גדודי-צנחנים מצריים הגיעו לירדן.
<ul style="list-style-type: none"> משלחת בראשותו של זכריא מוחי אד-דין יצאה לשיחות בכוויית. נאצר נפגש עם שר-החוץ של ירדן. בקהיר נחתם הסכם בו הצטרפה עיר-ראק להסכם ההגנה המשותף מצרים-ירדן. יועץ משרד-החוץ האמריקאי עזב את קהיר. פורסמה הזמנה לזכריא מוחי אד-דין לבוא לשיחות בווינגטון. נקבע כי יעזוב 	<ul style="list-style-type: none"> שר-החוץ של לוב הגיע לביקור בתום שיחותיו בקהיר. 	<ul style="list-style-type: none"> סוכנות „רויטר" מוסרת על בוא כוחות ומטוסים עיראקיים לירדן. המלך חוסיין קיים מסיבת-עיתונאים משודרת, על-דבר הסכם-ההגנה אותו חתם עם מצרים. המלך חוסיין נפגש עם נציגי המדינות הזרות ודן עמיהם במשבר.

עמדתו הנוקשה של המזכיר הכללי של האו"מ והתעקשותו בדבר "פינוי מלא או לא כלום", העמידו כאמור את עבד אנינאצר במצב, אשר לא זו בלבד שלא ציפה לו וספק אם רצה בו מראש, אלא אף יכולתו לתמרן בו היתה מצומצמת ביותר. מחד גיסא, כאילו ייצב סילוקו של כוח-החירום מחדש את מנהיגותו בעולם הערבי. דומה היה לו, כאילו נמצא העולם הערבי לפתע בתהליך האיחוד המיוחל. אולם, מאידך גיסא, ההכרה המחודשת במנהיגותו של נשיא מצרים עדיין היתה, בשלב זה, בבחינת הכרה-על-תנאי. הימנעותו מחסימת המיצרים — כצעד טבעי והכרחי מנקודת-המבט של הלאומיות הערבית — עלולה היתה להציגו פעם נוספת בדמות "המלך במערומיו". מאי חסימת המיצרים תיתכן מסקנה אחת בלבד — נאצר אינו רוצה, או אף אינו מסוגל, להתיצב נוכח אפשרות של עימות צבאי ישיר עם ישראל.

מצבו של עבד אנינאצר היה הפעם קשה יותר מאשר בעבר, בגלל האופי ההפגנתי של ריכוזי הכוחות בטיני וההצהרות על הנכונות לחוש לעזרתה של סוריה אם תותקף — אשר ליוו את פעולת ריכוזי-הכוחות. ההימנעות מחסימת המיצרים, לאחר שמחנה האו"מ בשרם אש-שייח' נתפס על-ידי יחידה מחיל-הגבולות, היתה מוכיחה את צדקת הטיעון הירדני, לפיה "תהא מטרת צעדיה הצבאיים של מצרים מוטלת בספק" אם לא תשיב זו את התותחים למיצרי טיראן, ובכך תחסום את המעבר בפני השיט הישראלי. מנקודת-מבט זו, של מעמדה הבין-ערבי של מצרים, יכלה רק פעולה נוספת מצד נשיא מצרים לבטל סכנות אלה ולהבטיח, אחת ולתמיד, את מנהיגותו בעולם הערבי. ואמנם, אין ספק כי ההתעוררות הלא-

מנית, במדינות ערב, לאחר סילוקו של כוח-החירום — אכן דרשה פעולה נוספת מצד מצרים³⁹. אם נבחן את חסימת המיצרים בהקשר היחסים הבין-ערביים בלבד, נוכל לראות בצעד זה תוצאה ישירה מתהליך ברור של הידרדרות, שהחל עם הפניית הדרישה למפקד כוח-החירום של האו"מ לפנות את מוצבי התצפית ואת עמדות-הפיקוד בהם החזיקו כוחותיו לאורך הגבול עם ישראל — ולרכז את הכוחות במחנות שברצועת עזה. אין ספק, אמנם, כי לגורם ההידרדרות נודע משקל מסויים בחסימת המיצרים — אולם לא היה זה בשום פנים ואופן גורם יחיד, ולדעתנו גם לא החשוב ביותר, במסכת השיקולים שהניעו את נשיא מצרים לקבל את החלטתו.

כבר הזכרנו, כי במהלך המשפטים — המתנהלים בקהיר מאז חודש פברואר 1968 נגד המואשמים בתכוסה — התגלה, כי בישיבת ההנהגה העליונה של מצרים לפני חסימת המיצרים הזהיר עבד אנינאצר, כי משמעות צעד זה, אם יוחלט לבצעו, תהא הגברתה של סכנת המלחמה מ-80 אחוזים ל-100 אחוזים. ואכן, נשיא מצרים לא הסתיר הערכה זו, ונתן לה ביטוי פומבי בנאומו ב-22 במאי, בו הכריז כי מצרים נכונה למלחמה. גם המהלכים הצבאיים בסמוך להצנחת הצנחנים בשרם אש-שייח' ב-20 במאי ולאחריה, כגון קידומה של הדיביזיה המשוריינת, בפיקודו של הליוא סעד אש-שאדלי, והצבתה בפתחת רפיח — מהוים הוכחה ברורה לתרגום אפשרות המלחמה. לשפת ההכנות האופרטיביות. נכונותו של עבד אנינאצר למלחמה בישראל נמצאת, לכאור, דה, בסתירה למדיניותה של מצרים לא רק בשנים שקדמו

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
			<p>כוויית: ראש-הממשלה הכריז, כי בנשק הנפט ייעשה שימוש במקרה של מלחמה.</p> <p>כוויית: שר-החוץ קרא למדינות ערב לחסל את חרפת 1948.</p> <p>לוב: הודיעה על הסכמתה למעבר כוחות אלג'יריים שמגמתם מצרים.</p> <p>סודאן: לדברי סוכנות "רויטר" ייצאו 1200 חיילים סודאנים למצרים בקרוב.</p> <p>לוב: השר לענייני נפט הכריז, כי תופסק אספקת-הנפט למדינות שתשתתפנה בתוקפנות נגד הערבים.</p>
<ul style="list-style-type: none"> משלחת בראשותו של סגן ראש-הממשלה ובהשתתפות שר-ההגנה יצאה לקהיר. נפתחה ועידת המדינות הערביות המפיקות נפט, לתיאום עמדתן באשר להפסקת ייצוא הנפט במקרה שתפרוץ מלחמה. הנשיא עארף נפגש עם שגריר בריה"מ. 		<ul style="list-style-type: none"> אלג'יריה הודיעה, כי תפסיק את אספקת-הנפט למדינות שתשתתפנה בתוקפנות נגד הערבים. הנשיא בומדיין הכריז, כי המערכה העתידה חייבת להביא לחיסול ישראל. מרוקו: שר-החוץ יצא לקהיר. 	<ul style="list-style-type: none"> לוב: שר-החוץ מסר על שליחת כוחות-יצא לעזרת מצרים. כוויית: נסיך כוויית נפגש עם זכריא מוחי אדי-דין. סודאן: בוטלו החופשות בצבא.

גם הצהרות פומביות בגנות הצעד המצרי, תוך הצבעה על הסכנה לשלום שהוא טומן בחובו — הושמעו רק במועד מאוחר יותר. מאידך גיסא, נלוותה לחוסר-התגובה ב־20 במאי הודעה חד־משמעית, שנמסרה בנפרד בפריס ובלונדון, לפיה הצהרת שלוש המדינות (בריטניה, צרפת וארה"ב) משנת 1950, בה ערבו לשלמות הטריטוריאלית של כל מדינות האי־זות — אינה מחייבת עוד את בריטניה ואת צרפת⁴⁰.

כאן יש להזכיר, כי ב־20 במאי כבר הצביעו רוב העיתונאים המערביים החשובים על סגירת המיצרים כדרך־הפעולה הסבירה ביותר בה ינקוט עבד אנ־נאצר; כן עמדו העיתונאים בהרחבה על כך, שבהתאם להכרזותיה המסורתיות של ישראל, צפויה פעולה צבאית מיידית מצדה כנגד מצרים אם תסגור זו את המיצרים. השפעה חשובה במיוחד נודעה לעמדתה של צרפת, אשר גילתה בשנים האחרונות עניין גדל־והולך בטיפוח קשרים עם מצרים. האם לא יכלה מצרים לראות בהתייחסותה של צרפת להכרזה משנת 1950 יותר מרמז כי הפעם — בניגוד לשנת 1956 — לא תצטרף צרפת לצדה של ישראל במקרה של סכסוך באיזור? באשר לארה"ב, פורש במצרים חוסר תגובתה כסימן מעיד למידת הסתבכותה בוויאט־נאם, המגבילה את חופש־פעולתה באזורים אחרים. (תגובתה הרשמית הראשונה של ארה"ב באה רק ב־23 במאי, בנאומו של הנשיא ג'ונסון בו גינה את חסימת המיצרים; רק באותו יום העביר שגריר ארה"ב בקהיר איגרת לשר־החוץ של מצרים, בה הזהיר בפני התוצאות העלולות לנבוע מחסימת המיצרים). תגובות קלושות אלה של מעצמות המערב הביאו את עבד אנ־נאצר למסקנה, כי זו הפעם הראשונה נוצרה הקונסטלציה הבין־לאומית המתאימה, בה ניצבות מצרים וישראל זו מול זו לבדן, ואילו מעצמות המערב נטשו את ישראל לנפשה — כל אחת מסייבותיה שלה. מאידך־גיסא האמין נשיא מצרים כי מובטחת לו תמיכה מדינית בלתי־מסוייגת מצד ברית־המועצות, שכן זו הזדרזה להודיע בפומבי על תמיכתה בפנינוי כוח־החירום של האו"ם מאדמת מצרים. עבד אנ־נאצר הניח, על־כן, כי עמדה חד־משמעית מצד ברית־המועצות תספיק כדי לנטרל כל פעילות של ארה"ב לצד ישראל, אם אכן יתפתח המצב לכלל התנגשות מזויינת (דומה, עם זאת, כי ספק אם נועץ עבד אנ־

חיילי צבא סוריה בחזית הישראלית

למאי 1967, אלא אף למדיניות של ריכוז הכוחות בסיני מאז 14 במאי. בעצם ריכוז הכוחות, ואפילו בהכרזות התוקפניות שליוו צעד זה — עדיין לא היה משום הכרזת מלחמה מצד מצרים. אף לנו לשכוח כי המצרים ביצעו פעולה דומה על רקע דומה בפברואר 1960 — ודבר לא אירע אז. יתר־על־כן: נשיא מצרים ידע, כי אין בנמצא כל ריכוזים של צה"ל לאורך גבול ישראל—סוריה, וכי זעקות הסורים אינן אלא זעקות־שווא. הסכנה, כי יהא עליו לממש את התחייבותו לחוש לעזרתה של סוריה היתה, אם כן, קטנה הפעם מאשר בפברואר 1960. לפיכך יכול היה לתת פומבי מלא לכניסת הצבא לסיני — ובד־בבד לא מצא לנכון וגם לא ראה, עדיין, הצדקה לרכוז את מלוא עוצמתה הצבאית של מצרים בסיני כבר מן ההתחלה (ראינו בפתח דיוננו כי עד 19 במאי הסתכמו הכוחות שרוכזו בסיני בכשלוש דיביזיות־חי"ר וללא הדיביזייה המשורינת — דהיינו, מחצית העוצמה בה נתקלו כוחות צה"ל ב־5 ביוני).

אפילו בדרישה שהופנתה לאו"ם לרכוז את כוח־החירום במחנות, לא ראה עבד אנ־נאצר, כאמור, אקט מלחמתי ישיר כלפי ישראל. גם המהלכים הצבאיים עצמם, בזירה־המיצרים, נערכו בזירות רבה — רדיו קהיר אישר את תפיסתה של שרם אש־שייח' רק בשעות הערב של 21 במאי, דהיינו, קרוב לארבעה ימים אחר כניסת יחידת חיל־הגבולות המצרי למחנה האו"ם, וכ־36 שעות לאחר שצנחו הצנחנים במקום; וזאת — אף כי ידיעות על פעולות אלה פורסמו בעולם על־ידי סוכנויות הידיעות בסמוך לעריכתן. מהלכים אלה, הנמצאים בסתירה לפומביות ההפגנתית, שליוותה את המהלכים בשלב הראשון של התפתחות המאורעות, ניתן לדמותם לאלה של מפקד בסיוור השולח „גששים קדימה” כדי לאבטח את התקדמותו של הגוף העיקרי. רואים אנו, איפוא, כי לפנינו שורת צעדים שבוצעו תוך זהירות מרובה, בזה אחר זה, ושהצלחתו של הצעד הראשון בהם גררה בעקבותיה את הבא אחריו.

אולם כבר עצם גירושו של כוח החירום משרם אש־שייח' טמן בחובו סכנה גדולה. כלום לא דחה נשיא מצרים אך כמחצית השנה קודם לכן את הצעת סגנו הראשון — המושיר עאמר — לתפוס את איזור המיצרים מבלי לחסמם? מה השתנה מבחינתו של עבד אנ־נאצר במשך תקופה קצרה כל כך?

המצב הבין־לאומי

המבחן הראשון לעמדת המעצמות היה, ללא ספק, ב־16—17 במאי, כאשר הגיעה למרכז האו"ם הדרישה המצרית לפינוי כוח־החירום מן המוצבים בהם החזיקו חייליו לאורך הגבול וריכוזו במחנות. תגובת מעצמות המערב, ובעיקר ארה"ב, בריטניה וצרפת — התפרשה על־ידי המצרים, בצדק, כאי־דישות יתרה. התגובה לדרישה המצרית הבאה — פינוי מלא של כוח־החירום מאדמתה של מצרים — היתה זהה. אף לא אחת מן המעצמות דרשה את כינוס מועצת־הביטחון, שלא לדבר כלל על כינוס העצרת הכללית למושבי־חירום מיוחד (היתה זו העצרת הכללית אשר החליטה, כזכור, בנובמבר 1956 על הקמת כוח־החירום) — למרות שהתוצאות הבלתי־נמנעות של סילוק כוח־החירום היו ללא ספק, ברורות להן.

- 14 חטיבות-חי"ר מילואים — מהן 7 חטיבות בקו ראשון;
- 8 חטיבות הגנה-מרחבית;
- 6 חטיבות של כוחות מתנדבים או נח"ל.

כוחות-אוויר

- 70 מטוסי-קרב מסוג „מיראז'“;
 - 250 מפציצי-קרב — חציים מדגם ישן והיתר חדישים ומהירים;
 - 30 מפציצים קלים.
- שנה לאחר מכן, הוקדשה חוברת יולי 1965 של „המכון ללימודים אסטרטגיים“ לניתוח יחסי-הכוחות הצבאיים בין מדינות האיזור⁴². בהתאם לנתונים אלה היה המאזן הצבאי כלהלן:

נאצר בסובייטים לפני שהחליט על חסימתם של המיצרים. יש רושם די ברור, כי הוא הודיע על כך לסובייטים רק בדיעבד, ועצם המהלך המצרי הזה היה בבחינת הפתעה לברית-המועצות).

יחסי-הכוחות

במאמרו מיום 25 בספטמבר 1964 קבע חסניין הייכל „כי הערכת כוחות האויב (ישראל) הקרובה ביותר למציאות היא כלהלן⁴¹:

כוחות-יבשה

- 3 חטיבות-חי"ר סדירות;
- 2 חטיבות-צנחנים;
- 5 חטיבות משורינות;

עיראק	ירדן	סוריה	מצרים	ישראל	
82,000	38,000 (ד)	50,000 (ג)	300,000 (ב)	250,000 (א)	עוצמה כוללת של כוח-אדם
2 דיביזיות	4 חטיבות	5 חטיבות, גדוד צנחנים	3 דיביזיות	3 חטיבות סדירות, מהן אחת צנחנים; 24 חטיבות מילואים.	כוחות-יבשה עוצבות-חי"ר
דיביזיה	2 חטיבות	3 חטיבות	2 דיביזיות (אחת בהתארגנות)	600	עוצבות משורינות סך-הכל טנקים
כ-500, מהם: 375 ט-54/34; 120 סנטוריון.		400, מהם: 200 ט-34; 150 ט-54.	1,200, מהם: 400 ט-34; 350 ט-54; 60 סטליון-3; 150 ס.א.ו.100.		כוחות-אוויר סך-הכל מטוסים
כ-200, מהם: טייסת מיג-21; טייסת מיג-19; טייסת מיג-17; טייסת האנטר; טייסת מפציצים טופלוב-16; טייסת-מפציצים קלים איל-28; 2 טייסות-תובלה.	טייסת-קרב האנטר; טייסת-תובלה.	150-160, מהם: טייסת מיג-21 (26 מטו-סיים); טייסת מיג-19 (24 מטו-סיים); 2 טייסות מיג-17 (48 מטוסים).	כ-500, מהם: 2 טייסות מיג-21 (52 מטוסים); 3 טייסות מיג-19 (80 מטוסים); 4 טייסות מיג-17 (עד 100 מטוסים); 2 טייסות-מפציצים טופלוב-16 (25-30 מטו-סיים); 4 טייסות מפציצים קלים איל-28 (72 מטו-סיים); 60 מטוסי-תובלה; 40 מטוסים.	כ-450, מהם: 3 טייסות מיראז' (72 מטוסים); 3 טייסות מיסטר; 55 מטוסי קרבי-הפצצה אורגן; טייסת מפציצים טקטיים ווטור; טייסת תובלה; טייסת מסוקים.	

הערות הבררה: א — עוצמה כוללת הניתנת לגיוס; ב — 180,000 סדירים, 120,000 מילואים מאורגנים ביחידות ובמשמר-לאומי; ג — יש להוסיף 40,000 מילואים; ד — יש להוסיף 30,000 חיילים במסגרת המשמר הלאומי.

המיצרים; ולמרות שהצביעו על עליונות מספרית ברורה של הכוחות המזוינים הערביים על צה"ל, העריך עבד אנ-נאצר, כפי שראינו לעיל, כי ביחסי-כוחות אלה עדיף להימנע מעימות מזויין עם ישראל. הוא הביא בחשבון כל העת, בהערכת יחסי הכוחות, את תגבור כוחות צה"ל בכוחות זרים מן החוץ (אם כתגבור ישיר, ואם בצורת התקפה על מצרים דוגמת ההתקפה האנגלו-צרפתית ב-1956). המסקנה הטבעית היתה כי מלחמה בישראל משמעותה גם מלחמה בכוחות העומדים מאחוריה. עתה, כאשר ניצבה ישראל, לדעתו, בדד — שכן

נתונים אלה פורסמו בהבלטה רבה בעיתונות הערבית, כהז' כחה לעליונותן הצבאית של מדינות ערב על ישראל. עבד אנ-נאצר יסגל הפיקוד הצבאי העליון שלו לא נזקקו, כמובן, לנתונים זרים לגבי עוצמתם של הכוחות המזוינים של מצרים או של צבאות מדינות ערב האחרות; אולם, כפי שהתברר לא-חר המלחמה, נתקבלו הנתונים לגבי עוצמת צה"ל כמעט ללא שינוי על-דעת המודיעין הצבאי של מצרים, ושימשו בסיס להערכת יחסי-הכוחות מצדה. נתונים אלה לגבי עוצמת צה"ל היו ידועים לנאצר, כמובן, זמן רב לפני שהחליט לסגור את

נוצרו הנסיבות המתאימות שהביאו לבידודה של ישראל בזירה הבינלאומית — קיבלה שאלת יחסי הכוחות משמעות שונה וחדשה מבעבר. עתה היה לו כל היסוד לבטוח בעליונות מוחלטת של מצרים ביחסי הכוחות כלפי ישראל. יתרה מזו. כבר בשלב זה יכול היה עבד אנ-נאצר להביא בחשבון, במאזן הכוחות הכולל, גם את כוחותיה המזוינים של סוריה, כשזם מתגברים בחיל משלוח עיראקי, הכולל גם מטוסים. עם זאת, קרוב לוודאי כי במועד זה עדיין לא חשב נשיא מצרים על אפשרות של מתקפה יזומה — אם גם מוגבלת ביעדיה הראשונים — נגד ישראל; אולם הוא היה משוכנע כי יש ביכולתם של כוחות מצרים לבלום מתקפה ישראלית, אם תבוא כזו בתגובה לחסימת המיצרים.

עמדת ישראל

להשלמת מסכת השיקולים אשר הניעו את נשיא מצרים לחסום את המיצרים, הכרחי להזכיר את שאלת נכונותה של ישראל להפעיל את כוחותיה המזוינים כתגובה למאורעות שהתפתחו בזירה מאז ה-14 במאי, ובמיוחד מאז פינוי כוח החירום של האו"ם. לצורך ענייננו, נודעת למצב האובייקטיבי ששרר באותם ימים בישראל חשיבות משנית בלבד. בסקירה תנו זו נעמוד רק על השתקפות המצב בעיניהם של המנהיגים הערביים בכירותיהן של מדינות האיזור. אופייניים לנימת ההתייחסות לישראל הם דברי הפרשנות אשר שודרו ברדיו קהיר ב-20 במאי:

„אלו אשר רצו בהצבת כוחות החירום הבינלאומיים לאורך קו שביתת הנשק (דהיינו, ישראל) נדהמים עתה מכך, שכוחות החירום בסיני חדלו מהתקיים... לפי דיווח סוכנות הידיעות הצרפתית מת-לאביב שורת מבוכה ברורה בישראל, לאחר שהגיעו אליה ידיעות על זרימתם של כוחות חדשים לסיני. האימה גברה עוד יותר בהגיע הידיעות לפיהן הוצבו הכוחות המצריים בעמדות התקפה, דבר שמפניו חששה ישראל... ישראל מיהרה להתקשר עם המעצמות הגדולות כדי שיצילוה מהסתבכותה. ההתמוטטות בעמדת ממשלת ישראל הרחיקה לכת עד כדי כך, שהאחראים הישראליים נסוגו בהם מאיומיהם הקודמים להשתמש בכוח נגד סוריה, באמנם כי לא היה כלל בכוונתם לבצע פעולה מסוג זה...“

ופרשן רדיו דמשק הוסיף ב-22 במאי:

„בהלה ופחד אחזו את המדינה הציונית בעקבות עמדתן המהפכנית של סוריה ושל מצרים. נאומו של אשכול בכנסת מצביע על נסיגה בעמדתה של ישראל. מדינת הכנופיות איננה בטוחה עוד בכוחה, והיא מבקשת עתה את המעצמות המערביות להגן עליה.“ עבד אנ-נאצר נטה לקבל דברים אלה כמשקפים את המצב האמיתי השורר בישראל, ובמיוחד — כיוון שהללו תאמו את הדימוי המסורתי, בעיניו ובעיני מנהיגים ערבים אחרים, בדבר תלותה המוחלטת של ישראל בסיוע מצד המערב.

יצויין עוד, כי דווקא על יסוד הגורמים שהוזכרו לא איבד עבד אנ-נאצר את תקוותו, כי המלחמה לא תפרוץ. אמנם, הוא עשה את כל ההכנות כדי לקדם אפשרות של התקפה מצד ישראל, אולם הניח, כי מנהיגיה של ישראל לא יהיו נכונים להסתכן במלחמה כשיחסי הכוחות שליליים לגביהם, והם מנותקים מעורפם שבמערב. הערכה זו חיזקה את החלטתו לחסום את המיצרים, כאשר נראה בעיניו כי רבים סייגו לזכות במלוא ההישגים המדיניים המשתמעים מצעד זה

— מבלי להסתכן במלחמה כוללת עם ישראל. עם זאת לא מנעה אותו הערכה זאת, כאמור, מתגבור מערך ההגנה והבלימה של כוחותיו בסיני.

ההתכתחויות עד כרוץ המלחמה

משהחליט נשיא מצרים, על פי הערכותיו, כי אכן נוצרו הנסיבות המוקדמות הדרושות וכי יוכל לבצע גם את השלב הבא — גותרה עדיין שאלת העיתוי. ב-21 במאי כינס עבד אנ-נאצר את הועדה המבצעת העליונה של האיחוד הסוציאליסטי הערבי — הגוף המדיני העליון של מצרים. בפורום זה תיאר הנשיא את התפתחות המאורעות מאז 14 במאי ואת ההישגים שהושגו, והודיע על החלטתו לחסום את המיצרים. הועדה המבצעת סמכה, כמובן, את ידיה על החלטתו של ה"ראיס" — והשאירה לשיקול דעתו את קביעת העיתוי. באותו יום התפרסמה בניו-יורק ההודעה על החלטתו של אר-תאנט לטוס למצרים כדי לנהל שיחות עם עבד אנ-נאצר; כמועד לביקורו נקבע 23 במאי. מועד זה הכריע בקביעת עיתוי חסימת המיצרים, שכן נשיא מצרים רצה לדון עם המזכיר הכללי של האו"ם על בסיס עובדות מוגמרות.

האירועים במצרים ובאיזור כולו מאז התפרסמה ההודעה על חסימתם של המיצרים ועד בוקר 5 ביוני הם פונקציה ישירה של צעד זה. כל אשר אירע מאז 23 במאי לא היה בו מבחני-נתה של מצרים כדי לשנות את כיוון ההתפתחות — שכן בחסימת המיצרים נורתה היריה הראשונה, אם גם היתה זו יריה „על-יבש“. לאחר 23 במאי איבד נשיא מצרים, שהיה שרוי בשכרון ההצלחה המדומה (שנראתה בשעתה כאמתית) — את השרידים האחרונים של שליטה עצמית. ארבעה ימים בלבד לאחר נאומו בבירג'גפגפה הפך השיט במיצרים להיות שאלה משנית בעיניו. עתה הכריז, כי אין המדובר עוד בחיי-סול תוצאות התוקפנות של 1956 — אלא „בהחזרת זכויותיו של עם פלשתיין“.

המערכה העתידה להתפתח לא תהיה מוגבלת לגזרה אחת, כך אמר, כי אם „מערכה כוללת, ומטרתה היסודית תהיה השמדת ישראל“. על מטרה זו חזר עבד אנ-נאצר והכריז לפחות שלוש פעמים נוספות עד ליום בו פרצו הקרבות. שינוי המטרה חייבו לשנות את היערכות הכוחות בסיני, ול-רכז אגרוף משוריין בסמוך לגבולה הדרומי של ישראל. המטרה החדשה תורגמה לשפת ההוראות האופרטיביות בפקודת-המבצע לכוחות-האוויר, שהורתה להרוס את אילת על מתקניה הצבאיים ועל אזורי-המגורים האזרחיים שבה.

דומה לכך היתה גם התפתחות המצב בעולם הערבי; שלהוב הרוחות והיצרים הרקיע שחקים, וכל מדינות ערב — כולל יריביו המושבעים ביותר של עבד אנ-נאצר, דוגמת נשיא תוניסיה — התאחדו מאחורי מצרים. אולי לראשונה בחייו הפך עבד אנ-נאצר עתה למנהיגו הבלתי-מעורער של העולם הערבי. אין ספק כי החזית המלוכדת מול ישראל — אשר הביטוי הדרמטי ביותר שלה היה בחתימת הסכם ההגנה ירדן-מצרים — נבע מהצלחתו של עבד אנ-נאצר בשורת מהלכין עד 23 במאי, ומן העובדה כי המלחמה לא פרצה במועד מוקדם מאשר 5 ביוני.

סיכום

המהלכים שנעשו על-ידי מצרים בשני שלבי-היסוד בהתפתחות המאורעות, הם צירוף של תכנית-פעולה ברורה ומבוקרת — מחד גיסא, ושל הידרדרות — מאידך גיסא; קביעה זו נכונה בראש-וראשונה לגבי השלב הראשון — שלב ההרתעה. נשיא מצרים האמין, על בסיס הערכת מצב שקולה ומפורטת, כי ריכוז הפגנתי של כוחותיו בסיני יספיק להשגת ההישגים היוקרתיים בזירה הבין-ערבית, אותם השיג במהלך דומה שערך כשבע שנים קודם לכן. בשלב זה עדיין הקפיד להימנע מהתמודדות צבאית עם ישראל. על כך יעידו דרישתו ההתחלתית לאו"מ לפנות פינוי חלקי בלבד את כוח-החירום; היקפם המוגבל-יחסית של הכוחות שקודמו לסיני והרכבם; ההוראות החמורות שניתנו לשלטונות ברצועת עזה למנוע פעילות כלשהי כלפי ישראל שתהא עלולה לגרום בעקבותיה תגובה מצד כוחות צה"ל — ועוד. אולם, ההתפתחויות המהירות והבלתי-צפויות מבחינתה של מצרים, ובמיוחד — עמדתו של המזכיר הכללי של האו"מ, חייבו את נשיא מצרים לבצע מהלך נוסף, בו לא רצה בראשונה כלל, ולדרוש את פינוי המלא של כוח-החירום מאדמת מצרים. עתה נמצא עבד אנ-נאצר, אם כן, במצב חדש — שחייב הערכת-מצב מחודשת. מחד-גיסא התעוררו בעולם הערבי ציפיות ודרישות כי מצרים תבצע את הצעד הבא ותחסום את המיצרים. אולם, מאידך גיסא, ידע עבד אנ-נאצר היטב את משמעותו של צעד מעין זה מבחינת סכנת המלחמה עם ישראל, אותה הצליח למנוע במשך קרוב לעשר שנים על-ידי היצמדות עקבית למדיניות ריאליסטית, שנבעה מניתוח קר ושקול של המערכה הכוללת של יחסי-הכוחות בין ארצו לבין ישראל. הכרח לזכור בהקשר זה, כי נשיא מצרים המשיך לדבוק במדיניותו למרות הביקורת שעוררה בעולם הערבי. ולפיכך, אם החליט עתה את אשר החליט, עשה זאת לא משום שמצא עצמו — כביכול — נתון במצב בו לא יכול היה לפעול אחרת; בסופו-של-דבר הצליח לעמוד במשך השנים גם מול התקפות ערביות שכוונו נגדו על רקע קיום השיט החופשי של ישראל במפרץ אילת, ובסוף שנת 1966 עדיין דחה הצעה להיענות להלכי-הרוח הערביים ולסלק את חיילי האו"מ משרם אש-שייח'. למרות הירידה ביוקרתו בשנים הקודמות, עדיין היה עבד אנ-נאצר המנהיג בעל היוקרה הרבה ביותר בעולם הערבי, משכמו ומעלה מעל עמיתיו-יריביו, הן בזכות אישיותו הכריזמטית והן בתוקף היותו מנהיגה של המדינה הערבית הגדולה והחזקה ביותר.

אם נבחן את המאורעות מנקודת-מבט כזאת — לא נוכל אלא להסיק, כי אפילו באמצע מאי 1967 יכול היה עדיין להימנע מחסימת המיצרים, לוא אך רצה בכך; אילו עשה כן, מסוגל היה להתגבר על גל חדש של התקפות מצד מנהיגים ערביים נחותים ממנו במעמדם ובכוחם, דוגמת מנהיגי הבעת' של סוריה או המלך חוסיין. לא הגורם הבין-ערבי הוא אשר הכריע, אס-כן, בהערכת המצב המחודשת של עבד אנ-נאצר.

דומה כי לא ניתן להפריז במידת ההשפעה שנועדה לתגובתן הפושרת של מעצמות המערב, בשלב הראשון של התפתחות המאורעות, על שיקוליו של נשיא מצרים; ומשנוסף לכך הרושם של חוסר-תגובה מצד ישראל — לא יכול היה הוא, מבחינתו, תו, אלא להגיע לכלל מסקנה, כי צדק בהערכתו הבסיסית, לפיה עוצמתה ואף עצם קיומה של ישראל מותנים בסיוע מן המערב. תוצאה טבעית מהצטרפותם של שני גורמי-יסוד אלה, היתה מסקנתו בדבר העליונות הברורה של מצרים מבחינת יחסי-הכוחות הצבאיים עם ישראל — וודאי סייעה להערכה זאת גם העובדה שהיא התבססה על נתונים מוטעים באשר לעוצמתה הממשית של ישראל. גורמים אלה אשר עיקר משמעותם היא בהצטרפותם לזה תוך ימים ספורים הביאו את עבד אנ-נאצר למסקנה כי יוכל להעז ולבצע את המהלך הבא — חסימת המיצרים בפני השיט הישראלי, צעד שעלול היה להביאו לכלל מלחמה עם ישראל. בניגוד ל-14 במאי היה עבד אנ-נאצר עתה נכון לאפשרות המלחמה, שכן — על-פי הערכותיו-שלו — היה לו יסוד להניח כי תוצאתיה תהיינה שונות מאלה שהיו למעשה.

נספחים

נספח מס' 1

סגן המפקד העליון של הכוחות המזוינים

אל הקצינים, הנגדים והחיילים של הכוחות המזוינים!

כל אחד מכם יודע, כי מצרים היא בסיס ההשתחררות והעצמאות בעולם הערבי. המדינות האימפריאליסטיות והריאקציוניות זוממות להנחית מהלומה על תנועת השחרור הערבית. הן ניסו זאת בתוך מצרים באמצעים שונים, שהאחרון שבהם היה הלחץ הכלכלי של ארה"ב. כל הניסיונות האלה נכשלו, לרבות ניסיונותיהם לחסל את מהפכת תימן ולשים קץ למהפכת דרום-ערב.

חיילי מצרים יעמדו בראש המאבק לשחרור, שהסתיים תמיד בניצחון עמנו הערבי וכוחותינו המזוינים. במשך השנה הנוכחית ומאז ראשית מאי 1967, נעשה ברור כי ישראל ניצלה הזדמנות זו. דבר זה נעשה, כנראה, בהשראת המדיניות האימפריאליסטית, המדורבנת על-ידי התגברות הסכנה — וישראל מנסה להנחית מהלומות צבאיות על העם הערבי בסוריה.

בימים האחרונים מסרו דו"חות מהימנים, כי קיימים ריכוזים ישראלים עצומים על גבולות סוריה, וכי מטרתם היא לבצע פעולות תוקפניות בתוך סוריה במטרה:

1. להפיל את שלטון השחרור הערבי ולכונן שלטון ריאקציוני, סוכן, בסוריה.
2. להפסיק את תנועת השחרור למען פלשתיין.
- דברים אלה אושרו בהצהרות התוקפניות החצופות של ראש ממשלת ישראל ושל הרמטכ"ל הישראלי, שיש לראות בהן התגרות גלויה בכוחות הערביים המשוחררים, ובראשם מצרים...
- אני סבור, כי הגורמים שהניעו את ישראל לנקוט עמדה זו הם:

1. מדיניותה של ארה"ב, הרוצה למצוא הזדמנות מתאימה לפגוע בתנועות השחרור בעולם הערבי.
2. כישלון המדיניות האמריקאית-האנגלית לפגוע במהפכה בתימן.
3. כשלון המדיניות הבריטית בדרום-הכבוש והתגברות ההתנגדות העממית המזוינת.
4. חולשת מעמדם של פייצל וחוסין ופחדם של הכוחות האימפריאליסטיים כי שני הסוכנים הללו יופלו על-ידי הזרם המהפכני הערבי המשתחרר.

מאחר שידענו כי המדיניות המערבית האימפריאליסטית שואפת להנחית מהלומה על כוחות השחרור בעולם הערבי, כדי שמדינות אלה תוכלנה לבסוף לכתר את מצרים ואת המדינות הערביות המשוחררות — חייבים היינו לעמוד בפני כל פעולות התוקפנות נגד כל מדינה ערבית משוחררת, שהרי מדינות אלה הן, למעשה, קו-ההגנה הראשון של מצרים.

מכל האמור מתברר, כי ישראל מצאה את השעה כשרה להנחית מהלומה צבאית מכרעת על סוריה, על התנועה הלאומית הערבית ועל בעיית פלשתיין.

תוך הכרה מלאה של כל התנאים העולמיים והנסיבות הבינ-לאומיות הקשורות במצב ובעמדת הכוחות האימפריאליסטיים המסייעים לישראל, ותוך הערכה שהאויב עשוי לשער, כי אנו עלולים להסתבך במערכה בשעה שאינה מתאימה לנו, אולם לאחר עיון בכל האפשרויות, החלטנו לנקוט עמדה תקיפה כנגד איומיה הצבאיים של ישראל ולהתערב מייד במקרה של תוקפנות ישראלית נגד סוריה.

אנשי הכוחות המזוינים.

לאור האמון המלא של עמנו בכם, לאור אמונו המוחלט של חלוץ הלאומיות הערבית, הנשיא גמאל עבד אנ-נאצר, בעמידתכם האיתנה, באמונתכם בבעיות האומה הערבית וביכולתכם — קצינים וחיילים — להשיג ניצחון, נתתי את הפקודות הבאות:

1. גיוס הכוחות המזוינים.
 2. העלאת דרגת הכוננות של הכוחות המזוינים לכוננות מלאה לקרב החל ב-14.5.67 שעה 1430.
 3. העוצבות והיחידות שנקבעו בתכניות-המבצעים ינועו ממקום חנייתם הנוכחי לאזורי-הריכוז שנקבעו.
 4. הכוחות המזוינים יימצאו בכוננות מלאה לביצוע משימות הקרב בחזית ישראל, לאור התפתחות המצב.
- לאור הכרתי אתכם ואמוני בכם, הריני מצפה מכולכם לפעולה נעלה למען ההיסטוריה של עמנו וגבורת כוחותינו המזוינים. אללה ינחה דרככם וישמור עליכם.

מושיר עבד אל-חכים עאמר

סגן המפקד העליון של הכוחות המזוינים

סגן המפקד העליון של הכוחות המזויינים

אל הקצינים, הנגדים והחיילים של הכוחות המזויינים!

ישראל ניסתה והיא ממשיכה לנסות לרכוש תמיכה ישירה מארה"ב לפעולותיה הצבאיות נגד מצרים. ברור עתה, כי ארה"ב לא תיכנס להרפתקה של פעולה ישירה לצד ישראל, בשל עמדתה התקיפה של ברית-המועצות והחלטתה להתערב במקרה של תוקפנות מצד מעצמה נגד הרפובליקה הערבית המאוחדת.

ישראל אינה יכולה לשאת בנטל הגיוס במשך תקופה ארוכה. הגיוס גרם שיתוק מלא לכלכלתה. בתקופה האחרונה אירעו שני מאורעות חשובים:

1. הצטרפות ירדן להגנה משותפת.

2. השתתפות הכוחות העיראקיים בכוח גדול במערכה בגבול ירדן.

ניתוח המצב בעיני — ובמיוחד לאחר שהוקמה ממשלת-חירום בישראל שבה משתתפים קיצונים הקוראים למלחמה — היא שישראל סבורה, כנראה, כי הכוחות העיראקיים לא יהיו אפקטיביים בחזית הירדנית לפני שיעברו שבועיים. יתכן שישראל תתקוף את קע"מ במהירות, לפני שריכוז זה יושלם.

לפיכך התויתי את תכניתי ונתתי הוראות לארגן את המבצעים.

אני קורא לכל אחד מכם להילחם בעוז מקסימלי ולמלא את הפקודות וההוראות במסגרת התכנית הכוללת, כדי שהמפקדה תשיג את מטרתה.

מטרתנו תהיה להרוס את הכוחות המזויינים העיקריים של ישראל.

כוחותינו המזויינים יכולים לעשות זאת באמצעות אפשרויותיהם העצומות.

הריני מברך את כולכם, והנני סמוך ובטוח, כי כל איש ימלא את החובה במלואה וכי תחשבו רק על תפקידכם הישיר ועל ביצוע התכנית שהוטלה עליכם.

המערכה הינה על גורלה של הרפובליקה הערבית המאוחדת ושל האומה הערבית כולה.

בידכם נתון כבוד הכוחות המזויינים הערביים.

אני סמוך ובטוח בניצחון.

אללה ינחה דרככם וישמור עליכם.

מושיר עבד אל-חכים עאמר

סגן המפקד העליון של הכוחות המזויינים

הערות

1. מוחמד פאוזי, יליד 1915, קצין-תותחנים בהכשרתו הצבאית. השתתף במלחמת 1948, ובשנים 1957-1964 שירת כמנהל המכללה הצבאית (בית-הספר להכשרת קצינים). ב-1 באפריל 1964 מונה למפקד הכוחות המזוינים, ולאחר מלחמת ששת הימים — מפקד כללי של הכוחות המזוינים; מכהן מאז ינואר 1968 כשר המלחמה של מצרים.
2. פקודה זו, וכן פקודת-הקרב מס' 2 מצורפת כנספח בסוף המאמר.
3. דיווח — לפחות חלקי — על גוהל גיוס המילואים והתייצבותם ניתן למצוא בדברי כתב „אל-אחראם” ב-19 במאי, האומר כי גיוס המילואים בשלושה שלבים:
 - א. ב-14 במאי הוצאה פקודת-הגיוס מן המפקדה העליונה של הכוחות המזוינים לראש מנהלת הגיוס הכללי;
 - ב. בהסתמך על רשימות מוכנות מראש, הוציאה מנהלת-הגיוס צו-קריאה לחיילים ולציוד (רכב, ציוד מכני-הנדסי ועוד), אותם מסרה למשרד הפנים, וזה העבירם לתחנות המשטרה המקומיות. שוטרים הפיצו את הצוים בשני הלילות הבאים (כתב העיתון מציין, כי במועד זה חולקו צו-קריאה רק לאנשי-ימילואים תושבי קהיר ומצרים התחתית, ועדיין לא גויסו תושבי מצרים עילית. אלה האחרונים גויסו — כך נראה — רק בעקבות הצו לגיוס כללי של המילואים, אותו פירסם המושיר עאמר ב-21 במאי.
 - ג. התייצבות הרכב והציוד החלה ב-16 במאי שעה 0600; ואילו החיילים שגויסו התייצבו ביחידותיהם בהתאם ללוח-זמנים שנמסר להם עם צו-הקריאה.
4. „צות אל-ערב” (קול הערבים) היא התחנה ששידוריה מכוונים בעיקר לתושבי-מדינות ערב. שידורי „צות אל-ערב” מצטיינים בקיצוניותם, בתוקפנותם ובלשונם הארסית בהשוואה ל„קול קהיר” — תחנת השידור הרשמית של מצרים, שלשון שידוריה מאופקת יותר. אחמד סעיד — מנהל „צות אל-ערב” מאז 1957 — הודח מתפקידו מיד לאחר המלחמה במסגרת מגמתם של שלטונות מצרים לשוות לתעמולתה אופי „מתון” ו„תרבותי” יותר.
5. ידיעות „מבוססות” אלה, נשענו על שלושה מקורות: מטוסים מצריים שחדרו — כפי שגילה נשיא מצרים בנאומו ב-26 במאי — לשטח ישראל לסיור ולצלום. היקפו המוגבל של מצעד צה”ל, שנערך בירושלים ביום העצמאות ה-19 של ישראל, פרשן רדיו קהיר התייחס לנושא בשידורו בבוקר 16 במאי ואמר: „במצעד הצבאי הישראלי, שנערך בירושלים ב-15 במאי, לא הופיעו מטוסים ולא טנקים מסוג „סנטוריון” או „פטון”, כן לא הופיעה ארטילריה כבדה. מקור רות ידועי דבר מסרו, כי הנשק הכבד לא הופיע במצעד משום שהוא מרוכז לאורך הגבול הישראלי עם סוריה”. לקוראים בישראל זכור, בודאי, כי היקפו המוגבל של המצעד הצבאי נבע מהחלטה מפורשת של ממשלת ישראל לכבד את הסכם שביתת-הנשק עם ירדן, שקבע איסור להכניס נשק כבד לתחומי העיר ירושלים. כן זכור היטב, כי החלטה זו — לה ניתן בזמנו פומבי רב — עוררה ביקורת חריפה ביותר בדיונים שנערכו בכנסת ומעל דפי העיתונות. אולם מסתבר, כי עצם ההחלטה והביקורת שנמתחה עליה לא הגיעו, משום מה, לידיעת הגורמים האחראים במצרים. הידיעות שמסרו הסובייטים למשלחת חברי „מועצת האומה”.
6. „אל-אחראם” כתב ב-18 במאי, כי הכוחות המצריים היו בדרכם לגקודות-הביקורת לאורך הגבול, כבר ב-16 במאי בשעות הערב; דהיינו — זמן קצר לאחר שהגנרל ריקיה קיבל את איגרתו של הרמטכ”ל המצרי, כלומר, בטרם נתקבלה תשובה כלשהי לדרישת הפינוי.
7. המדינות ששלחו חיילים לאיוש כוח-התירום הן: הודו, יוגוסלביה, קנדה, ברזיל, שבדיה, נורבגיה ודנמרק.
8. כך, למשל, אמר קריין רדיו קהיר ב-28 בינואר 1965: „הפעולה הערבית מאוחדת בכל התחומים, ולפיכך חייבות פעולות הפדאיון להיות מתואמות עם כל התכניות הערביות — כדי שתזכינה להשפעה הדרושה... פעילות ערבית מסוג כלשהו בתחום שחרור פלשתיין חייבת להיות מתואמת עם התכנית הכללית של הפיקוד המאוחד...” ברוח דומה התבטא כמאל רפעת (חבר מזכירות „האיחוד הסוציאליסטי הערבי” והאידיאולוג של המפלגה) בהוראתו בפני כנס סטודנטים מצרים הלומדים מחוץ למצרים, שנערך באלכסנדריה בראשית אוגוסט 1966: „השקפתנו היא, כי גם פעולות פדאיון טעונות תכנון מוקדם, וכי אין בהן משום סכנה לקיומה של ישראל... פעולות הפדאיון חייבות להיות מתואמות עם התכנון הערבי הכולל לשחרור פלשתיין... מלחמת השחרור זקוקה לבסיסים פנימיים לפעולתה בתוך המורדת הכבושה או מחוץ לגבולותיה... כיום אין כל בסיס פנימי ממנו תצא הפעילות הפידאית... כל עוד לא יהיו הבסיסים מהם

בשרם אש"שייח' כוחות מבלי שאלה יחסמו את המיצרים; הסיי-
מתם פירושה מלחמה, ולכך עדיין אין מצרים נכונה.
21. המושג "התנגדות עממית" מתקשר מייד באוזני השומעים המצ-
דים עם התנגדות האוכלוסיה בפורט-סעיד, בעת כיבושה על-
ידי הבריטים והצרפתים ב-1956.
22. רדיו דמשק החל בכך כבר ב-23 במאי; רדיו רמאללה, אחת
משתי תחנות השידור של ממלכת ירדן, הצטרף למקהלה ב-28
במאי.
23. פירוס מלא של דשימת הבאים נמצא בלוח-האירועים הכרונולוגי.
24. אולי היתה זו הכוונה, אף כי גוטים אנו לפקפק בכך ולראות
בהודעת "אל-אהראם" תעמולה בלבד. מכל מקום, עד היום בו
פרצו הקרבות לא הוצב בשרם אש"שייח' ולוא חייל אחד
ממדינה ערבית זרה.
25. אחד מן הקצינים-הבכירים המוכשרים ביותר בצבא מצרים.
כיהן כראש המטה של ה"מפקדה הערבית המשותפת" מאז הק-
מתה בשנת 1964. לאחר מלחמת ששת הימים מונה לכהונת
רמטכ"ל הכוחות המזוינים של מצרים.
26. רנדולף וינסטון צ'רצ'יל, "מלחמת ששת הימים" (עברית: א.
חשביה), הוצאת "מסדה", ת"א, 1967, עמ' 41.
27. דוגמה בולטת לכך מצויה במאמרם של
M. Howard, R. Hunter: "Israel and the Arab World —
The Crisis of 1967", Adelphi Papers No. 41, The Institute
for Strategic Studies, London, October 1967, p. 24—25.
(אספקטים אחדים מאלה שהועלו במאמר זה נסקרו על-ידי
אבידן ב"מערכות", חוברת קפ"ח, עמ' 50 ואילך).
28. המצרים מצאו לנכון להכחיש ידיעה זו. רדיו בירות ציטט
בשידורו בערב 4 ביוני מקור מצרי רשמי, שאמר באותו יום:
"אף לא חייל מצרי אחד הוחזר מתימן בשלושת החודשים האחר-
ונים. מצרים אינה מתכוונת לוותר על הזית אחת כדי לחזק
חזית אחרת. שתי החזיתות — בתימן ובסיני — חיוניות למצרים".
הכחשה זו, שנועדה להפגין את עוצמתה הכוללת של מצרים,
המאפשרת לה לקיים שתי חזיתות בכוננות למלחמה, אינה נכונה
וצדק כתבו של רדיו ערן בתימן, שכן יהדות אחדות, שהספיקו
לחזור מתימן — הוצבו בסיני והשתתפו בקרבות.
29. המערך כונה בפני חיילי צה"ל בשם "מערך-הרפאים", כיוון
שגיטש על-ידי הכוח המצרי שהחזיק בו. הכוחות המצריים
נסוגו ממנו לפני שהגיעו למקום כוחות אוגדתו של האלוף
שרון, ובעת נסיגתם אף לא ניסו לחבל בנושק ובציוד שרוכזו
במקום.
30. מבחינה מספרית הינה הכוח שרוכזו בסיני רק כ-40% מעוצמתם
הכוללת של הכוחות המזוינים המצריים. אך בהתחשב בעובדה
כי ביום פרוץ הקרבות נמצאו עדיין בתימן כ-40 אלף חיילים,
ברור כי הכוחות בסיני היו רוב רובו של הכוח המבצעי של
צבא מצרים. מערבית לתעלת סואץ נמצאו בעיקר יחידות-משמר,
וכן כוחות-מילואים בהתארגנות ראשונית. בהקשר לכך מצויה
בחוברת אוקטובר 1967 של "המכון למחקרים אסטרטגיים"
בלונדון, עמ' 50, שהערכה הבאה לעוצמת צבא מצרים, שתאריך
עדכונה הוא 4 ביוני 1967: עוצמה כללית של כוחות היבשה —
180 אלף (כולל כוחות-מילואים מגויסים); כוחות מילואים
נוספים — 60 אלף; כוחות בתימן — פחות מ-50 אלף. עוד
נשוב לנתונים אלה ביתר פירוט בפרק הסיכום.
31. נתונים אלה לקוחים מספרו של שמואל שגב, "סדין אדום",
הוצאת טברסקי תל-אביב, אוגוסט 1967, עמ' 22—23. מחבר
הספר מציין, כי ימים מספר לפני פרוץ המלחמה נמצאו אמנם
בסיני מטוסים רבים יותר — אולם, "ביממה האחרונה ממש
הבריח נאצר משם חלק ניכר ממטוסיו".
32. זהו גם הנאום בו העלה עבד א-נאצר לראשונה את התיזה
המפורסמת שלו, המעמידה במרכזה הקבלה עם התקופה הצל-
בנית, בה נימק את קריאתו לדחיית המאבק בישראל לרגע
המתאים. וכך אמר: "ברצוני להזכיר, כי במאה ה-12, כאשר
כבשו הצלבנים האימפריאליסטים את ירושלים — לא שכחו
זאת הערבים; הם זכרו זאת היטב למשך 70 שנה, ורק אז
נחלצו לכבוש חזרה את עיר-מולדתם".
33. העדיפות המספרית המוחלטת של הערבים על ישראל משמשת
אחת מאבני-היסוד החשובות בתפיסתו של עבד א-נאצר. היא
נרמזה כבר בתיאורית ה"צלבנים", ונשיא מצרים ועוזריו שבו
אליה לעתים תכופות. בצורה ברורה ובהירה התייחס עבד א-
נאצר לעיקרון זה בנאום אותו נשא בעיר אסיוט שבמצרים
העילית, ב-8 במרס 1965: "צריך שיהיה לנו כוח עצמי. הם
שני מיליון יהודים והם עושים הכל כדי להשיג יתרונות כלכל-
יים, יתרונות מדיניים ויתרונות צבאיים על פני הערבים, המור-
נים מאה מיליון... עלינו להשיג עליונות על ישראל; אם נשיג
200 או 300 טנקים — הם ישיגו 200 או 300; אם כך, עלינו
למצוא את הדבר שהם לא יוכלו לעשותו. נגייס חמישה מיליון
וזאת לא יוכלו לעשות". ובנאום שנשא ב-26 ביולי 1966 אמר:
"לרשותנו עליונות בכוח-אדם, שהודות לה נוכל להקים צבא

ערבי של 2—3 מיליון חיילים; אמריקה והמערב לא יוכלו
לספק לישראל 2—3 מיליון חיילים. יתכן כי הם יכולים לספק
לה מטוסים וטנקים, אך לעולם לא יוכלו לספק לה כוח אדם..."
34. עמידתו של האימפריאליזם מאחורי ישראל היא אבן-יסוד נוסף
פת בתפיסתו האסטרטגית של עבד א-נאצר כלפי ישראל. וכך
הגדיר נשיא מצרים — בנאום שנשא ב-22 בפברואר 1967 באור-
גיברסטיט קהיר — את הקשר שבין ישראל לבין המערב:
"הקשר של האימפריאליזם עם ישראל אינו זקוק להוכחה. אמרי-
קה ואנגליה הן שהקימו את ישראל והן המגנות עליה. האימ-
פריאליזם מחזק את ישראל; כלכלתה נשענת על הכספים הבאים
מארה"ב, מגרמניה ומבריטניה... האימפריאליזם שואף ליצור
איזון בין ישראל לבין ערב... עמדתה של אמריקה בשאלת
פלשתינ' ידועה... בכל יום היא מכריזה על עמדתה... — חסר
רק שיאמרו כי אמריקה היא ישראל..."
35. דברים אלה נאמרו אמנם בקשר להתנגשויות שפרצו לאורך
גבול ישראל-סוריה, על רקע ההתגרויות הסוריות ועל רקע
פעולות צה"ל לסיכול התכניות להטיית מקורות הירדן. אולם
מעבר לרקע האקטואלי המידי, מעלים הדברים את זכר המצב
ששרר בעת מבצע "קדש", בו הופקרה מצרים למעשה על-ידי
מדינות ערב הצפוניות. ב-15 באוקטובר 1965 כתב חסניין הייכל,
עורכו של "אל-אהראם", כי "דרושה כוננות בכל החזיתות
הערביות — בסוריה, בירדן, בלבנון — כדי למנוע פריצת פתע
באחת מחזיתות אלה. הפעילות העיקרית תתנהל בחזית המצרית,
אך בורבזמן חייבות יתר החזיתות להימצא לפחות במצב בו
תוכלנה להגן, שאם לא כן, עלול כל ניצחון ערבי בחזית כל-
שהי — לרדת לסמיון בחזית אחרת".
36. מוחמד חסניין היכל ניסח באורח תמציתי ובהיר את התיזה
המצרית בדבר כוח-ההרתעה נגד ישראל במאמרו מיום 2 בספ-
טמבר 1964 — שהוקדש כולו לשאלת יחסי-הכוחות בין מצרים
לישראל — ואשר בו כתב, בין השאר, "מאז 1961 עד היום
הגיעו הכוחות המצריים לעליונות, ההופכת אותם בכל החזיתות
הערביות לכוח מרתיע נגד התוקפנות; דבר זה מחייב את האויב
לשקול היטב בטרם יתקוף שטח ערבי כלשהו בארבע החזיתות
הסובבות אותו — בלבנון, בסוריה, בירדן ובמצרים. בכך
הצליח הצבא המצרי, למעשה, להפוך את ארבע החזיתות לחזית
אחת". תיזה זו מתבססת על ההנחה, כי פעולה צבאית בקנה-
מידה גדול נגד אחת ממדינות ערב הצפוניות, מחייבת את
הפעלתם של עיקר כוחות צה"ל, כך שהחזית הדרומית של
ישראל נותרת, בהכרח, חשופה לאיום מצד מצרים. על כן די לה
למצרים לרכז כוחות גדולים בסיני, כדי שישראל תימנע מתקי-
פת מדינה ערבית כלשהי.
37. צלאח שבל (פלשתינאי תושב הלבנון, בוגר האוניברסיטה האמי-
ריקנית בבירות במדעי-המדינה; נמנה על "תנועת הלאומנים
הערבים" בלבנון — תנועה בעלת זיקה ברורה למצרים) סיכם
תנאי מוקדם זה ומשמעותו באורח ברור ביותר בעיתון הלבנוני
"אלי-מחר" מיום 7 ביוני 1965: "בידי מצרים עליונות צבאית
לאורך כל החזית המצרית-ישראלית. אולם, לעליונות זו אין
המשך לאורך יתר החזיתות הערביות-ישראליות... אין בידי
מצרים תופש-תנועה לאורך צדו השני של קו שביתת הנשק...
מצב זה היה משתנה לוא היו כוחות מצריים מוצבים בגדה
המערבית של הירדן, כשרק 18 ק"מ מפרידים ביניהם לבין
הים... העליונות הצבאית של מצרים קשורה קשר הדוק עם
הכוחות הצבאיים העומדים לרשות ירדן, סוריה ולבנון; לכן,
כשמדברים על עליונותה של מצרים מניחים מראש כי יש
ביכולת יתר החזיתות הערביות לעמוד בפני כל תוקפנות יש-
ראלית על אחת מהן... בידי מצרים יש אמנם כוח-הרתעה
ערבי, אך מחובתן של יתר מדינות ערב לשמור על כוח-ההרת-
עה ולהגן על עורפו. גורם התיאום אצל הערבים הוא תנאי יסודי
למלחמה... הצעד הראשון העשוי לשנות את המצב לטובת
הערבים הוא הקמת בסיס חומרי ומוסרי אחד, המסוגל למחוק
את ישראל".
38. ברור, כי מסקנה כזאת מעמידה בספק את אמינותן של הידיעות
אותן העבירה מוסקבה לקהיר באמצע מאי 1967 ומציגה באור
שונה את התפקיד שמילאה ברית-המועצות, ביוזעין או בלא-
יוזעין, בהתפתחותם של המאורעות שהובילו למלחמת ששת
הימים. דיון רבי-עינין בשאלה זו נמצא במאמרו של זאב לאקר
"6 ימים ששינו את מפת המזרח-התיכון", "הארץ", 4 באוקטובר
1967, וכן במאמר הנזכר לעיל שהתפרסם מטעם "המכון ללימוד-
דים אסטרטגיים" בלונדון, חוברת מס' 41, אוקטובר 1967.
39. במאמר על מלחמת ששת הימים שפורסם בחוברת אוקטובר
1967 של "המכון ללימודים אסטרטגיים" בלונדון, נכתב בהקשר
לכך: "ההתעוררות בעולם הערבי (אחרי הדרישה לסילוק כוח-
החירום) הרקיעה שחקים — שאלת פלשתינ' עלתה מחדש לסדר-
היום. דומה היה כי נזדמנה שעת-כושר לשנות את הסדרי
1956, ואולי אף את אלה של 1949. רגשות אלה היו חזקים

איבה בגבולות או בקוי שביתת-הנשק, תפעלנה בהתאם להתחייבויותיהן כחברות האו"ם באורח מיידי — במסגרת האו"ם או מחוצה לו — על מנת למנוע פעולות איבה כאלו. בהקשרנו חשוב להזכיר כי בפברואר 1960 אישרו שלוש המעצמות מחדש את תוקפה של ההצהרה, וזאת — כאשר בעקבות פעולת תאופיק ריכזו המצרים כוחות בסיני, וצה"ל ריכז בתגובה את כוחותיו בנגב — מצב שדמה מאוד לזה שנוצר בזירה מאז 14 במאי 1967 ואילך.

41. במאמר זה איפיין הייכל את צה"ל כמקיים "רמה נאותה של החייל הלוחם, הודות להכשרה חומרית ופסיכולוגית, המתבססת על הפילוסופיה לפיה מפלה בשדה הקרב אינה מאפשרת וסייגה, שכן פרושה קץ המדינה וחיסולה".

42. D. Wood: The Middle East and the Arab World — The Military Context; Adelphi Papers No. 20; The Institute for Strategic Studies, London

הנתונים לגבי מצרים פורסמו בהרחבה בחוברת "מערכות" קע"א, דצמבר 1965.

מכדי שניתן יהא להתעלם מהם או לדכאם. כלפי חוץ לפחות, נראה כאילו התאחד העולם הערבי לפתע, תוך ציפייה לפעולה מצד מצרים. ספק אם בתנאים כאלה מסוגל היה מנהיג ערבי כלשהו לפזר את ההפגנות, לסרב להצעות לקבל סיוע צבאי, ולהצהיר כי מטרתו (בהפעלת כוח-ההרתעה לעזרתה של סוריה) כבר הושגה. התמיכה הכללית במדיניותו והעידוד אשר שאב ממנה — תוך ההכרה, כי אם לא ינצל הוא את הסיטואציה יעשו זאת אחרים — יש בהם כדי לתרום להבנת פעולותיו הבאות של עבד אנ-נאצר" (שם, עמ' 17). גם אם אין אנו מקבלים ניתוח זה במלואו, מכל מקום אין ספק כי צודקים המתכבדים בקבעם, כי ההתעוררות בעולם הערבי היתה אחד הגורמים שהצטרפו לחשובים ממנו, הגיעו את נשיא מצרים לחסום את המיצרים.

40. ב-25 במאי 1950 פירסמו ממשלות בריטניה, צרפת וארה"ב הצהרה משותפת, בה הביעו את התנגדותן למירוץ-החימוש במזרח-התיכון. ההצהרה קבעה לאמור: אם תיווכחנה שלוש המעצמות, כי אחת ממדינות האיזור מתכוונת לבצע פעולת-